

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK (MEDENİ HUKUK)
ANABİLİM DALI

726435

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN DAĞILMASINDAN SONRA
KAZAKİSTAN İLE ALMANYA İLİŞKİLERİ

126435

Yüksek Lisans Tezi

Ruslan Amzayev

Tez Danışmanı
Yrd.Doç.Dr.Nail Alkan

Ankara-1998

TC YÜKSEK ÖĞRETİM ENSTİTÜSÜ
DOKÜMANİZASYON BÜROSU

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

SOVETLER BİRLİĞİ'NİN DAĞILMASINDAN SONRA
KAZAKİSTAN İLE ALMANYA İLİŞKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı :

Dr. Nail Ak

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Osman Nefli İyler
Doç. Dr. Cahit Erhan
Ya. Doç. Dr. N. Nail Ak

İmzası

Osman Nefli İyler
Cahit Erhan
Dr. Nail Ak

Tez Sınavı Tarihi

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM:

ALMANYA VE SSCB SONRASI KAZAKİSTAN'IN TANITIMI

1. Almanya Ülke Profili.....	1
1.1 Ülke Siyasi Yapısı.....	2
1.2. Ekonomik Yapısı.....	2
1.3. Almanya'nın Tarihi.....	3
1.3.1. Ortaçağ Almanya'sı.....	4
1.3.2. Mutlak Monarşi Dönemi.....	5
1.3.3. Alman Konfederasyonu.....	5
1.3.4. I Dünya Savaşı.....	8
1.3.5. Weimar Cumhuriyeti ve II Dünya Savaş Sonrası Almanya	9
2. Kazakistan Ülke Profili.....	12
2.1. Kazakistan'ın Siyasi Yapısı.....	14
2.2. Kazakistan'ın Ekonomik Yapısı.....	15
2.2.1. Doğal Kaynaklar.....	18
2.2.2. İşgücü.....	19
2.2.3. İstihdam.....	19
2.2.4. Alım Gücü.....	19
2.3. Kazakistan Ekonomisinin Bugünkü Durumu.....	20
Kazakistan'ın Tarihçesi.....	22
2.4.1. Kazakların Tarih Sahnesine Çıkışı.....	23
2.4.2. Rus Etkisindeki Kazakistan.....	25
3. SSCB'nin Dağılması ve Kazakistan'ın Bağımsızlığını Kazanması.....	28
3.1. 1991 Ağustos Darbesi.....	28
3.2. SSCB'nin Dağılması ve Bağımsız Devletler Topluluğunun Oluşması.....	30
3.3. Kazakistan Cumhuriyeti Bağımsızlığının İlanı.....	31

BÖLÜM 2:

KAZAKİSTAN-ALMANYA İLİŞKİLERİ

1. Politik İlişkiler.....	33
1.1. Kazakistan Politikasında Almanya.....	33
1.2. Almanya Politikasında Kazakistan.....	36
1.2.1. Almanya'nın Kazakistan Politikasında Göze Çarpan Önemli Noktalar.....	38
2. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in Yaptığı Resmî Ziyaretler ve Bu Süreçte İmzalanmış Anlaşmalar.....	42
2.1. 1997'de Ziyareti ve İmzalanmış Anlaşmalar.....	42
2.2 Ekim 2001 Ziyareti.....	43
3. Kazakistan Almanya Arasındaki Ekonomik İlişkiler.....	46
3.1 Kazakistan ve Federal Almanya Arasında Yapılan Ekonomik, Sanayi, Bilimsel ve	

Teknolojik Alanlarda İşbirliğini Geliştirme Anlaşması.....	46
3.2 Kazakistan'ın Gelişmesinde Yardım İşbirliği.....	48
3.2.1 Finansal ve Teknolojik İşbirliği Anlaşmaları.....	48
3.2.2 Çok Taraflı Yardımlar Çerçevesinde Almanya'nın Önemi.....	50
3.3 Kazakistan-Almanya Ekonomik İlişkilerinin Bugünkü Durumu.....	51
4. Kültürel İlişkiler.....	58
5. Askeri İlişkiler.....	62
6. Terörizm ve Organize Suçlara Karşı İşbirliği.....	65
7. Kazakistan-Almanya İlişkilerindeki Sorunlar.....	67

BÖLÜM 3

KAZAKİSTAN'DAKİ ALMAN AZINLIĞI

1. Kazakistan'daki Alman Azınlığının Tarihçesi.....	71
1.1. Almanların Rus İmparatorluğuna Göçü ve Bu Göçün Sebepleri.....	71
1.2. Bolşevik Dönemi ve Volgaboyu Özerk Alman Cumhuriyeti.....	74
1.3. İkinci Dünya Savaşı ve Sürgün.....	76
1.4. İkinci Dünya Savaşı Sonrası SSCB'deki Alman Azınlığı.....	78
1.5. SSCB'nin Dağılmasından Sonra Kazakistan'daki Alman Azınlığı.....	82
1.5.1. Kazakistan Cumhuriyeti ve Federal Almanya Cumhuriyeti arasındaki Kazakistan'da Yaşayan Almanların Desteklenmesi Anlaşması.....	85
SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA.....	92

GİRİŞ

Kazakistan'ın Uluslararası arenaya, bağımsız bir devlet olarak çıktığı tarihten itibaren çok az zaman geçti. Bu genç devletin yapısının güçlenmesi ve dünya politikasında kendi yerini alması için geçen seneler çok önemli ve verimliydi. İşte bu yıllarda Kazakistan diğer devletlerle ikili ilişkilerin temelini oluşturmaya başladı. Bu genç ve bağımsız devlet için diğer devletlerle, özellikle de zengin ve güçlü devletlerle ikili ilişkiler oluşturmak çok önemliydi. Bu devletlerden biri de Almanya'ydı.

Almanya Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk devletlerden biriydi. Bu da Almanya'nın Kazakistan'a ne kadar çok önem verdiğini, bu ülke ile diplomatik ve dostluk ilişkiler kurmak istediğini göstermektedir.

Bu çalışmanın güncelliğini ve geçerliliğini aldığı temeller, Alman-Kazak ilişkilerinin Kazakistan dış politikasında büyük bir önceliği ve öneme sahip olmasında yatmaktadır. Almanya'ya gelince, o da birçok Avrupa Birliği üyesi gibi Kazakistan'la olan ilişkilerinde politik ve ekonomik çıkarlardan hareket ediyor. Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin çok önem verdiği bir konu, Hazar ve çevresinde siyasi karışıklığın önlenerek bir düzenin korunmasıdır. Bu sayede eski Sovyet topraklarında demokratik unsurların hakim olduğu, piyasa ekonomisine dayanan devletler oluşturulabilir. AB ancak bu durumda Bağımsız Devletler Topluluğunda (BDT) oluşan yeni pazarı değerlendirebilir. Ayrıca enerji kaynaklarına ihtiyaç duyan Avrupa (Almanya dahil) kaynak açısından zengin olan BDT ülkeleri ile yakın ilişkiler kurarak bu ihtiyacı giderebilir.

Bu tez çalışmasının amacı; Kazakistan-Almanya ilişkilerinin yapısının, gelişim süreçlerinin ve şekillenişinin incelenerek aktarılması ve bugünkü ikili ilişkilerin analiz edilmesidir.

Bu tez çalışması, giriş, üç bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. İlk bölümde kısaca iki ülkenin tanıtımı, tarihleri verilmektedir. Ayrıca, Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanması konu olarak incelenmektedir. Kazakistan-Almanya ilişkilerinin miladı olarak, SSCB'nin dağılması ve Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanması kabul edildiği için, kısaca bu konuya da değineceğiz.

İkinci bölüm Kazakistan-Almanya ilişkilerine ayrılmıştır. Bu bölümde Kazakistan-Almanya ilişkilerinin gelişim sürecinde yaşanan sorunlar işleneceği gibi, iki ülke arasındaki işbirliğinin gelişme alanlarını analiz etmek de çalışmamızın bu bölümünde incelenecek olan konularındandır. Ayrıca Almanya'nın Kazakistan politikasındaki yerini ve Kazakistan-Almanya ilişkilerin kesişim noktalarını da bu bölümde inceleyeceğiz.

Üçüncü bölümde ise Kazakistan'daki Alman azınlığına yer vereceğiz. Çünkü Alman azınlığı Kazakistan-Almanya ilişkilerinin şekillenme süreçlerini yakından etkilemektedir.

Bu çalışmanın ilgi alanına giren zaman kesiti çok kısadır. Çünkü 10 senelik bir dönem iki devletin ilişkilerinde çok kısa kabul edilmektedir. Maalesef bu konuda bugüne kadar yapılmış ciddi araştırmalar bulunmamaktadır. Bundan dolayı bu çalışmanın ana kaynakları, Kazakistan ve Almanya arasında imzalanan resmi belgelerdir. Kazakistan'ın dış politikasıyla ilgili olarak yazılan her türlü çalışmadan faydalanarak çok değerli kaynakları elde etmeye de çalıştık. Çalışmamızda kaynak

olarak süreli yayınları ve iki ülkenin de bazı devlet kuruluşlarının internetteki resmi web sayfalarını kullanarak, Kazakistan Almanya ilişkilerini incelemeye çalışacağız.

BÖLÜM I

ALMANYA VE SSCB SONRASI KAZAKİSTAN'IN TANITIMI

1. ALMANYA ÜLKE PROFİLİ

Resmi adı	Almanya Federal Cumhuriyeti
Başkent	Berlin
Yüz Ölçümü	357,022 km ²
Komşuları	Danimarka,Hollanda,Belçika, Lüksembourg,Fransa,İsviçre,Avusturya, Çek Cumhuriyeti ve Polonya
Dili	Almanca
Para Birimi	Euro
İklimi	Ilıman Deniz İklimi
Yeraltı kaynakları	Demir cevheri, kömür, uranyum, bakır, nikel, doğal gaz ve petrol.
Tarımsal Ürünler	Bitkisel ürünler: buğday, patates, arpa, şeker pancarı, lahana. Hayvansal ürünler: büyükbaş hayvanlar, domuz, evcil kuşlar.
Temel Sanayi Dalları:	Metalürji, Kimya sanayi, Karayolları taşıt Yapım endüstrisi, elektronik sanayi, tezgah sanayi, gıda sanayi ve tekstil.
Nüfus (2002, milyon kişi) ¹	83,251,851
Nüfus Kompozisyonu (2002)	
Almanlar: %	91.5
Türkler: %	2.4
Diğerleri: (Sırlar, Hırvatlar, İtalyanlar, Ruslar, Yunanlar, Polonyalılar ve İspanyollar): %	6.1
Nüfusun Özellikler (2002)	
Ortalama Yaşam Süresi (yıl):	77.78
Kadın: %	81,09
Erkek: %	74,64
Nüfus Artış Hızı (%):	0,26
Bebek Ölüm Oranı: (1000 kişide)	4,65
Çalışan Nüfus (2001)	
Toplam (milyon kişi):	41,09
Sanayi (%):	33
Tarım(%):	3
GSMH (2001, Trilyon euro):	1,908
Dış Ticaret (1999, milyar dolar):	
İthalat:	482,5
İhracat:	540,2
Kişi Başına Düşen Milli Gelir (2001,	

¹ <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/gm.html>

euro)²: 25,000
Üye Olduğu Bazı Uluslar Arası BM, AB, İMF, İnterpol, NATO, G-7,
Kuruluşlar: UNESCO, WTO, İLO, İCAO, İntelsat

1.1. Ülke Siyasi Yapısı

Devlet Başkanı: Johannes Rau
Başbakan: Gerhard Schroeder
Dışişleri Bakanı: Joschka Fischer
Parlamento Başkanı: Wolfgang Thierse
Parlamento: Federal Parlamento iki meclisten oluşmaktadır.
a) Bundestag: Federal Meclis
b) Bundesrad: Eyalet Meclisi
Devlet Başkanı Seçimi ve Görev Süresi: Görev süresi 5 yıl olan devlet başkanı, Federal Meclis üyelerinden ve federe devlet parlamentolarının seçtiği temsilcilerden oluşan bir seçim kurulu tarafından seçiliyor.
Başbakanın Seçimi ve Görev Süresi: Başbakan Federal Meclis tarafından 4 yıllığına seçilmektedir.³
Önemli Siyasi Partiler: Sosyal Demokrat Parti, Hıristiyan Demokrat Birliği, Hıristiyan Sosyalist Birliği, Hür Demokrat Parti, Yeşiller Partisi ve Demokratik Sosyalizm Partisi.

1.2. Ekonomik Yapısı

Zengin ve teknolojik açıdan güçlü olan Batı Almanya ekonomisi 90'ların başından itibaren çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunların temelinde Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesi yatmaktadır. Doğu Almanya'nın modernleştirilmesi için her sene 70 milyar ABD doları harcanmaktadır. Buna karşın bu sorun kısa zamanda halledilecek bir sorun değil. Ayrıca son zamanlarda ülkede işsizlik oranı da

² <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ak/almanya.htm>

³ <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/gm.html>

artış göstermektedir. Bunun yanında ekonomik büyüme de % 1 düzeyinde yavaşlamıştır (2002).⁴

Günümüzde Almanya'nın karşılaştığı bu sorunlar doğaldır, çünkü Almanya bir taraftan Doğu Almanya'yı yeniden yapılandırırken, diğer taraftan da dünya ticaretinin düşüşü onu kötü etkilemiştir. Tüm bu sorunlara karşın, tarih Almanların yinede bu zorlukların üstesinden gelebileceklerini göstermektedir. Çünkü iki dünya savaşı yaşamış Alman ekonomisi, bugün yine dünyanın en önde gelen ekonomilerinden biridir.

1.3. Almanya'nın Tarihi

Almanların milli kimliklerinin oluşması yüzyıllarca sürmüştür. "Deutsch" kelimesi ilk olarak 8 yy. kullanılmaya başlanmıştır. Önceleri bu kelime Frank İmparatorluğun doğusunda yaşayan nüfusun konuştuğu dil anlamına geliyordu.⁵

Bu imparatorluk en büyük sınırlarına "Büyük Karl" döneminde ulaşmıştı. Bu imparatorluğa dahil olan halklar hem Alman hem de Romen lisanlarında konuşuyorlardı. Büyük Karl'ın ölümünden sonra (814 yıl) bu imparatorluk yavaş yavaş dağılmaya başlamıştı. Üst tabakalardaki fikir ayrılıklarından dolayı imparatorluk batı ve doğu olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Doğu krallığında yaşayan halk arasında birlik hissi uyanıyor ve böylece "Deutsch" kelimesi artık bir dili değil, bu dilde konuşan insanlar anlamına geliyordu. Neticede Doğu kısmını Deutscheland olarak adlandırmaya başlamıştılar. Bu krallığın batı sınırları erken oluşup istikrarlı kalıyordu. Buna karşın Doğu sınırlar devamlı değişiyordu.

⁴ <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/gm.html>

⁵ http://www.germany-info.org/relaunch/info/facts/facts_about/history.html

Yaklaşık 900 yılında imparatorluğun doğu sınırı Zaale ve Elba nehirleri üzerinden geçiyordu, neticede Almanlar doğuya genişlemeye başlamıştılar. Bu genişleme 14 yy. kadar gözlenmekteydi. Oluşmuş alan Almanlarla Slavlar arasındaki etnik sınır 2. Dünya Savaşına kadar değişmemişti.

1.3.1. Ortaçağ Almanya'sı

Doğu Frank imparatorluğunun Alman imparatorluğuna geçişinin 911 yılında gerçekleştiği hakkında görüşler mevcuttur. Bu görüşlere göre Doğu Frank imparatorluğunun Alman imparatorluğuna geçişi Frank Dükü 1 Konrod'ın kral seçilmesiyle tamamlanmıştır. Kral I Konrad ilk Alman Kralı sayılmaktadır.

İmparatorluk 11. yüzyılda Roma İmparatorluğu 13 yüzyılda Kutsal Roma İmparatorluğu olarak adlandırılıyordu. 15 yüzyıldan itibaren imparatorluk, Roma-Germen İmparatorluğu olarak adlandırılmaya başlanmıştı.⁶

Bu dönemde Almanya'nın hiçbir başkenti yok idi. Vergileri toplamak oldukça zor idi. Feodal Beyler ve Dükler Kralın hakimiyetini her zaman tanımıyorlardı. Tanınmaları için kralın askeri anlamda da güçlü olması gerekiyordu. Saksonya dükü I. Henri, diğer dükleri kendine tabi eden ilk düktü (919/36) Roma'da 962'de kutsanarak tacını giyen I. Henri'nin oğlu Otto ise bu konuda daha başarılıydı. Bu andan itibaren Alman Kralları imparator adını taşımaya hak kazanmıştı. İmparator olabilmek için Kral Papa tarafından kutsanmak zorundaydı. Bundan dolayı Almanya'nın dikkati 300 yıl boyunca İtalya'ya çevrilmişti. Alman Kralları merkezi İtalya'yı kontrol edebilme yeteneğine sahip olmalarına karşın, bu durum onları Almanya içindeki ciddi sorunları çözmekten alıkoymuştu. III. Henri döneminde İmparator Papaya karşı daha güçlü pozisyonda bulunmaktaydı. IV. Henri ise bu

⁶ http://www.germany-info.org/relaunch/info/facts/facts_about/history.html

durumu koruyamadı ve onun döneminde Papa yeniden birçok yetkilere sahip olarak güçlenmişti.

I. Frederik döneminde (1152-90) ülke bölünmeler yaşadı. Bunun sonucunda merkezi devlet zayıfladı. Merkezi yönetim daha sonraları V. Henri ile II. Frederik döneminde daha da zayıfladı. Bu iç dağılmanın etkileri olarak Alman halkının etnik özellikleriyle bütünleşen bağımsız bir devlete kavuşma süreci yavaşlamıştır. Oysa aynı dönemde diğer Batı Avrupa ülkelerinde bu süreç hızlanarak sürmekteydi.

1356'da IV. Charles tarafından kralın seçilmesine dair yasa çıkarılmıştı. Buna göre kral, özel yetkilere sahip olan 7 Feodal Bey tarafından seçiliyordu. Zamanla lortların, duklerin, şövalyelerin ve feodal beylerin etkinliği azalmaktaydı. Şehirler, birlikler oluşturarak etki alanlarını güçlendirmekteydiler. 1438 yılından sonra imparatorluk bir meşruti monarşi tarihte yerini aldıysa da gerçekte taç Habsburgların hakimiyeti altındaydı. 15. yüzyılında Maximilian (1493-1519) Papa tarafından kutsamadan krallık tacını takan ilk imparatordu.

Zamanla şehirler ekonomik hakimiyet alanları olarak öne çıkmaya başladı. Bunun sebebi artan ticari ilişkilerdi. Tekstil ve madencilik alanlarında büyüme göze çarpmaktaydı. Ticari amaçla kurulan çiftliklerin sayısı gittikçe artmaktaydı. Bu gelişmeler kapitalist yapının oluşmasına katkıda bulundular. Tüm bunların yanında kiliseye karşı hoşnutsuzluk artıyor ve din hakimiyetini yitiriyordu. 1517'de Martin Luther önderliğinde bu hareket kendini göstermiştir. 1522-23 yıllarında Alman Şövalyelerinin isyanı vardı. 1525 yılında ise halk isyan etti. Bu isyan Alman tarihindeki ilk ciddi ihtilal hareketiydi. Bu isyan zamanla ülkedeki politik ve sosyal yapının değişmesi için yapılan mücadeleye temel oldu. Tüm bu isyanlar acımasız bir biçimde bastırılmıştı. V. Charles'in tahttan inmesiyle Alman İmparatorluğu dağıldı. 1618 yılında Alman Bogema bölgesinde ortaya çıkan Protestan Katolik çatışmaları

tüm Avrupa'ya yayılmıştır. 1648 yılında imzalanan Westphalia anlaşmasına kadar süre 30 yıl savaşları boyunca Almanya tüm kaynaklarını tüketmişti. Bu anlaşmayla Almanya, Fransa ve İsveç'e toprak kaybetmiş ve İsveç'le ilgili Hollanda bağımsızlıklarını kazanmıştır.

1.3.2. Mutlak Monarşi Dönemi

Tüm bu gelişmelerden sonra Alman Dükleri, Fransa'dan örnek alınan mutlak monarşinin taraftarı olarak krala, yeni yönetim birimleri oluşturmada ve ekonomik alanlarda politikaları belirlemede ve ordu kurmak konusunda sınırsız yetki tanımışlar. Devletin tüm topraklarında da merkezi ekonomik kontrol oluşturulmaya başlandı. Bu merkezi yönetimin güçlenmesi anlamına gelmiştir. Alman Birliğinin oluşmasını engelleyen yeni gelişme ise 1789 yılındaki Fransız devrimiydi. Feodal yapı orta sınıfın baskısıyla dağılmıştır. Prusya ve Avusturya'nın Fransa'daki gelişmelere Askeri müdahale etme çabası başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bunun sonucunda Reich yıkıldı. Alman topraklarının bir kısmı Fransızlara geçen bu bölgede Reina Konfederasyonu kuruldu. Tüm bu gelişmelerin sonunda II. Frans tahtı bırakmış ve imparatorluk dağılmıştır.

1.3.3. Alman Konfederasyonu

Nopaleon'un yenilgiye uğramasından sonra, Viyana Kongresi Eylül 1914'ten Haziran 1915'e kadar Avrupa haritasını değiştirdi. Almanların etnik özellikleriyle bütünleşen bağımsız bir devlet kurma hayalleri gerçekleşmemiştir.

Bunun yerine Alman Konfederasyonu kurulmuştu.⁷ Bu konfederasyon Deutscher Bund olarak adlandırılmaktaydı. Reich'in yerine kurulan bu konfederasyon egemen devletler birliğini temsil ediyordu. Yasama organı olarak Federal Meclis yer almaktaydı. (Bundestag) ve yeri Frankfurt'tu. Bu organ

⁷ http://www.germany-info.org/relaunch/info/facts/facts_about/02_02.html

Avusturya ile Prusya'nın onayı ile karar alabiliyordu. Basın-yayın sansürleniyor ve üniversiteler devamlı kontrol altındaydılar. Bu gelişmelere karşı bir şekil alan ekonomik gelişme ise tam tersi çok hızlıydı. 1834 yılında Alman Gümrük Birliği (Deutscher Zollverein) kurulmuştur. Bu ülke içinde piyasanın oluşmasına katkıda bulunmuştur. Endüstrileşme başlamış ve buna karşın hızlı nüfus artışı işsizliğe yol açmıştır. Halk içinde karışıklıklar başlamış ve ihtilal olmuştur (1848). Bu ihtilal başarısızlıkla son bulmuştu.

1850'li yıllar hızlı ekonomik büyümenin yaşandığı yıllar olarak göze çarpmaktadır. Artık Almanya bir endüstri ülkesi olmaya başlamıştır. Hacim olarak İngiltere'den geri kalsa da, büyüme hızı olarak daha iyiydi. Bu hızı oluşturan en temel sanayi alanları, ağır sanayi ile makine sanayi ile makine sanayisi idi. Ekonomik güç, liberal burjuva sınıfının bilincini arttırmaktaydı. Alman Progress Partisi 1861 yılında parlamentoda en güçlü parti haline geldi .Bu parti hükümet tarafından parlamentoya sunulan kara küvetlerinin modernizasyonu için ekonomik destek planını reddetti. Yeni görevlendirilen Başbakan Otto fon Bismark (1862) parlamentonun bu kararına restini çekerek, ülkeyi parlamentonun onayı olmadan, harcamalara soktu ki bu durum anayasaya aykırıydı.

Bismark, ülke içinde sahip olduğu sallantılı siyasi pozisyonunu dış politikadaki başarılarıyla güçlendirdi. Danimarka ile yapılan savaşta (1864) Prusya ile Avusturya, Danimarka'dan Schlezvig-Golschtein bölgesini kazandılar. İlk zamanları bu bölgeyi iki devlet birlikte yönetiyordu. Ama Bismark'ın planları her zaman iki devletin birleştirilmesi yönündeydi. Bu durum Avusturya ile krizlere neden oluyordu. Bunların sonucunda Avusturya-Prusya savaşı çıktı. Prusya

Avusturya'yı yenerek, Alman birliğine de son verdi. Buna karşın yeni oluşan Kuzey Alman Birliğinin başına Kanzler olarak Bismark gelmişti.

Bismark, kanzler olarak ,yıllar boyunca imparatorluğu yönetti. Uyguladığı barışçıl ve ittifak politikalarla imparatorluğunun Avrupa güç dengesindeki yerini güçlendirmeye çalışıyordu. Bismark'ın iç politikaya müdahaleleri ise tam tersi bir karakter taşımaktaydı. Günümüzün demokratik hareketlerine bir anlam veremeyen Bismark, özellikle sol kanada ve işçilere karşı büyük bir baskı uygulamış, fakat başarılı olamamıştır. Buna karşın hızlı bir şekilde büyüyen ve güçlenen işçi sınıfı, devletten yabancılaşımaya başladı. Son olarak kendi kurduğu sistemin kurbanı olan Bismark yerini genç Kaizer II. Wilhem'e (1890) bırakmak zorunda kaldı.

Wilhem imparatorluğu tek başına yönetmek istiyordu. Fakat bu konuda fazla bir bilgiye sahip değildi. Konuşmalarına bakılınca dünyayı tehdit eden bir diktatör doğmuştu, fakat uygulanmalar pek fazla bunu desteklemiyordu. Onun döneminde Almanya "Dünya Politikası" uygulanmaya başladı. Almanya devlere ulaşmaya çalışırken, kendisini devamlı bir şekilde dünyadan izole ediyordu.

1.3.4. I Dünya Savaşı

Avusturya taht varisinin 28 Haziran 1914 yılında öldürülmesi I. Dünya Savaşının başlanmasına neden olmuştur. Bu savaşı bir taraftan Almanya ile Avusturya diğer taraftan Fransa, Rusya ve İngiltere istemiyordu. İki tarafında amaçları vardı ve savaşı bir şekilde onları elde etmek istiyordular. Başlayan savaş iki tarafın da büyük kayıplarıyla sürüyordu. Sonuçta, 1918 yılında yapılan barışlardan dolayı Almanya bir cumhuriyet oldu ve monarşiye son verilmiş oldu.

1.3.5. Weimar Cumhuriyeti ve II Dünya Savaş Sonrası Almanya

31 Temmuz 1919'da Weimar şehrinde demokratik cumhuriyetin anayasası kabul edilmiş ve yeni anayasaya göre oluşan politik düzen, Weimar Cumhuriyeti olarak adlandırılmıştır. 1921-1922 yıllarında Almanya'nın savaştan sonra zayıflayan ekonomisi kötüleşmeye devam etmiştir. 11 Ocak 1923 tarihinde Fransız ve Belçika Orduları Alman sanayisinin en önemli payına düştüğü Pur eyaletini işgal etmişlerdir. Bunun sebebi Almanya'nın krizden çıkması için ABD ve Büyük Britanya hükümetleri 1924'te Londra Konferansında Dawes Planı kabul ederek Almanya'nın tazminatları ödeme koşullarında kolaylık sağlamışlardı. Bundan sonra Alman ekonomisi büyümeye başlamıştır. Weimar Cumhuriyeti'nin dış politikası da birçok başarıya imza atmıştır. Almanya'nın Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen askeri kontrolün kaldırılması, Ren bölgesinde işgal ordularının süresi dolmadan çıkartılması Almanya'nın dünya politikasındaki rolünün artmış olmasının göstergesiydi.⁸

1929 tarihinde başlayan dünya ekonomik krizi Almanya'yı da etkilemişti. Bu krizle beraber Weimar Cumhuriyeti yıkılmaya başlamıştı. Halkın arasında artan işsizlik ve maaşların iyice düşüşü Almanya'nın her tarafında grev ve gösterilerin yapılmasına sebep olmuştu. Ülkede oluşan bütün bu olumsuzlukları sol ve sağ radikalizm kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı başarmıştır. Adolf Hitler' in liderliğindeki Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi Temmuz 1932'de yapılan Reichstag seçimlerinde 13.8 milyon seçmenin oyunu alarak galibiyet elde etmiştir.

Ocak 1933'te Adolf Hitler Reichskanzler olmuştu. Naziler iktidara gelince önce demokratik özgürlükleri kaldırmışlardır. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi

⁸ Jambatirova, G., Avrupa ve Amerika Ülkeleri Tarihi, Ankara, YEPA Basımevi, 1998, s. 91

dışındaki bütün siyasi partiler kapatılmıştı. Weimar Anayasası artık geçersiz hale gelmişti.

1934 yılında Hindenburg ölünce Hitler, kendi ellerinde Reichkanzler ve cumhurbaşkanının yetkilerini toplayarak kendisini alman milletinin “Führer”i ilan etmiştir. Bu andan itibaren Almanya’nın ekonomisi ve toplumu militarize edilmeye başlamıştı. Almanya hem ekonomisini hem de askeri gücünü geliştirmekteydi. 1938 yılının Mart ayında Almanya tüm anlaşmalara aykırı olan Avusturya’yı işgal etmişti. Bir sene sonra Çek topraklarını da ilhak etmiştir. 1939 yılın Mayıs ayında Almanya ve İtalya arasında “Birlik Hakkında Pakt” imzalanmıştır. Bu pakt askeri işbirliğine yönelikti. 1 Eylül 1939’da Polonya’ya saldıran Almanya İkinci Dünya Savaşını başlatmıştı. 1940 yılında Almanya-İtalya ittifakına Japonya’da katılmıştı. Almanya-İtalya-Japonya ittifakı ve onların taraftarlarına karşı Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve ABD’ müttefik olarak savaşıyorlardı. Almanya savaşın başında Avrupa’nın büyük kısmını işgal etmişti. Haziran 1941’de Sovyetler Birliğine saldırmıştı. Ancak SSCB büyük direniş göstermişti. 1942-1943 yılında Sovyet Birlikleri Stalingrad şehrinde hücumla geçmişlerdi. Bu savaşın dönük noktasıydı. 9 Mayıs 1945 Almanya teslim olarak savaşı kaybetmişti. Eylül 1945 yılında Japonya teslimi ile İkinci Dünya Savaşı sona ermişti. Yalta Konferansının (Şubat 1945) kararlarına uygun olarak Alman toprakları dört işgal bölgesine ayrılmıştır: Sovyet Bölgesi, Amerikan Bölgesi, İngiliz Bölgesi ve Fransız Bölgeleri birleşerek Trizonya adında bölge oluşturmuşlardı. (Batı Almanya).

Batı Alman devleti savaştan sonra hızla gelişmeye başlamıştı. Ülkenin kanzleri Hristiyan Demokratik Birliği’nin lideri Adenaver olmuştu. 1950’li yılların sonlarına gelindiğinde Almanya’da savaş öncesi ekonomik gelişme düzeyine ulaşılmıştı. Almanya kısa sürede güçlü sanayi devleti haline geliyor. 1960’lı yıllarda Almanya sanayi üretimi bakımından kapitalist dünyada ikinci, batı Avrupa’da birinci

sıraya yükselmişti.⁹ Mayıs 1955'te Almanya, NATO'ya kabul edilmiş bundan sonra savunma bakanlığı kurulmuş ve genel askerlik yükümlülüğü yürürlüğe girmişti. Ekim 1963'te Adenauer istifa etti. Yerine yardımcısı Ludwig Erhard gelmişti. Erhard Adenauer siyasetin uygulamaya devam etmişti. 1966 Hıristiyan Demokratlar ve sosyal demokratlardan oluşan yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuştu. Almanya'nın Kanzler' i Kizinger, Kanzler yardımcısı ve aynı anda dışişleri bakanı ise Willi Brandt olmuştu. Dünya politikasındaki ilişkilerin değişmesi Kizinger ve Brandt'ı Almanya'nın dış politikasını az olsa da değiştirmeye itmişti. Almanya Romanya ile Yugoslavya ile ilişkilerini yeniden kurdu. Ancak Demokratik Alman Cumhuriyeti Batı Almanya tarafından tanınmıyordu. 1969 yılında Almanya'nın Kanzleri Brandt olmuştu. 1970'de Almanya ve SSCB arasında bir anlaşma imzalanmıştı. Bu anlaşmaya göre her iki taraf Oder-Neys nehri boyunca uzanan sınırlar ve Batı ve Doğu Almanya arasındaki sınırlar dahil olmak üzere bütün Avrupalı devletlerin sınırlarını bozulmaz kabul etmişlerdi.1972'de Batı ve Doğu Almanya arasındaki ilişkilerin temelini düzenleyen anlaşmalar parafe edilmişti. Kısa bir süre sonra Batı ve Doğu Almanya Birleşmiş Milletlere kabul edilmişti. İki Almanya Devleti arasındaki ilişkiler iyileşmeye başlamıştı.¹⁰

1974'te Almanya'nın Kanzları Helmut Schmidt olmuştu onun yardımcısı ise Hans Dietrich Genscher idi. Schmidt hükümeti döneminde Almanya'nın Fransa ve İngiltere ile olan ilişkileri hızla gelişmekteydi. Bu hükümet Avrupa'nın bütünleşmesinde desteklenmekteydi. 1 Ekim 1982'de Bundestag Alman Kanzleri Helmut Kohl seçilmişti. Kohl hükümeti iç politikada sosyal programların daraltılması ücretin sınırlandırılması girişimci karlarının teşvik edilmesi yönünde hareket etmişti. Batı Avrupa bütünleşmesinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi, bu bütünleşmedeki Almanya ağırlığının artırılması politikası devam etmiştir. 1989'da

⁹ İbid, Jambatrova, G., s. 198

¹⁰ İbid, Jambatrova, G., s. 203

Berlin duvarının düşüşü ve Doğu Almanya'daki ihtilal Almanya'ya birleşme imkanını kazandırmıştı. 1990'da SSCB, ABD, Fransa, Büyük Britanya "İki Artı Dört" anlaşmasıyla toprakları Doğu Alman Cumhuriyeti Federal Alman Cumhuriyeti ve Berlin'den oluşan Birleşik Almanya'nın kurulmasını resmileştirmişlerdi.

2. KAZAKİSTAN ÜLKE PROFİLİ

Resmi Adı	:	Kazakistan Cumhuriyeti
Başkenti	:	Astana (Eyalet nüfusu: 837.400, şehir nüfusu: 318.100)
Yüzölçümü (km²)	:	2.717.300
Önemli Şehirleri	:	Almatı, Cambul, Çimkent, Türkistan, Karaganda, Semipalatinsk, Kökçetav, Kustanay, Turgay, Guryev Baykonur.
Coğrafi Koordinatları	:	Ülke 44° ve 52° doğu boylamında, 38° ve 42° kuzey enleminde yer almaktadır.
Komşuları	:	Kuzeyde ve batıda Rusya Federasyonu, doğuda Çin Halk Cumhuriyeti, Güneyde Türkmenistan, Özbekistan ve Kırgızistan'dır.
Dili	:	Kazakça
Para Birimi	:	Tenge
Önemli Nehirleri	:	Ural, Emba, Siriderya, Sarısu, İli, İrtiş
Önemli Gölleri	:	Aral, Balkaş, Zaysan, Alakol, Tengiz ve Seletitengiz gölleridir.
İklimi	:	Ülke genelinde sert karasal iklim hakimdir.
Yeraltı Kaynakları	:	Krom, volfram, çinko, bakır, altın, demir, kömür, petrol ve doğal gaz.
Temel Tarımsal Ürünleri	:	Buğday, pamuk, şeker pancarı
Temel Sanayi Dalları	:	Tarımsal sanayiler, metalürji, hafif sanayi, Petro-kimyasallar ve tekstil.
Toplam Orman Alanı	:	26.4 milyon ha
Nüfus (2001)	:	
Toplam	:	16,741,519 ¹¹
Kent Nüfusu(%)	:	57
Kırsal Kesim(%)	:	43
Kadın Nüfusu(%)	:	52
Erkek Nüfusu(%)	:	48
Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km²)	:	5.5

¹¹ <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/kz.html>

Nüfusun Kompozisyonu (2001 %)

Kazaklar	:	53.4
Rus	:	30.0
Alman	:	2.4
Uygur	:	1.4
Ukraynalı	:	3.7
Diğer	:	9.0

Nüfusun Özellikleri (1998) :

Ortalama Yaşam Süresi (Yıl)	:	64.4
Bebek Ölüm Oranı (Bin kişide) Bir yaşına kadar	:	2.08
Nüfus Artış Hızı (%)	:	0.43

Çalışan Nüfus (1999)

Toplam	:	6.093.000
Sanayi (%)	:	17.3
Tarım (%)	:	18.2
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (1999) :	:	15.7 Milyar Dolar

BDT Ülkeleri İle Ticaret (1998, Milyon Dolar)

İthalat	:	3653.7
İhracat	:	2586.3

Dış Ticaret (Diğer) (1998, Milyon Dolar)

İthalat	:	3991.9
İhracat	:	3426.4

Kişi Başına GSYH (1999, Dolar) :**Üye Olduğu Bazı Uluslararası Kuruluşlar ve Üyelik Tarihleri:**

IMF	:	27.04.1992
BDT	:	21.12.1991
BM	:	Mart 1992
AGİT	:	Ocak 1992
Avrupa Yatırım Bankası	:	1992
Dünya Bankası	:	1992
EİT(EKO)	:	Kasım 1992
İslam Konferansı Örgütü	:	Aralık 1995
1997 Yılı Sanayi Üretimi :	:	734.2 Milyar Tenge
1996 Yılı Enflasyon:	:	% 28.7
1997 Yılı Enflasyon:	:	% 11.2
1999 Yılı Enflasyon:	:	% 17.8
Ortalama Aylık Ücret:	:	100 Dolar
Ortalama Emekli Aylığı:	:	30-35 Dolar ¹²

¹² "Kazakistan Ülke Profili", Ankara, TİKA, 2001, s. 7

2.1. Kazakistan'ın Siyasi Yapısı

Kazakistan'da Parlamento, Senato ve Meclis olmak üzere iki kanattan oluşmaktadır. 1998 yılı içinde yapılan Anayasa değişiklikleri sonucunda parlamentonun meclis kanadının üye sayısı 67'den 77'ye çıkarılmıştır.

Daha önce parlamentonun iki kanadının da görev süresi 4 yıl iken, son Anayasa değişikliğiyle Meclisin görev süresi 5 yıl olarak, Senatonun süresi ise 6 yıl olarak belirlenmiştir.

Senato, her eyalet ve eski Başkent Almatı'dan, mevcut yerel temsili organlar tarafından seçilen ikişer senatörden meydana gelmektedir. Bunun yanında 7 senatör ise Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından atanmaktadır. 10 Ocak 1999 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile Nursultan Nazarbayev %79.8 oranında oy alarak yeniden Cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹³

Meclis, ülkenin idari-bölgesel bölünmesine uygun olarak oluşturulan seçim çevrelerinde eşit sayıda seçmen tarafından seçilen 67 üyeden oluşmaktadır. Son Anayasa değişikliğiyle sayısı 77'ye çıkartılan Meclise, Yeni 10 milletvekili siyasi partilerin listelerinden tek ulusal seçim bölgesine göre seçilecektir. Bu değişiklik, Meclisin ikinci dönem seçimleri itibariyle uygulamaya başlanacaktır. Kazakistan'da çok partili bir sistem mevcuttur. Kazakistan'ın en önemli siyasi partileri: Otan Partisi, Kazakistan Halk Kongresi Partisi, Kazakistan Sivil Partisi, Kazakistan Halk ve Kooperatif Partisi, Kazakistan Komünist Partisi, Kazakistan Diriliş Partisi,

¹³ İbid, s. 9

Kazakistan Sosyal Partisi, Cumhuriyetçi Siyasi Emek Partisi, Kazakistan Cumhuriyet Halk Partisi, Kazakistan Tarım Partisi ve Kazakistan Demokratik Partisidir.¹⁴

2.2. Kazakistan'ın Ekonomik Yapısı

Sovyetler Birliği içinde Kazakistan işlenebilir toprakların beşte birine sahiptir ve bugün de önemli bir tarımsal ürün üreticisi ve ihracatçısıdır. Bununla birlikte, ülke zengin maden kaynaklarına sahiptir ve bu sektörde önemli miktarlarda maden çıkarma ve işleme kapasitesi vardır. SSCB'deki krom üretiminin %90'ı, bakır, kurşun, volfram ve çinko rezervlerinin %50'si, kömür üretiminin %20'si ve altın üretiminin de %7'si bu ülkede yapılmaktaydı. Ayrıca, ülkede metalürji, ağır sanayi için gerekli makine ve makine ekipmanı, petrol-kimya, tarımsal ürünleri işleme ve tekstil alanında gelişmiş bir sanayi alt yapısı mevcuttur. Buna karşın Kazakistan nihai tüketim mallarının yaklaşık % 50'sini, ara mal ve hammadde ihtiyacının % 75'ini ithal etmektedir.¹⁵ Ülkenin mal taşımacılığında ağırlık demiryollarında olup (yaklaşık 14.000 km.), insan taşımacılığı daha çok karayolu ve havayolu ile gerçekleştirilmektedir. Kazakistan'da konuşlandırılmış bulunan iki önemli tesis, Baykonur Uzay Merkezi ve Semipalatinsk Nükleer Silah Test Merkezi ülkenin siyasi ve ekonomik önemini artırmaktadır.

Kazakistan'ın ekonomisi 1980'li yıllarda istikrarlı bir büyüme yaşamıştır. Ancak, bu büyüme dönemi 1989 yılından itibaren duraklama ve gerileme dönemine girmiştir. Net maddi üretimdeki gerileme 1990'da % 1.5, 1991'de % 11.6 olmuştur.

¹⁴ Somuncuoğlu, A., "Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel", ASAM Ankara, 2002, Sayı 4, s. 13-15

¹⁵ Ibid, "Kazakistan Ülke Profili", s. 8

Bu gerilemenin başlıca nedenleri, ekonomik yapının yeniden inşası çalışmaları ve 1991'de yaşanan kuraklıktır.¹⁶

Özel bankaların faaliyetleri ve döviz işlemleri ile ilgili yasalar Nisan 1993'te yeniden düzenlenmiştir.

Orta Asya'da bu çok zengin kaynaklara sahip Kazakistan halen serbest piyasa ekonomisine geçişin sıkıntılarını yaşamaktadır. Ekonomik yeniden yapılandırma ve enflasyonun başlaması üzerine oluşan ortamla birlikte reel Gayrı Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) 1990 ila 1995 yılları arasında % 55 den fazla düşmüştür. İktisadi kalkınma 1996 yılından itibaren yeniden başlamıştır. 1992 yılından itibaren ekonomisi bir önceki yıla göre 1992 yılında %14, 1993'de %15.6, 1994 den %25.4, 1995'de %8.9 küçülmüştür. 1996 yılında 18.4 Milyar Dolar olan GSYİH, 1999 yılında 15.7 Milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Kazakistan Hükümeti, 1996-1998 programında, 1996 yılında ekonomideki küçülmenin durdurulmasını, 1997 yılından itibaren ise ekonomide büyümeyi hedeflemektedir.¹⁷ Bu beklentileri doğrulayacak şekilde, Kazakistan'ın GSYİH'daki düşüş 1996 yılında durdurulmuş, 1997 yılında ise ekonomide az da olsa reel büyüme olmuştur ve Gayrı Safi Yurt İçi Hasıla 22 Milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Ancak 1999 yılında yeniden düşüş göstermiştir.

Bu durumda önlem alma zorunluluğu hisseden Kazakistan Hükümeti, bu ülke için hayati önem taşıyan petrol ve değerli madenlerin uluslararası piyasalarda fiyatlarının düşmesi ve özelleştirmenin yavaşlaması nedeniyle 1999 yılında bütçe harcamalarında kısıntıya gitmiştir. Bunun yanı sıra 1998 yılı tahıl hasadının düşük gerçekleşmesi ve büyük miktarda dış borç ödemesi nedeniyle 1999 yılı zor bir yıl olmuştur.

¹⁶ Kazakistan Ülke Profili, TİKA Ankara 2001 s. 9

¹⁷ Ibid, "Kazakistan Ülke Profili", s. 10

Kazakistan sanayi, her ikisi de ihracata yönelik olmak üzere petrol ve yarı işlenmiş metal sektörleri olarak iki sektörden oluşmaktadır. GSYİH içinde sanayinin payı, 1992 yılında %31.2 gibi yüksek bir orandayken 1996 yılında %21.3'e düşmüştür. Toplam istihdam içinde sanayinin payı da, benzer şekilde 1990 yılında %32'den fazla iken, şu anda %22'ye düşmüş bulunmaktadır.¹⁸

Önemli miktarlarda kurşun, çinko, bakır, demir ve çelik üretimi yapılmaktadır. Üretimin büyük kısmı, her ikisi de Kuzey Kazakistan'da bulunan Karaganda Metalürji Kombinası ve Pavlodar Alüminyum Eriticisi gibi fabrikalarda yapılmaktadır. Ülkede ekonomisi böyle iki veya üç büyük tesise bağlı yaklaşık 57 kent ve kasaba mevcuttur.

Genelde büyük sanayi tesisleri yabancılar tarafından yönetilmektedir ve hisseleri de kısmen yabancılara aittir. Petrol üretimi, batı Kazakistan'da Hazar Denizi kıyısında gerçekleştirilmektedir.

Günümüzde de tarım en çok istihdam sağlayan ve üçüncü en büyük ihracatçı sektördür. Toplam istihdamın %20 ila 25'i bu sektördedir. Başlıca mahsul geleneksel olarak buğdaydır. Ama ne yazık ki, değişken hasatlar ve yeterli araştırma ve planlamaya dayanmayan reformlar sektörde duraklama ve gerilemenin nedeni olmuştur. Tarımın GSYİH içindeki payı 1992 yılında %28 iken, 1996 yılında %12.8'e, 1999 yılında ise %8.8'e düşmüştür. 1992 yılında rekor kıran tahıl hasadı, 1995 yılında otuz yıldır görülmemiş bir düzeye inmiştir. Çoğu geçiş ekonomisi gibi, komünist rejim sırasında ihmal edilen hizmet sektörü, bağımsızlıktan bu yana önemli ölçüde büyümüştür. Ticaret, emlak ve iletişim hizmetleri en hızlı gelişme kaydeden sektörler olmuştur. Yatırımlar GSYİH'nın %19'u civarındadır. Bunun bir çeyreğinden

¹⁸ Ibid, "Kazakistan Ülke Profili", s. 11

fazlasını, yabancı firmaların petrol ve temel metal sektörlerinde yapmış oldukları yatırımlar oluşturmaktadır.

2.2.1. Doğal Kaynaklar

Orta Asya'nın incisi olan Kazakistan doğal kaynakları ve coğrafyası itibarı ile çok umut verici bir ülkedir. Hacim ve çeşit itibarıyla mineral ve hammadde yatakları ile gezegenimizin sayılı ülkelerinden biridir. Topraklarının altında doksan dokuz çeşit kimyasal element teşhis edilmiştir.

Kazakistan Cumhuriyetinin ham mineraller tabanı çok sayıda doğal gaz ve petrol yatağı ile ve çeşitli mineral kaynakları ile belirtilmektedir. Şu anda 1225 çeşit mineral ihtiva eden 493 yatak bilinmektedir. Uranyum, krom, kurşun ve çinko yataklarının zenginliği itibarı ile Cumhuriyet dünya ikincisi, mangan itibarı ile dünya üçüncüsü, bakır itibarı ile de beşincisidir. Kömür, demir ve altın rezervleri itibarı ile Kazakistan dünya sıralamasında ilk on ülke arasında, doğal gaz, petrol ve alüminyum rezervleri itibarı ile de sırası ile ilk on iki, ilk on üç ve ilk on yedi ülke arasında yer alır. Kazakistan toprakları altında keşfedilmiş maddi zenginlik 2 trilyon ABD Dolarından fazla değere sahiptir. Bunlardan ihracı mümkün olanlar ise 1.1 trilyon ABD Doları tutmaktadır. Kazakistan'ın mineral ve doğal kaynaklar kompleksinin ihraç edilen kısmı ülkenin endüstriyel üretiminin yüzde 57.6'sını oluşturmaktadır. Bunun mineral türlerine göre dağılımı ise şöyledir: petrol ve doğal gaz yüzde 20.2, ferro metaller yüzde 8.6 ve demir dışı metaller yüzde 11.6'dır.¹⁹

Kazakistan'ın mineral ve hammadde üretimi ihtiyacının çok üstündedir. Bu nedenle metalik bizmut, süngersi titanyum, kil ve rafine bakır, mangan ve

¹⁹ Ibid, "Kazakistan Ülke Profili", s. 12

konsantreleri üretiminin yüzde 90'ı, petrol, metalik kurşun ve çinko üretiminin yüzde 80'i ve doğal gaz, kömür, demir cevheri ve krom üretiminin de yüzde 50'den fazlası ihraç edilmektedir.

2.2.2. İşgücü

Kazakistan'da işgücünün ayırt edici özelliği, kalkınmış ülkelerdeki emsallerine kıyasla çok daha az ücrete çalışan kalifiye tabakanın mevcudiyetidir. Toplam nüfusun yüzde 47'si ekonomik bakımdan faaldir. Bunun yüzde 22'sini öğrenciler oluşturmaktadır. İşgücü faaliyet katsayısı erkekler için kadınlara kıyasla yüzde 9 fazladır.²⁰

2.2.3. İstihdam

Kazakistan'da 1999 yılında, 6.1 milyon kişi istihdam edilmiştir. Bunların 3.1 milyonu orta ve büyük ölçekli işletmelerde istihdam edilmiştir. Bunun yanı sıra 296 bin kişi küçük ölçekli işletmelerde istihdam edilmişler. Buna ilaveten, 270 bin çalışan çiftliklerde edilirken, 2.3 milyon kişi de serbest çalışmıştır. Büyük ve orta ölçekli işletmelerde çalışan işçi sayısı sürekli azalmaktadır. 1999 yılı boyunca 1.1 milyon kimse muhtelif nedenlerle işten ayrılmıştır. Bunların beşte biri tensikat sonucu işlerini kaybetmişlerdir. Çoğu işçi ticari faaliyetler, ikram hizmetleri, sanayi, çiftçilik ve eğitim faaliyetlerinde çalışmaktadır.

2.2.4. Alım Gücü

Bu konuda bir değerlendirme yapabilmek için Kazakistan Ulusal Bankası'nın döviz

²⁰ Ibid, "Kazakistan Ülke Profili", s. 12

kurları üzerinden ABD Doları'nın ağırlıklı ortalamasını alarak, her türlü iktisadi faaliyette istihdam edilen işçilerin 1999 yılındaki ortalama aylık ücretlerini yaklaşık 100-120 USD olarak buluruz. Ortalama ücretler ekonomik faaliyet alanları arasında oldukça değişkenlik göstermektedir. Finansal hizmetler, madencilik ve hava ulaşımı sektörlerinde ödenen ücretler en yüksektir (ortalama 255 USD/ay). Diğer yandan halk sağlığı hizmetleri, eğitim ve belediyelerde çalışanların ücretleri, sözgelimi sanayide ödenen ücretlerin yüzde 50 altındadır. Sanayi sektörünün kendi içinde de önemli sayılabilecek ücret farklılıkları söz konusudur. 1998 yılında sanayi çalışanı ortalama ücreti 181 ABD Dolarıdır. En yüksek ücretleri ise tütün sanayi işçileri (512 USD), petrol ve doğal gaz sanayi işçileri (442 USD) ve kok üretiminde, petrol rafinerilerinde ve nükleer artık temizleme işlerinde çalışanlar (337 USD) almaktadır. Giyim eşyası üretimi, kırtasiyecilik ve bilgisayar üretimi, mobilya, tekstil, deri ve ayakkabı üretiminde çalışanların ücretleri ise 49 ila 87 USD arasında değişmektedir.²¹

2.4.Kazakistan Ekonomisinin Bugünkü Durumu

1999 yılındaki Rusya krizinin olumsuz etkilerinden sıyrılmaya başlayan Kazakistan ekonomisi, büyümeye geçmiş ve % 1,9 olarak büyümüştür. Krizden sonraki toparlanma giderek hızlanmış ve 2000 yılında Kazakistan % 9,6 ile 1994 yılından beri en yüksek büyüme oranını yakalamıştır. Toplam sanayi üretim % 14,6 artarken, hammadde çıkarma sektöründe bu artış % 21 ,5, imalât sanayinin ise % 15,6 olmuştur. Yıllardır kriz içinde bulunan bazı imalât sanayinin kolları muazzam bir iyileşme göstermiştir. Meselâ makine yapımı sektöründe büyüme % 63,3

²¹ Ibid, "Kazakistan Ülke Profili", s. 12

olmuştur. İthâl ikamesi programının uygulandığı gıda tekstil ve deri sektörlerinde büyüme oranı sırasıyla % 8,9, % 19,2; 27,8 olmuştur. Bu tabloyu bozan sadece tarım sektörü olmuştur.²²

Kazakistan'ın ekonomik krizden böyle hızlı çıkışını birkaç sebebe bağlayabiliriz. Bunlardan ilki ve en önemlisi, hammaddede dünya fiyatlarının ve özellikle petrol fiyatlarının yükselmesidir. 1998 Rus krizinden sonra artışa geçen petrol fiyatları petrol ihraç eden ülkelerin ekonomileri üzerinde olumlu etki yaratmıştır. Diğer bir sebep ise krizin etkilerinden kaynaklanmaktadır. Kazakistan'ın uygulamak zorunda kaldığı Tenge devalüasyonu Kazakistan mallarının yabancı mallar karşısındaki rekabet gücünü arttırmıştır. Böylece devalüasyonun ithâl ikamesi etkili olmuştur. Üstelik kriz dolayısıyla halkın alım gücü düşmüş, bunun sonucunda yabancı mallar karşısında ucuzlayan yerli mallar tercih edilmiştir. Bazı imalât alt sektörlerinde büyümenin sebebi ise 1998 yılım uygulamaya konan Yeni Sanayi Politikası'nın sonucu olmuştur.

İMF'nin desteğiyle 2000 yılında uygulanmaya başlanan 2000-2002 ekonomik programının amacı, serbest döviz kurunun geçerli olduğu bir ortamda dikkatli para politikasını izlemektir. Orta vadeli istikrarı garantilemek amacıyla kamu finansmanını konsolide etmek ve yapısal reformlara devam etmektir. Para politikasının amacı olarak enflasyonun azaltılması belirlenmiştir. 2001 yılında Kazakistan ekonomisi, büyümeye devam etmiştir. Sanayi sektörü % 13,5 büyürken, hammadde çıkarma sanayi alt sektörü % 17,8, imalât sanayi ise % 14,2 olarak büyümüştür²³

²² Ibid, "Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel", Ankara, ASAM 2002, Sayı 4, s. 46

²³ Ibid, "Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel", Ankara, ASAM, 2002, Sayı 4, s. 47

1998 krizi Kazakistan ekonomisinin petrol ve diğ er doğ al kaynakların ihracatına ne kadar bağı mlı olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Aynı şekilde krizden sonra hızlı toparlanma da bu olguya işaret etmektedir. Kazakistan'ın ekonomisi gittikçe tek yanlı yapıya kaymaktadır. Kazakistan ekonomisinin Sovyet zamanındaki durumu ve bugünkü durumu kıyaslanırsa, serbest piyasa ekonomisinin zorlamalarının Kazakistan ekonomisi için çok daha olumsuz sonuçlara yol ağtığı görölmektedir. Her ne kadar makalenin başında Kazakistan ekonomisinin Sovyet ekonomik sistemi çerçevesinde tek yanlı uzmanlaşmaya zorlandığı belirtilse de, karşılaştırmalı üstünlükler kuramının dayattığı uzmanlaşma sonucunda Kazakistan ekonomisi çok daha tek yanlı olmuştur. Orta Asya Cumhuriyetleri arasında hızlı reformculardan olan Kazakistan'ın izlediği liberal politika üretimin çökmesini engelleyemediği gibi, Kazakistan ekonomisini giderek doğ al kaynakların çıkarımına ve ihracatına dayalı bir ekonomi hâline getirmektedir.

2.5. Kazakistan'ın Tarihçesi

Kazakistan'ın kültür tarihi çok daha eskilere uzanmaktadır. Kazakistan'da yapılan arkeolojik kazılarda bulunan çeşitli madenlerden yapılmış olan eserler motif bakımından Yenisey motiflerine benzemektedir. Kazakistan ve Kırgızistan bozkırları kültür bakımından Yenisey Türk kültürünün izlerini taşır. Kazakistan'da Hun devrine ait Sarı-Kol, Çingiz-Tag ve Berkkarın kurganlarında bulunan eserlerle ortaya çıkarılan mezar taşları ve kayalar üzerindeki yazılar ile damgaların aynıını Yenisey bölgesi kalıntılarında da görmek mümkündür.²⁴ Özellikle son zamanlarda Kazakistan'da bulunan Kök Türkçe mezar kitabeleri üzerinde çalışan

²⁴ Ibid, "Kazakistan Ülke Profili", s. 2

A.Amanjolov, A.N.Bernştam, I.A.Batmanov, A.K.Akişev gibi Türkolog arkeologlar, Kazakistan'daki Türk varlığının eskiliği konusunda çok önemli belgeler ortaya çıkarmışlardır. Bundan başka Altaylarda bulunan demir eritme ocaklarına Kazakistan bozkırlarında da rastlanmaktadır. Güney Kazakistan'daki Çangal mevkiinde oldukça yeni devirlere ait ok uçları, tirkeş parçaları ve kama sapları bulunmuştur. Burada Karluk Türk devri kültürlerinin yanında, Alaş tesirleri de görülmüştür.

2.5.1. Kazakların Tarih Sahnesine Çıkışı

Kazakistan bir Türk yurdu olarak bu kadar eskilere gitmekle beraber, Kazakların ortaya çıkışı, Çingiz Han'ın fetihlerinin sonlarına, yani onun çocukları ve torunları zamanına rastlamaktadır. Bütün Kazaklar kendilerinin Alaş veya Alaç adlı bir atadan türediklerine inanırlar. Sosyal yapılarının, törelerinin bu büyük ata tarafından kurulduğunu iddia ederler. Buna rağmen 19'cu yüzyılında toplanan Kazak şecereleri büyük farklılıklar göstermektedir. Ancak herkesin birleştiği ortak nokta, bu ilk atanın üç oğlu olduğu ve bunların soyundan üç büyük Kazak boyunun meydana geldiğidir. Birçok Türk ve kısmen yabancı boyun da karışmasıyla (Karluk, Oğuz, Nayman vs.) meydana gelmiş olan Kazakların, eski Kimeklerin torunları olduğu yolunda da görüşler mevcuttur.

Kazakların tarih sahnesinde rol oynamaya başlamaları Özbek Hanları devrine rastlanmaktadır. Ebu'I-Hayr Han'ın (1412-1468) idaresi altında bulunan Özbek boylarının aralarında çıkan sürtüşmeler yüzünden, bir kısmı Cuci sülalesinden Barak Han'ın (1425- 1427) oğulları Kirey ile Canı Bek idaresinde, doğuya doğru göç ederek yerleşmişlerdi. Kendilerine Kazak demeye başlamışlardı. Daha sonra bunları diğer bazı boylar takip etmiş ve Kazakların birliği bir milyonluk bir kütle haline

gelmiştir. Canı Bek'in oğlu Kasım Han idaresinde Balkaş mıntkasında yaşarlarken, bir kısmı da Kirey'in oğlu Burunduk Han'ın yönetiminde Urallar bölgesinde ikamet ediyorlardı. Daha sonra Kasım Han, tüm Kazakları kendi hakimiyeti altında birleştirmiş ve 300.000 kişilik bir ordu meydana gelmiştir. Kasım Han'ın 1520 de ölümünden sonra, başa onun oğlu Ak-Nazar Han geçmiştir. Onun torunu Tevkel Han zamanında Kazaklar Maveraiünnehir'e başarılı seferler yapmışlardır. Kazakların Üç Orda şeklinde teşkilatlandırılmaları bu zamanda vaki olmuştur. Bu ordalar üç büyük Kazak boyundan meydana gelmiştir. Büyük Orda'nın toprakları şimdiki Kazakistan'ın doğu taraflarına, Balkaş Gölü ve Issık Göl'ün güney taraflarına kadar uzanmaktadır; içlerinde Calayır ve Duglat gibi boylar vardır. Orta Orda; Argun, Nayman, Kıpçak, Kirey ve Kongrat gibi büyük boylardan müteşekkil olup, Kırgız steplerinin kuzeyi, İrtiş ırmağı boyları, Tobol ve Işim ırmağı havalisinde ikamet etmektedirler. Küçük Orda ise, Aral gölünden batıya, Hazar'a ve Urallara doğru uzanan araziye hakim olup, aralarında Alım-Ulı, Bay-Ulı, Cedi Urug gibi boylar vardır.²⁵

17. yüzyılın sonlarında Tevka Han, Kazak Türklerinin idaresini kanunî esaslara göre bir kez daha tanzim etmiştir. Onun zamanında her üç ordanın yaylak ve kışlakları tespit edilmiş, her birine ayrı ayrı tamgalar verilmiştir. Tevka Han'ın ölümünden sonra Moğol asıllı Kalmuklar, 1723'de Sayram, Taşkent ve Türkistan'ı zaptetmişler, Kalmuk hakimi Galdan- Tseren bütün güney Kazakistan'ı eline geçirmiş ve bu durum 1758'de bunların Çinliler tarafından mağlup edilmelerine kadar devam etmiştir.

²⁵ Ibid, "Kazakistan Ülke Profili", s. 4

2.5.2. Rus Etkisindeki Kazakistan

17. ve 18.yüzyıllarda Ruslar, Türkistan sahasında önemli işgallerde bulunmuşlardır. 18.yüzyılın 2.yarisında Rusya'nın Napolyon istilasından kurtulmasından sonra, Asya ileri karakolları genişleme sahası bulmuştur. Rusya'nın Türkistan'a doğru sarkmasının bir sebebi de, Kırım Harbi'nin Rusya'nın yenilgisiyle bitmesidir. Yine Rusların Türkiye aleyhine genişleme çabalarının, İngiltere ve Fransa'nın müdahalesiyle önünün alınması, Rusya'yı Türkistan yönünde yayılmağa teşvik eden en mühim amillerden biri olmuştur. Bununla beraber Türkistan'ın kuzeyinde Rus istilasının seyri boyunca ve bilhassa 1821 yılında çarın çıkardığı Step Kanunu ile bütün Kazak bozkırlarının doğrudan doğruya Rusya'ya ilhakı halk arasında galeyana ve Rus istilasına karşı uzun yıllar süren isyanlara sebep olmuştur. Daha bu yıllara gelmeden 1731 yılında Kazakların Küçük Ordaları, 1734'de Orta Orda ve 1738'de de Büyük Orda Rus hakimiyetine geçti. Rus idaresine karşı Kazaklar 1783'te Sırım Batur önderliğinde Batı Kazakistan'da bir ayaklanma başlatmışlar ve beş yıl devam eden bu ayaklanmayı Ruslar güçlölkle bastırabilmişti. Küçük Yüz Kazaklarının son hanı Şir Gazi 1824'de hakimiyetten uzaklaştırıldıktan sonra, üç sultanlığa ayrıldılar. Orta Cüz hanı Kine Sarı zamanında (1838 den sonra) Kazakların istiklal mücadeleleri çok şiddetlendi, fakat üstün Rus kuvvetleri karşısında dayanamayarak Çu boylarına çekildi.

Kine Sarı 1847 senesinde Kırgızlar tarafından öldürölünce, Ruslara karşı mücadele gevşedi. Büyük Orda da, Kalmukların Çinliler tarafından yenilmesinden sonra Çin hakimi tine girmişti. 1798 de Büyük Orda'ya ait Taşkent sahası Hokand Hanlığının eline geçti. 1854 de, Ruslar Alma-Ata ırmağı üzerinde bir kale inşa

ederek Yedi-Su (Semireçye) bölgesinde hakimiyetlerini sağlamlaştırdılar. Orta Asya Hanlıklarının birbirlerine düşmesi, boylar arasındaki tarihi rekabet onları zayıflatmakla birlikte, Kazakların büyük bir kısmının konar-göçer olması, modern Rus teşkilatlarına ve silahlarına karşı durabilecek güçte değildi.

1865 yılında Taşkent'in istilası gerçekleştiği sırada Kazakistan bölgesinin önemli bir bölümü Rusların eline geçmiş bulunuyordu. Bundan başka Cungarya bölgesi halklarının tazyiki, Hive Hanlığının güçlenmesi gibi faktörler de, Kazakları topraklarını terke mecbur bırakmıştır. Ruslar Çar Petro zamanında yaptıkları kaleleri kullanarak bütün bu bölge kontrolleri altında tutuyorlardı. 1824 senesinde Ural ve Emba arasındaki alan ele geçirilmiş, 1854'e gelindiğinde ise Almatı (Verniy) kalesi kurulmuştu.²⁶ Yeni işgallerden sonra Kazak toprakları üç askeri valiliğe ayrıldı: Orenburg, Batı Sibirya ve Türkistan. Rus sömürgecilerin kuzey ve doğu Kazakistan'da bu çok verimli topraklara yerleşmeleri I. Dünya Savaşının çıkmasına kadar devam etti. 1914'de bu bölgede yaşayanların yarısına yakını Ruslar meydana getirmeye başladı.²⁷

1870 ve 1880 yıllarında Semireçye bölgesinde bir göç de Doğu Türkistan'dan (Uyguristan) yapılmıştı. Çin baskısı karşısında çekilmek zorunda kalan Uygur ve Dunganlar Çu Bölgesine ve diğer nehir boylarına yerleşmeye yerleştiler. Tam o zamanda Ruslar Kazakların topraklarını üç idare bölgeye ayırdılar: İller(oblast), İlçeler(uezd), ve kazalar(volost). En önemli mevkileri de Ruslar işgal ettiler. İl ve ilçelerde yönetim Rus Askerlerinden oluşmaktaydı küçük kasabaların yönetimine ise gerek duyulursa yerli halktan biri getiriliyordu o da Rus çıkarlarına karşı çıkmayan bir kişi olmalıydı.

²⁶ Alimbekov, M., *İstoriya Kazahstana*, Almaty, Bilim Basımevi, 1999, s.23

²⁷ Bekturov, Ş., *İstoriya Kazahstana Dlya 11 Klasov*, Almaty, Jeti Jarğı Basımevi, 1997, s. 18

1 Dünya Savaşı sırasında,1916 yılı Kazakistan'da Rus olmayanlarını çalıştırmak üzere toplanmasını bildiren bir kararname çıktı. Askeri ihtiyaçları için Kazakların hayvanları ellerinden alınıyordu. Bütün bunlar Kazak halkını Ruslara karşı harekete geçirdi. Kazakların bazıları o yıllarda insan ve hayvan kaybı nedeniyle Çin'e göç ettiler. Göç edenlerin sayısı 300.000 civarında olduğu tahmin edilebilir Başlayan milli hareket Rus tarafından bastırıldı .²⁸

Kazaklar 1906'da Kazak Anayasal Demokratik Partisi vasıtasıyla, halkta milli şuur uyanmasını sağlamışlardı. Daha sonra bu partiye Alaş Orda adı verilerek ihtilal hareketi hızlandırıldı. 1916 yılında önemli roller ifa eden Alaş Orda Partisi, Bolşevik ihtilalinden faydalanarak, Çarlık Rusya'sının sömürüsünü kırmak üzere harekete geçti. 1917'de, Ak-Tübe ve Uralsk Kongreleri ile Orenburg'da toplanmış olan umumi Kazak kurultayı memleketin teşkilatlandırılması hakkında birçok mühim kararlar aldı. Alaş Orda Kazakistan'ın istiklalini ilan etti ve Ağustos 1917'de Bükey Han idaresinde Kazakistan hükümetini kurdu. Fakat yukarıda da işaret edildiği gibi Türklerin üstün Rus kuvvetleri karşı durmaya güçleri yok idi. Hemen hemen üç sene süren kanlı savaşlardan sonra, 1919'da Sovyetler Kazaklar için bir hükümet kurdular ve Orenburg'u başkent yaptılar. Netice Kazaklar de Rusya'nın hakimiyetini tanımak zorunda kaldılar. 1924 de Otonom Kazakistan Sovyet Cumhuriyeti'nin başkenti Kızıl-Orda şehrine taşındı .Ama Ruslar Kazakistan'ın başkentinde çoğunluğu Rus olması isteğiyle , 1928'de başkenti Almatı'ya taşıdılar. 1936'da Kazakistan Sovyetler Birliği içerisinde tam cumhuriyet statüsünü kazanmıştır.1929-1937 aralarında açlık nedeniyle Kazakların Kazakistan'dan Afganistan'a ve Moğolistan'a büyük göç görülmektedir. 2. Dünya savaşında Kazakistan diğer SSCB cumhuriyetleri gibi zafer

²⁸ Ibid, s. 22

için büyük katkıda bulunmuştur. SSCB'nin dağılmasına kadar bu devletin hammadde kaynağı olmuştur.

3. SSCB'NİN DAĞILMASI VE KAZAKİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASI

3.1. 1991 Ağustos Darbesi

1990'lı yıllara doğru SSCB'nin dağılma sürecine girdiği görülmüyordu. Bitmeyen ekonomik krizler ve Moskova'nın Sovyet Cumhuriyetleri üzerindeki etkisinin iyice zayıflaması bunun en iyi göstergesiydi. Artık hem siyasi alanda hem de ekonomik alanda eski güven ortamından iz kalmamıştı. Gelişmelerin ne yönde seyredeceği belli olmasına karşın, sürprizler de beklenmiyordu.

İşte bu güvensizlik ortamı içinde 19 Ağustos 1991 yılında tüm ulusal radyo ve televizyon kanallarından yayınlanan Başkan Yardımcı Yanayev'in açıklaması bu sürprizlerden biriydi. Bu açıklamanın arkasından, ilk açıklamayı destekler nitelikte, Başbakan Pavlov ve Savunma Bakanı birinci yardımcısı Baklanov'un açıklamaları geldi. Bu açıklamalarda, Başkan Gorbaçov'un sağlık durumu nedeniyle görevini yerine getiremeyeceğini, bu yüzden Başkanlık görevinin yardımcısı Yanayev'e devredildiği belirtiliyordu.

Bu açıklamaların akabinde tüm SSCB'de "Olağanüstü Hal" ilan edilirken, devleti yönetmesi amacıyla da "Olağanüstü Hal Devlet Yönetim Komitesi" kuruldu. Komiteye seçilenler arasında, Yanayev, Pavlov ve Baklanov, KGB Başkanı Kruçkov, İçişleri Bakanı Pugo ve Savunma Bakanı Yazov vardı. Kurulan bu komite

toplumun çeşitli tabakalarından büyük destek görüyor, özellikle de KGB ve Askeriye bu komitenin temelini oluşturuyordu.

Yanayev ilk icraat olarak Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine çağrıda bulunarak, SSCB'de 6 ay olağanüstü halin ilan edildiğini bildirmiştir. Ayrıca bu zaman aralığı içerisinde tatilde bulunan Gorbaçov'un da dünyayla ilişkisini kesiyor ve baskı uygulayarak görevinden istifa etmesini sağlamaya çalışmış, buna karşın Gorbaçov baskılara boyun eğmeyerek direnmiştir.

Kazakistan halkı çoğunluk olarak bu komiteyi desteklemedi. Aynı gün içerisinde Kazakistan Komünist Partisi yönetimi acil toplantı yapıyor. Bu toplantıya bütün bakanlarla, Devlet Başkanı Nazarbayev de katılıyor. Alınan kararı açıklayan Nazarbayev, Kazakistan'da olağanüstü halin ilan edilmeyeceğini ve yeni kurulan Olağanüstü Hal Hükümetinin yasal olmadığını açıkça ilan etti²⁹. Kırgızistan ve Ukrayna'dan da aynı yönde açıklamalar geldi.

SSCB'de kurulan bu yeni hükümeti dünya devletleri de desteklemediler. ABD Başkanı Bush yaptığı resmi açıklamada Rusya Başkanı Yeltsin'i desteklediğini bildirdi. Avrupa ülkeleri de Gorbaçov'un yeniden göreve gelmesini talep ettiler. SSCB'deki yeni oluşumu yalnızca Çin ve Irak destekledi³⁰.

Halkın güvenini ve desteğini de kazanamayan bu yeni hükümet teslim olmak zorunda kaldı. Gorbaçov yeniden görevinin başına gelirken Başsavcı "Devlet Komitesi" üyeleri hakkında suç duyurusunda bulunarak hukuki işlemleri başlattı.

Olayın olumlu sonuçlanmasına rağmen SSCB'nin dağılma süreci devam ediyordu. Sovyet Cumhuriyetlerinde ayrılıkçı seslerin artık daha sık duyulmaya başlarken güçlerini de katlamış durumdaydılar. SSCB'nin dağılmaya başladığı her

²⁹ "Vneocherednoe Sobrniye Kompartii Kazahstana", Kazahstanskaya Pravda Gazetesi, 20.08.1991, s. 5

³⁰ "Amerika Protiv GKÇP", Komsamolskaya Pravda Gazetesi, 20.08.1991, s. 3

yönden belliydi. Moskova'nın etkisi zayıflamış Ukrayna ve Azerbaycan kendi ordularını kuracaklarını ilan etmişlerdi. Olayların hızlı gelişmesi ve SSCB'nin önlenemez dağılmanın geniş çevrelerin kabul etmesiyle özgürlük cereyanları Kazakistan'da da görülmeye başlamıştır. Kazakistan'da ilk olarak Kazakistan Güvenlik Konseyi kurulmuş ve Komünist Parti dağılmıştı. Komünist Partisinin dağılmasıyla bu boşluğu hemen Sosyalist Parti ile Kazakistan Halk Kongresi Partisi dolduruyor.

3.2. SSCB'nin Dağılması ve Bağımsız Devletler Topluluğunun Oluşması

Aynı senenin (1991. yılı) Aralık ayında Beyaz Rusya'nın başkenti, Minsk'te yapılan üçlü zirveye Beyaz Rusya, Ukrayna, Rusya Başkanları katılıyor. Bu zirvede dünya siyasi tarihinde yeni sayfanın açılmasını sağlayan kararların alınmıştır. Zirvede alınan kararlara göre 1922'de imzalanan ve Sovyetler Birliğinin kuruluşunu ilan eden anlaşma geçersiz kabul edilmiş ve Bağımsız Devletler Topluluğunun kuruluşuna dair anlaşma imzalanmıştı.

Minsk'te yapılan üçlü zirvenin ardından, 13 Aralık'ta Türkmenistan'ın başkenti Aşgabat'da Orta Asya devlet başkanları toplanıyor ve hep beraber Minsk'te yapılan açıklamayı ve alınan kararları desteklediklerini açıklıyorlar.

Aynı ayın 20'sinde, Kazakistan'ın eski başkenti Almatı'da Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın Başkanları BDT Anlaşmasındaki son pürüzleri gidermek amacıyla toplanıyorlar. Bu toplantıya Gürcistan gözlemci statüsünde katılmıştır.

21 Aralık 1991 tarihinde, Kazakistan'ın Başkanlık sarayında, yukarıda adları geçen Cumhuriyetlerin Başkanları, BDT Kuruluş Anlaşmasını imzalamak amacıyla toplandılar. Bu toplantıya SSCB Başkanı Gorbaçov davet edilmemişti. BDT Kuruluş Anlaşması imzalandıktan sonra SSCB'nin resmen dağıldığı ve BDT'nin kurulduğu tüm dünyaya ilan edildi. BDT' ye 11 devlet üyeydi, bunlar: Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Ukrayna ve Gürcistan'dı.³¹ Bu toplantıda değinilen ve karara bağlanan bir diğer önemli konu ise nükleer silahların akıbetiydi. Bu konu çerçevesinde Kazakistan, Beyaz Rusya, Ukrayna ve Rusya arasında yapılan anlaşmaya göre nükleer silahlar ilgili ortak hareket etme kararı alındı.

3.3. Kazakistan Cumhuriyeti Bağımsızlığının İlanı

SSCB'nin dağılma sürecini hızlandıran 19 Ağustos Darbesi'ni müteakip aynı yılın Ekim ayında birçok SSCB Cumhuriyeti bağımsızlıklarını ilan etmişti.

Kazakistan Hükümetinin 16 Aralık 1991 yılında yaptığı Anayasa değişiklikler ülke içinde birçok tartışmalara neden oldu. Bu değişikliklerle Kazakistan'ın bağımsızlığı ilan edilmişti. Anayasada yapılan değişikliklerin ardından konuşan Milletvekili B. Sortayev "Böyle bir gelişmeyi Kazakistan halkı uzun zamandan beri bekliyordu, bu anın gerçek olmasında pay sahibi sadece biz değil, bizden öncede yaşamış milletimizin birçok neslidir" dedi.

Değişikliklere uğrayan bu Anayasanın 1. maddesine göre: Kazakistan'ın bağımsız, demokratik ve laik bir ülke olduğu ilan edilmekteydi. Ayrıca Kazakistan'ın iç ve dış politikasının belirlenmesinde ve uygulanmasında hiçbir devlete bağlı

³¹ Litvnenko. S., "Formalny Soyuz", Moskovskaya Pravda Gazetesi, 22.12.1991, s. 6

olmadığı vurgulanıyordu. Kazakistan'ın bağımsızlığını kısa sürede birçok devlet tanıırken, Kazakistan 2 Mart 1992 tarihinde BM'ye üye olmuştur.

Kısa süre içerisinde dış politikasının ana hatlarını belirleyen Kazakistan, temel ilkeler olarak iyi komşuluk ve başka devletlerin iç işlerine karışmama prensiplerini kabul etti.

28 Şubat 1993'te Kazakistan Devleti yeni anayasasını kabul etti. Bu Anayasada Kazakistan'ın bölünmezliği ve bütünlüğü vurgulanırken, ilk defa bu anayasada özel mülkiyet dokunulmazlığından bahsediliyor.³² 1993 Anayasasının bir başka önemli özelliği, Kazakistan'ın dünya topluluğunun bölünmez bir parçası olduğunun ilan etmesiydi. Bu Anayasa ile Kazakistan Cumhuriyeti demokratik ve laik devlet olarak kendi varlığını tüm dünyaya duyurmuş oldu.

³² Ibid, İstoriya Kazahstana Dlya 11 Klasov, s. 113

BÖLÜM 2

KAZAKİSTAN-ALMANYA İLİŞKİLERİ

1. POLİTİK İLİŞKİLER

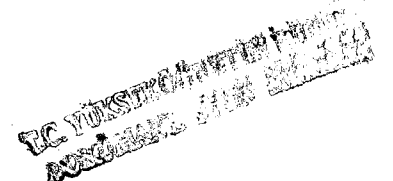
Kazakistan Politikasında Almanya

Almanya-Kazakistan ilişkileri Kazakistan Cumhuriyetinin kurulması ve bağımsızlığının ilan edilmesiyle başlayıp günümüze kadar devam etmektedir. Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla devlet adamlarının çözmeleri gerektiği en önemli sorun: Kazakistan'ın ekonomik ve politik açıdan dünya ile entegrasyon sorunu idi. Kazakistan Cumhuriyeti komşu devletler ve gelişmiş ülkelerle münasebetler kurmaya çalışmış, geleceğe yönelik sağlıklı ve güçlü ilişkilerin temelini oluşturmaya başlamıştır.

Kazakistan'ın dış ilişkileri konusunda önemli bir alanı kapsayacak olgu ise Avrupa'nın gelişmiş devletleriyle sağlam ilişkilerinin kurulması ve geliştirilmesidir. Çünkü Avrupa günümüzde dünyanın politik, kültürel ve ekonomik merkezlerinden biridir. Burada belirtilmesi gereken önemli husus ise Kazakistan'ın Avrupa ülkeleriyle ilişkilerinde en hızlı gelişim sağlayan Almanya ile olan ilişkileridir.

31 Aralık 1991 tarihinde Almanya Kazakistan'ın 16 Aralık 1991 tarihinde ilan ettiği bağımsızlığını tanımıştır. 1991 yılında Kazakistan'a Batı Avrupa ülkelerinden gelen ilk politikacılarından biri Federal Almanya Dışişleri Bakanı Hans Dietrich Henscher idi.³³ Bu ziyaret Almanya ile Kazakistan'ın resmi ilişkilerinin başlangıcı olmuştur. Kazakistan Başkanı Nazarbayev'in 1992'de Almanya'ya yaptığı resmi ziyareti sırasında diplomatik ilişkilerinin temeli atılmıştır. Bu ziyaret ayrıca

³³ Kadirbayev C., "Nas posetil ministr inostrannyh del Germanii", Kazahstanskaya Pravda Gazetesi, 20.10.1991, s. 5

Kazakistan'la Almanya arasında dostluk anlaşmalarının imzalanması sonuçlarını da doğurmuştur.³⁴

Kazakistan için Almanya'yla iyi ilişkiler kurmak çok önemliydi. Çünkü Almanya ekonomik gelişmesi açısından ancak ABD ve Japonya tarafından geçilirken, dış ticaret hacmi konusunda da yalnızca ABD'ye öncelik vermiştir. Almanya ayrıca 1975'ten bu yana G7'lerin üyesidir. G7'ler ekonomik anlamında dünyanın en güçlü devletleri olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte Almanya Avrupa'daki entegrasyon hareketinin liderlerinden biridir. Almanya Avrupa Birliği'nin gelişme politikasının belirlenmesinde ve gideceği yönün tespit edilmesinde de önemli rol oynamaktadır. Almanya'nın teknolojik alandaki gelişmişliği ve sahip olduğu modern teknolojiler de Kazakistan'ın ilgisini çeken önemli unsurlardan biridir.

Kazakistan Avrupa Birliği ile olan ilişkilerini güçlendirmek amacını gütmektedir. Bu kısa tarihsel süreç içerisinde, Avrupa ülkelerinden özellikle Almanya ile ilişkiler gerçekten hızlı bir şekilde gelişmiş ve güçlenmiştir. Aynı zamanda bu ülkeyle olan ilişkiler, Avrupa Birliği ile olacak ilişkilerinin de temelini oluşturmaktadır. Kazakistan'ın Federal Almanya elçisini belirttiği gibi, Almanya Kazakistan için Avrupa'ya açılan bir penceredir ve Kazakistan Almanya'nın yatırım gücünden faydalanmak ve teknoloji transferini gerçekleştirmek için elinden geleni yapmaktadır.³⁵ Bunun gerçekleşmesi için bir çok neden sayılabileceği gibi, en önemli olanı ise, Kazakistan'ın ekonomisi daha çok hammadde üretimi üzerinde kurulmuşken, Almanya ekonomisi ise birçok alanda dallanmış güçlü bir sanayiye sahiptir. Bu iki unsur birbirlerini tamamlayıcı nitelikler taşımaktadır.

³⁴ Kaz Tag, "Nursultan Nazarbayev posetil Germaniyu", Kazahstanskaya Pravda Gazetesi, 25.11.1992, s. 5

³⁵ Gizzatov, V.H., "Germaniy dlya nas okno v Evropu", Kontinent Dergisi, Mayıs 2001, s. 17

Kısaca Kazakistan'ın Almanya ile olan ilişkilerinden elde etmek istediklerini yazacak olursak ilk sırada yatırımlar yer alır, ikinci sırada ise teknoloji gelir son olarak da iki tarafı da tatmin edecek ticaret yer almakta. Ama önemle belirtilmesi gereken nokta, Almanya'nın Kazakistan için sadece ticari ortak ve hammadde tüketicisi olmamasıdır. Bu ilişkilerde Kazakistan'ın ilgisini çeken bir diğer alan ise Almanya'nın ekonomi yönetme deneyimi, finanse ve bankacılık sistemleri konusundaki bilgiye sahip olmasıdır. Kazakistan kendi ekonomisinin yeniden yapılandırması konusunda Almanya'nın sahip olduğu tecrübeden faydalanabilir.³⁶

Ekonomik, politik ve kültürel nedenlerin yanı sıra, Almanya ile Kazakistan arasındaki ilişkilerin yapısını ve gelişimini etkileyen çok önemli bir başka unsur da: Kazakistan'daki Alman azınlığıdır. Ayrıca Kazakistan'dan Almanya'ya taşınan etnik Alman göçmenler bu iki ülkeler arasındaki ilişkilerinde önemli bir yer tutmakta. Uluslararası ilişkiler alanında üzerinde durulması gereken önemli konu: bir devlette bir başka devlet milletinin unsurlarının yaşıyor olmasıdır. Bu durum kurulacak ilişkileri direkt etkileyeceği gibi, ilişkilere farklı boyut kazandırmaktadır. Tarihte de görüldüğü gibi bu azınlıklar devletlerin karşılıklı ilişkilerinde çok önemli rollere üstlenmişler. Bu azınlıklardan dolayı kimi zaman savaşlar çıkabileceği gibi bazen de büyük dostlukların temelinde yine bu azınlıklar yer almaktadır. İlk duruma örnek olarak Balkanlardaki siyasi durum verilebileceği gibi, ikinci durumun örnekleri dünyada sık sık görülmektedir. Sevinerek belirtmem gereken bir nokta ise Kazakistan'daki Alman azınlığının Kazakistan-Almanya ilişkilerini olumlu etkilemesidir. Kazakistan için bir başka önemli unsur daha, Almanya'nın gelişen ülkelere yaptığı mali yardımdır. Almanya geliştirmekte olan ülkelere yardım için

³⁶ Kaz Tag, "Kazahstan – Germaniya vse bolshe stimulov dlya razvitiya", Kazahstanskaya Pravda Gazetesi, 05.10.1996, s. 5

oluşturduğu fonlar ve verdiği kredilerin bir kısmı Kazakistan Cumhuriyetine ayırmaktadır. Almanya'da gelişen ülkelere mali yardım amacı ile 1961'de "Ekonomik İşbirliği ve Gelişim" Bakanlığı kurulmuştur. Bu yardım Kazakistan açısından çok önemli bir yer tutmaktadır.

Bütün bu nedenlerden dolayı Almanya Kazakistan için çok önemli ve stratejik ortak niteliği taşımaktadır³⁷

1.2. Almanya Politikasında Kazakistan

SSCB'nin dağılmasının ardından, Almanya'nın Bonn'da yaptığı Orta Asya politikası ile ilgili resmi açıklama şöyleydi: Almanya Orta Asya'da oluşan yeni cumhuriyetlerinin gelişiminde etkin bir rol üstlenmeye ve bu yönde ülke çıkarlarının olacağı kabul etmektedir.³⁸ Bu sayede Orta Asya cumhuriyetlerinin Avrupa norm ve standartlarına ulaşmalarını sağlamak ve Avrupa sistemi tehdit etmeyecek, bu yapıya karşı saygılı olacak, uluslararası politikaya birer aktör kazandırmak, Almanya'nın amaçlarından bir başkasıdır.

Almanya, Orta Asya cumhuriyetleri ile ilişkilerinde, ilk dönemde bölgesel yaklaşım politikasını savunmuştur. Buna göre bölgedeki tüm devletlere karşı aynı derecede yakınlık ve uzaklıkta durarak, ve bu devletlere karşı aynı politikayı uygulamayı amaçlanmıştır. Bu politikayı destekleyici nitelikte Almanya tarafından globalleşme ve bölgeselleşme ortamında "Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ile Ekonomik İşbirliği" adı altında ekonomik konferanslar düzenlenmiştir. Bu konferanslardan sonuncusu 13-15 Mart 2002 tarihinde Berlin'de geçmiştir. Bu konferansları düzenleyen kuruluşlar bunlardı; Almanya Sanayi ve

³⁷ http://www.auswaertiges-amt.de/www/en/laenderinf.../laender_ausgabe_html

³⁸ "Germaniya za demokraticeskoe razvitie obrazovavshihnya novyh gosudarstv na postsovetkom prostranstve", Moskovskiy Komsomolets Gazetesi, 05.01.1992, s. 4

Ticaret Odası, Almanya Teknik İşbirliği Kurumu, Ekonomi ve Teknoloji Bakanlığı. Söz konusu toplantılara katılımcı ülkelerin elçilik temsilcileri, Alman Ticari Kuruluş temsilcileri ve Orta Asya ülkelerinden iş adamları katılmıştır. Düzenlenen bu toplantılarda bire bir iş görüşmeleri yapılmaktaydı. Bu sayede kurulan yeni yeni bağlantılar, ticari işbirliğinin artmasını ve karşılıklı bağımlılığın güçlenmesini sağlamaktaydı.

Almanya Orta Asya ülkelerle ilgili politikasında bölgesel yaklaşımı bugün de uygulamaktadır. Ancak bu politikanın eskidiği yönünde kanılar çoğalmakta. Çünkü günümüzde ilgili devletlerin sorunları eskisi gibi aynı değil, çeşitlenmiştir. Aynı şekilde çıkarları, beklentileri ve öncelikleri de değişmiştir. Bölgesel yaklaşım 10 sene önce belki geçerli olabilirdi, fakat günümüzün şartları gösteriyor ki Almanya'nın Orta Asya devletlerine karşı ayrı bir yaklaşım ile hareket etmesi gerekiyor. Çünkü geçen 10 senelik sürecinde bu ülkelerin her biri farklı politikalar izleyerek, farklı gelişim sağlamışlardır. Ülkenin liberalleşme, toplumun demokratikleşmesi ve piyasa ekonomisine geçiş, her ülkede farklı metotlarla ve farklı gelişme hızıyla yaşanmıştır. Günümüzde kesin olarak söyleyebileceğimiz nokta, Orta Asya devletlerinde farklı siyasi yapıların ve ekonomi modellerinin oluşmasıdır. Doğal olarak da devletin ekonomik yapı içerisindeki rolü itibariyle de farklılıklar mevcuttur. En önemli farklılıkların bir yönü de bankacılık ve finans sisteminde görünmektedir. Bundan dolayı Almanya'nın bölgesel yaklaşımı terk ederek bölgedeki her ülkeye karşı farklı politikalar izlemek, özellikle de ticari ve ekonomik alanlarında bölgesel politikanın değiştirilmesi uygun olur.

1.2.1. Almanya'nın Kazakistan Politikasında Göze Çarpan Önemli Noktalar

Almanya'nın Kazakistan'la ilgili politikalarının oluşumunda etkin olan üç ana amaç şöyle sıralanabilir:

a) Ekonomik Çıkarlar: Büyük rekabetin sonunda yeni pazarlar bulma ihtiyacı doğurur. Almanya sanayi ve ticari çevreleri için Kazakistan değerlendirilebilecek en önemli pazarlardan biridir. Ayrıca Almanya Kazakistan'ın zengin yeraltı ve yerüstü doğal kaynaklarını kullanarak küçümsenmeyecek karlar elde edebilir.

b) Politik Çıkarlar: Kazakistan'da demokrasinin gelişimine katkıda bulunarak, bu yönde ilerlemenin desteklenmesi. Çünkü Almanya için, diğer dünya ülkelerine de olduğu, gibi Orta Asya'daki siyasi istikrarı önemlidir.

c) Demografik: Kazakistan'da yaşayan Almanların toplu göçünü durdurmak. Bunun için Alman azınlığının yaşadıkları yerlerde ekonomik durumlarının iyileştirilmesi ve kültürel alanda desteklenmesi Alman Hükümetinin amacıdır. Kazakistan hükümeti gibi Alman hükümeti de Kazakistan'da yaşayan 300.000 alman azınlığının ikili ilişkilere özel bir şekil verdiğinin kanaatinde dir.³⁹

Daha önce de belirtildiği gibi Kazakistan ekonomisi daha çok hammadde ve doğal kaynakların üzerine kuruluyken, Almanya'da bunun tersi, yani çeşitlenmiş sanayi dalları mevcuttur. Buradan da anlaşılıyor ki bu iki ülkenin sanayi ve ekonomik yapısı tamamlayıcı nitelik taşımaktadırlar.

Yine sır olmayan bir gerçek hakkında bahsedecek olursak, Almanya'nın enerji ihtiyacının çoğunu dışarıdan giderdiği dir . Bunun içinde petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının % 60.6 -sı ithalat niteliğindedir. Ki bu kaynakların

³⁹ http://www.auswaertiges-amt.de/www/en/laenderinf.../laender_ausgabe_html

Almanya'da bitmek üzere olması da başka bir sorundur. Örneğin, günümüzde Almanya'nın ürettiği petrol miktarı ancak kendi ihtiyacının %2'sini gidermeye yetiyor. Almanya doğal kaynaklar açısından fakir bir ülkedir ve üretim çevresi bu ihtiyaçlarını ithalatla gidermeye çalışmaktadır. Tükettiği bakırın ancak %2'sini, kurşunun ancak %0,6'sını ve çinkonun %2,8'ini üretebilmektedir. Demir maddenin üretimi ise, kalitesinin küçüklüğünden dolayı üretilmediği söylenecek kadar azdır. Örneğin Almanya 1995 yılında tükettiği demir maddenin %80'i, volframın %69'unu, volfram maddenin %87'sini ve alüminyumun %41'ini ithal etmekteydi.⁴⁰ Görüldüğü gibi Almanya'nın ihtiyaç duyduğu madenler çeşitli şekilleriyle Kazakistan'da bulunmaktadır. Bu durum da iki ülkeyi birbirine yaklaştıran çok önemli nedenlerin başında geliyor.

Almanya'nın Orta Asya ülkelerine karşı uyguladığı temel politikası bu ülkelerin demokratikleşmesi, politik yapılarının güçlenmesi yönündedir. Bu çerçevede ülkelere destek olan Almanya, Kazakistan'la da yakın ilişkiler kurmaktadır. Almanya bu yönde ilerlemenin güçlenmesi için, demokratik ortamın oluşumuna ve gelişimine katkıda bulunacak her türlü çalışmayı destekliyor. Orta Asya devletlerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonunu sağlamak, karşılıklı bağımlılıklarını arttırmak Almanya'nın işine yarayan bir durumdur. Bundan dolayı, Almanya bu devletlerin teknolojiye, bilgiye ve bilime ulaşmalarını sağlayan olguların güçlenmesi politikalarını desteklemektedir.

Ayrıca, Kazakistan'ın ve komşularının bölgesel birliği güçlendirme çalışmaları, güvenlik ve düzen açısından bölgeyi güçlendirme çabaları da Almanya tarafından olumlu olarak karşılanmaktadır. Çünkü bu bölge ticari yolların kesiştiği

⁴⁰ Asanbayev, E., *Problemy Dinamizatsii Kazahstansko Germanskih Otnoshenii*, Almaty, Bilim Basımevi, 1997, s. 109

yer olarak jeopolitik açıdan çok önemlidir ve güçlü devletlerin ilgi odağı olan bir bölgedir.

Almanya ile Kazakistan'ın karşılıklı ilişkilerinin objektif analizini yapacak olursak, Kazakistan'ın Almanya açısından ne kadar önemli bir devlet olduğunu görebiliriz.

Bunun ilk nedeni Kazakistan'ın çok zengin doğal kaynaklara sahip olmasıdır (petrol, doğal gaz, volfram, kömür, altın, bakır, molibden, kurşun, çinko vs.). Doğal olarak Almanya ve Avrupa için enerji ihtiyacı arttıkça, Kazakistan'ın önemi de artacaktır.

Bunun ikinci nedeni Kazakistan'ın pazarı Almanya ve dünya ülkeleri için yenidir ve bu pazarın gelişme potansiyeli çok yüksek bir görünüm arz etmektedir. Bununla birlikte Almanya'yı yakından ilgilendiren önemli konu, Kazakistan'da BDT ülkeleri içinde sayısal olarak ikinci en büyük Alman nüfusunun yaşamasıdır. Ayrıca ucuz işgücü, yüksek eğitim ve kültür düzeyi, geniş dağılım gösteren bilimsel araştırma merkezleri, dengeli iç politik yapı ve Kazakistan'da Almanya'nın önemli bir ticari ortak olarak kabul edilmesi de önemli nedenler olarak değerlendirilebilir.

Tüm bu pozitif bulgulara karşın, Kazakistan-Almanya ilişkileri gerçek gelişme seyrini yakalayamamıştır. Bu da iki devletin var olan büyük potansiyeli tam olarak kullanamadıklarını göstermektedir. Bu konuyu daha detaylı olarak Kazakistan-Almanya ilişkilerindeki sorunlara ayırdığımız bölümde inceleyeceğiz.

Kazakistan-Almanya ilişkileri açısından çok önemli bir noktayı daha belirtmiş olursak, Kazakistan ve Almanya'nın politik alanda görüş ayrılıklarının olmamasıdır. Daha net ifade ile söylemek gerekirse, bu iki devletin önemli uluslararası konulara bakış açılarının çelişmediği, aksine bu konularda ortak

görüşlere sahip oldukları belirtilebilir. Ki bu konulardan bazıları Kazakistan'ı yakından ilgilendirip Orta Asya'da güvenliğin sağlanması, terörizm ve uyuşturucu ticareti ve en önemlisi de Hazar Denizi sorununun çözülmesi başlıca aktüel olanlarındandır. Hazar Denizi ile sınırlı olan diğer devletler gibi Kazakistan da o bölgede düzenin ve güvenliğin sağlanmasına hayati önem vermektedir. Çünkü gelişmelerin de gösterdiği gibi Hazar Denizi bölgesi büyük uluslararası güçleri için çıkarları uğruna çatışma alanına dönüşmüştür ve bu gerçek herkesi rahatsız etmektedir.

Almanya Kazakistan'ın Orta Asya devletleriyle karşılıklı ilişkiler kurmasına ve bölge devletlerinin uluslararası yapıyla entegre olmasına verdiği değere saygı duyuyor ve mutlulukla karşılıyor. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi Almanya bu bölgenin de globalleşen dünyaya entegre olmasına büyük önem veriyor. Bu görüş birliği kendini bir çok konuda olduğu gibi, nükleer silahların yayılmasını önleme konularında da göstermektedir.⁴¹

Federal Almanya Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti arasında politik ilişkilerin gelişmesi olumlu bir seyir göstermektedir. Üst düzeyde yapılan karşılıklı ziyaretler Kazakistan-Almanya arasındaki işbirliğinin derinleşerek gelişmesiyle kendini göstermiştir. Bu konudaki benim şahsi kanım, iki ülke arasındaki ilişkilerin artan bir hızla gelişeceği yönündedir. Çünkü bunun için temel atılmıştır.

⁴¹ "Kazahstan-Germaniya novaya stupen v sotrudnichestve", Kazahstanskaya Pravda Gazetesi, 12.031998, s. 4

2. KAZAKİSTAN CUMHURBAŞKANI NAZARBAYEV'İN YAPTIĞI RESMİ ZİYARETLER VE BU SÜREÇTE İMZALANAN ANLAŞMALAR

2.1. 1997'de Ziyareti ve İmzalanan Anlaşmalar

Kazakistan cumhurbaşkanı Nazarbayev 1997'de Almanya'ya yaptığı resmi ziyaretiyle bu iki ülke arasındaki ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmış ve bağların güçlenmesi için katkıda bulunmuştur . Bu ziyaret sırasında Nazarbayev Almanya Cumhurbaşkanı Herzog, Başbakan Kohl ve Ekonomi Bakanı Reksrodt ile görüşmeler yaptı. Bu görüşmelerde ikili ilişkilerin geliştirilmesi gereği vurgulanırken, kültürel siyasi ve ekonomik ilişkilerin bugünü hakkında da görüşler bildirilmiş ve geliştirilmesi için çaba sarf edilmesi gereği belirtilmiştir. Kazakistan Cumhurbaşkanı iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin yetersiz olduğunu belirtirken, bu konuya daha fazla önem verilmesi gerektiği ve özellikle de Alman sermayesinin Kazakistan'a yatırım olarak girmesinin her iki ülke için de ne kadar önemli olduğunun altını çizmiştir.⁴² Bu sayede Kazakistan ekonomisinin gelişiminde önemli rol oynayacak olan Almanya'nın ileride de büyük fayda göreceği belirtilmiştir. Aynı görüşte olduğunu belirten başbakan Kohl, Alman hükümetinin, Kazakistan'da faaliyette bulunan Alman şirketlerine destek olacağını açıklamıştır. Ayrıca Alman cumhurbaşkanı Kazakistan'a doğal kaynaklarının işlenmesinde ve dünya pazarına sunulmasında yardım edeceklerini söylemiştir.

Görüşmeler ardından Nazarbayev, Deutsche Bank ve Kazakistan Büyükelçiliğinin ortaklaşa düzenlediği, "Kazakistan'da Yeni Yatırım İmkanları"

⁴² Ibid, Problemy Dinamizatcii Kazahstansko Germanskih Otnoshenii, s. 118

adlı, konferansa katılmıştır. Bu konferansa siyasi, ekonomi ve medya çevreleri de büyük ilgi göstermiştir.

Nazarbayev'in bu ziyaret sırasında beş karşılıklı anlaşma imzalanmıştır.⁴³

Bunlar:

- 1) Kazakistan Cumhuriyeti ve Federal Almanya Cumhuriyeti arasında, çift vergilendirmeden kaçınma anlaşması
- 2) Kazakistan Cumhuriyeti ve Federal Almanya Cumhuriyeti arasında teknolojik işbirliği anlaşması
- 3) Kazakistan Cumhuriyeti ve Federal Almanya Cumhuriyeti arasında finansal işbirliği anlaşması
- 4) Kazakistan Cumhuriyeti ve Federal Almanya Cumhuriyeti arasında Alman öğretmenlerin Kazakistan'da bulunan okullara gönderilmesi anlaşması
- 5) Kazakistan Cumhuriyeti ve Federal Almanya Cumhuriyeti arasında kara, yük ve insan taşımacılığı anlaşması.

Ayrıca Kazakistan'ın Ekoloji ve doğal kaynaklar bakanı Daukeev ve onun Alman meslektaşı Merhet arasında bu alanda işbirliği sözleşmesi imzalandı.

Genelde Kazakistan Başkanın Almanya ziyareti dostluk ruhu içinde gerçekleşti. Bu ziyaret Kazakistan-Almanya ilişkilerine canlılık kattığını söyleyebiliriz.

2.2 Ekim 2001 Ziyareti

Ekim 2001'de Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Almanya'ya bir ziyaret daha gerçekleştirdi. Bu ziyaret ikili ilişkilere yeni bir hız

⁴³ Abramenko,T., "Prezident Kazahstana sovershil ofitcialnyi vizit v FRG",Panorama Gazetesi, 28.10.1997, s. 2

kazandırmıştı.⁴⁴ Bu ziyaret sırasında iki ülke arasında işbirliğini genişleyen ve artıran yeni anlaşmalar imzalandı. Nazarbayev Berlin'e gelişiyle birlikte ilk önemli görüşmesini Federal Almanya Dışişleri Bakanı Fischer ile yaptı. Nazarbayev ile Fischer bu karşılama tören sürecinde yapılan toplantıda kısaca çok önemli noktalara değinirken, ayrıca 11 Eylül olaylarından sonra oluşan uluslararası durumu da değerlendirdiler. Taraflar ticari ve ekonomik alandaki olumlu gelişmelerden duydukları hazzı dile getirirken, devlet desteği sağlandığı takdirde yatırımların da büyük bir hızla artacağı konusunda görüş birliğine vardılar. Ziyaretin ikinci günün önemli olayı Nazarbayev'in başbakan Schroeder ile görüşmesiydi. Bu görüşme öncesi düzenlenen üst düzey seremoni ile Alman Hükümeti Kazakistan'a büyük bir önem verdiğini açık bir şekilde sergiledi. Bu durum Kazakistan'ın uluslararası alanda aldığı desteğin bir göstergesi olarak kabul edilebileceği gibi, ortak ekonomik projelerin tamamlanması ile de bire bir ilişki içindedir.

Seremoni sonrası düzenlenen basın toplantısında Schroeder, Kazakistan ekonomisinin açık olması itibarı ile Almanya'nın ilgisini çektiğini ve Almanya'nın ikili ilişkilerin geliştirmesi ve işbirliğinin artırılması için elinden geleni yapacağını söylemiştir.⁴⁵ Schroeder Kazakistan'da Alman sermayesinin yatırımı için yeni yeni alanların oluştuğu ve özellikle belirtilmesi gereken alanlar olarak da Kazakistan'ın yeni başkentinin inşası ve ülke çapında karayollarının yeniden yapılandırılması konularının üzerinde durmuştur.⁴⁶

⁴⁴ <http://www.auswaertiges-amt.de> http://www/en/laenderinf.../laender_ausgabe_html

⁴⁵ "Gorizonty Sotrudnichestva", Pravitelstvennyi Vestnik Dergisi, Almaty, 2001, sayı 10, s. 14

⁴⁶ Ibid, s. 16

Aynı günü içerisinde Nazarbayev, askeri alanda işbirliği anlaşmasının imza törenine katıldı. Kazakistan Savunma Bakanı görüşüne göre bu anlaşma 11 Eylül olaylarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁷

Büyük ilgi toplayan bir diğer olay ise Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in, dostluk ve güven ortamında Alman Parlamentosunda, Alman Dış Politika Birliği temsilcilerinin ve Alman-Kazak Birliği temsilcilerinin önünde yaptığı konuşmaydı. Nazarbayev bu konuşmasında 1990'larda oluşan Almanya-Kazakistan ilişkilerinin gözden geçirilmesi gerektiğini ve Kazakistan ekonomisinin yaşadığı değişiklikleri de göz önüne alarak iki ülke arasındaki ilişkilerinin yeniden düzenlenmesinin gerektiğini vurgulamıştır. Nazarbayev, Kazakistan'ın Almanya ile oto sanayi, ekolojik açıdan güvenli kimyasal madde üretim fabrikaları, telekomünikasyon ve petrol sanayi alanlarında işbirliğine ihtiyaç duyduğunu ayrıca belirtmiştir. Yapılan toplantının sonunda Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev Kazakistan-Almanya ilişkilerinin gelişimine katkıda bulunan Alman parlamenterleri plaket vererek ödüllendirdi.

Resmi ziyaretin son gününde Nazarbayev Alman Ticaret Bankası temsilcilerinin bulunduğu toplantıya katıldı. Bu toplantıya 350 civarında siyasi ve ticari çevrelerin üst düzey temsilcileri katılmışlardı. Alman Ticaret Bankasının Kazakistan Genel Müdürü Marko Graf yaptığı konuşmada: "Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in toplantımıza katılması büyük bir ilgiyle karşılandı, çünkü Almanya'da Kazakistan yeterli düzeyde tanınmıyor ve bu toplantı sayısında bir oranda bu alandaki eksik giderilmiş olacaktır" dedi.⁴⁸ Gerçekten de

⁴⁷ Ibid, s. 17

⁴⁸ Asel Berimzharova, "Kazahstan-Germaniya nadezhda na novyi impuls", Vremya Po Gazetesi, 05.10.2001. s. 2

Nazarbayev'in Almanya'ya yaptığı ziyaretler , iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerinin yeni bir ivmeyle gelişmesine sebep olmuştur .

3. KAZAKİSTAN ALMANYA ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER

3.1 Kazakistan ve Federal Almanya Arasında Yapılan Ekonomik, Sanayi, Bilimsel ve Teknolojik Alanlarda İşbirliğini Geliştirme Anlaşması.

Kazakistan ve Almanya arasındaki ekonomik işbirliği 1992'de imzaladıkları geniş çevreli ekonomik, sanayi, bilimsel ve teknolojik işbirliği anlaşmasına dayanmaktadır. Bu anlaşma ekonomik ilişkilere şekil veren en önemli belge niteliği taşımaktadır. Anlaşmanın ikinci maddesinde, iki ülke şirketleri arasında oluşacak ticaret ve işbirliğinin önünü açacak düzenlemeleri ulusal mevzuata ekleyerek, kolaylık sağlayacağı ve uluslararası anlaşmalara uygun düzenlemeler yaparak bu yöndeki çalışmaları pekiştireceği belirtilmektedir. Ekonomik ilişkilerin oluşturulmasında, özellikle şirketler düzeyindeki ilişkilerde güncel ve kullanılabilir bilgi hayati önem taşımaktadır. Bundan dolayı anlaşmada, tarafların şirketlere gerekli bilgiyi aktarmada, karşılıklı bilgi alışverişinde bulunacakları vurgulanmıştır.

Anlaşmada, Kazakistan ile Almanya arasındaki ekonomik ilişkilerin karşılıklı çıkarlar gözetilerek geniş çerçevede oluşturacağı belirtilmiştir. Ancak anlaşmanın 11. maddesinde temelde ilişkilerin şekilleneceği ekonomik alanlar belirlenmiştir. Bunlar:

- Otomotiv sanayi
- Elektroteknik
- Kimya ve ilaç sanayi

- Makine Endüstrisi

Anlaşmada özel olarak üzerinde durulan önemli konulardan biri ise Kazakistan ekonomisinin yeniden yapılandırılması, silah sanayiinin sivil kullanıma dönüştürülmesidir. Alman tarafı Kazakistan'da piyasa ekonomisi oluşturulmasında ve güçlendirilmesinde Kazakistan'a gerekli desteği vermeye hazır olduğunu belirtmiştir. Burada özellikle dikkatimizi çeken nokta, iki Almanya'nın birleşmesinden sonra Doğu Almanya'da planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş süreci bu alanda Almanya'ya büyük tecrübeler kazandırmıştır. Böylece Kazakistan Almanya tecrübesini alarak bu konuda da faydalanma isteğini güçlendirmektedir.

Almanya Kazakistan'a ülke ekonomisinin yenilenmesi sürecinde önem arz eden konularda danışmanlık yapmayı tenkit etti.

Bu konular;

- Şirketlerin özelleştirilmesi ve tekele karşı ortamın oluşturulması
- Küçük ve Orta ölçekli şirketlerin (KOBİ) oluşturulmasına uygun ortamın

hazırlanması

- Finanse sisteminin oluşturulması

Ayrıca anlaşmayla Kazak-Alman Ekonomik Kurulu oluşturuldu. Bu kurulun amacı iki devlet arasındaki ekonomik ilişkilere yön vermek ve onları geliştirmektir. Bu kurul şirketler arasında bağlantıları sağlamayı, yatırım ve işbirliği yapılması gereken alanları belirlemeyi ve bu şekilde serbest piyasanın Kazakistan'da oturmasını sağlamayı üstlenmişti . Anlaşmaya göre bu kurul toplantılarını senede iki defa yapmalıydı. Maalesef kurulun son toplantısı 1994 yılı Berlin'de gerçekleşmiş ve geçen 10 sene zarfında, kurul ancak 3 defa toplanabilmiştir. Günümüzde kurul

şekil değiştirerek Almanya-Kazakistan Devletlerarası Ekonomik Çalışma Grubu olarak yapılandırılmıştır.

Bu anlaşma Kazakistan ile Almanya arasında gelişen ekonomik ilişkilerin başlangıç noktası sayılabilir.

3.2 Kazakistan'ın gelişmesinde yardım işbirliği

3.2.1 Finansal ve Teknolojik İşbirliği Anlaşmaları

BDT ülkelerinde rejimin değişmesi, bu devletleri birçok alanda olduğu gibi ekonomik alanda da reformlar yapmaya itti. Bu reformlar ekonominin reorganizasyonu şeklinde olduğu gibi, planlı ekonomisinin de serbest piyasa ekonomisine geçişini kolaylaştıracak reformlar olarak da öne çıktılar. Politik ve sosyal kuruluşlar demokratik yollarla kanunlara uyşur hale getiriliyor. Kanunlar, yönetim ve sosyal sistem, yapılan reformlarla demokrasiye uygun hale getiriliyordu. Çok yoğun reformların yapıldığı alan özel sektördü. Bu alanda özerk ticari kuruluşlarının oluşturulması, özelleştirme ve yapıları zayıf olan şirketlerin birleştirilmesi gibi çalışmalar yapılmıştır. Doğal olarak Kazakistan da diğer BDT ülkeleri gibi bu süreçlerden geçti. Bu reformların başlangıcında Almanya Kazakistan'a çok önemli yardımlarda bulunmuştur.

Almanya'nın Kazakistan'a işbirliği çerçevesinde, Kazakistan'ın gelişimi için ilk yardımı 1993 yılında yapılmıştır. Alman Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Bakanlığının dikkatini çeken ekonomik, toplumsal ve yönetsel gibi çok önemli alanlardır. Kazakistan'ın gelişimi için yardım işbirliğinin miktarı şu gün itibariyle 191.43 milyon alman markıdır. Bunun 135 milyonu finansal işbirliği alanında

kullanılırken, 56.43 milyonu ise teknolojik gelişim için kullanılmıştır.⁴⁹ Bu ramaklar Kazakistan'ın gelişimi için yardım eden devletlerin arasında Almanya'nın çok önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Geçen on yıl içerisinde bu alanda toplam 7 anlaşma imzalanmıştır.

Bunların beşi Federal Almanya Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti arasında yapılan finansal işbirliği anlaşmalarıdır (1995, 1997, 1998-1999,2000 ve 2002 tarihlerinde yapılmıştır).

Diğer iki anlaşma ise 1997'de ve 2002'de Federal Almanya Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti arasında teknolojik işbirliği hakkındadır.

Bu anlaşmaları incelediğimiz taktirde iki devlet arasında yapılan, Kazakistan'ın gelişimi için yardım işbirliğinin temelinde hangi alanlarda yapıldığını görmek mümkündür.

1995 yılında imzalanan Finansal işbirliği anlaşmasında temel işbirliği alanı olarak aşağıdaki alanlar geçmektedir.

a) İnşaat malzemelerinin üretim projesi. Bunun için toplam 37 milyon Alman Markı düşük faizli kredi verilmiştir.

b) Demir yollarının yeniden yapılandırılması projesi. Bu proje için karşılıksız olarak 3.000.000 alman markı verilmiştir.

1997 yılında yapılan finansal işbirliği anlaşmasında öne çıkan alanlar;

a) Küçük ve orta ölçekli yatırımcıların kullanımı için toplam 15 milyon alman markı ayrılmıştır.

b) Aral çevresinde içecek suyu desteği projesi. Bu proje için karşılıksız olarak toplam 10 milyon alman markı yatırılmıştır. Yukarıdaki iki projenin

⁴⁹ "Kazakhstan-Germaniya 10 let sotrudnechestva", MİD Bülteni, Almaty, 2002, s. 3

desteklenmesi amacıyla 1998-1999 yıllarında yapılan anlaşma ile ek olarak 15 milyon ve 10 milyon düşük faizli alman markı ayrılmıştır.

Ayrıca 1998-1999 yıllarında yapılan anlaşma çerçevesinde Güney Kazakistan'daki enerji santrallerinin verimli şekilde işletilmesi için 10 milyon, araştırmacı fonunun oluşturulması için karşılıksız 2 milyon ve veremle savaş programı için 5 milyon alman markı verilmiştir.

2000 yılında yapılan finansal işbirliği anlaşması, yine verem ile savaş programı için 5 milyon markı ayrılmıştır. Son anlaşmalar 2002'de imzalandı bu anlaşmalara göre Almanya tarafından teknik işbirliği için 3.5 milyon euro ,finansal işbirliği için de 10 milyon euro ayrılmıştır.⁵⁰

3.2.2 Çok taraflı yardımlar çerçevesinde Almanya'nın önemi

Almanya, Asya Gelişim Bankası, Avrupa Yeniden Yapılanma ve Gelişim Bankası, Dünya Bankası ve IMF aracılığıyla , gelişmekte olan ülkelere büyük yardımlar yapmaktadır. Bu ülkelerin arasında Kazakistan da bulunduğu için dolayı, Almanya'nın bu yardımlarından payını almaktadır. 1993-1997 yıllar arasında Kazakistan'ın yukarıda adı geçen kuruluşlardan aldığı yardımın 30.1 milyon alman markı, Almanya tarafından karşılanmıştır.⁵¹ Ayrıca Almanya Avrupa Birliği'nin finansal programlarına önemli miktarlarda para yatırmaktadır. Örneğin TASİS programı (Technical Assistance of Independent States). Bu program BDT ülkelerine, özelleştirme, devlet kuruluşların reorganizasyonu, tarım ve hayvancılık, enerji, iletişim ve politik konsültasyon alanlarında yardım amacıyla kurulmuştur. Bu

⁵⁰ http://www.auswaertiges-amt.de/www/en/laenderinf.../lauder_ausgabe_html

⁵¹ "Kazakistan-Germaniya 10 let sotrudnechestva", MİD Bülteni, Almaty , 2002, s. 4

program çerçevesinde 2002 yılı Avrupa 5 Asya ülkelerine Kazakistan dahil 50 milyon euro ayırmıştır.⁵²

3.3 Kazakistan-Almanya Ekonomik İlişkilerinin Bugünkü Durumu

Kazakistan bağımsızlığı kazandıktan sonra, Almanya onu tanıyan ilk devletlerdendi. Bu andan itibaren ilişkiler çok hızlı gelişmeye başlamış ve iki devlet birçok farklı alanda karşı karşıya gelmişler. Bu alanlardan biri de ekonomi idi. Almanya Kazakistan'ı tanıdıktan sonra, Alman işadamları Orta Asya'da bu yeni ve bağımsız devlete gittikçe büyüyen bir ilgi göstermişler. Bu ilgi genelde dengeli bir seyir izlese de, son zamanlarda belli bir azalmadan söz etmek mümkündür. Önceden yapılan öngörülerin tutmaması ,yetersiz enformasyon, kanunlardaki belirsizlik ve kaos, ilk senelerde dış ticareti düzenleyen kanunların olmaması, karşılıklı olarak ekonomik ilişkilerin çok yavaş gelişmesine ya da gelişmemesine neden olmuştur. Bundan dolayı, birçok Alman şirketi burada kolay ticaret yapamayacaklarını, her şeyin bildikleri düzende işlemediğini görerek, pes etmek zorunda kalmıştır. Bunların bir kısmı büyük parasal kayıplara uğrayıp bir şekilde ülkeyi terk etmek zorunda kaldılar. Diğerleri ise her şeye karşın kalmayı tercih ederek, Kazakistan'ın gelişimini adım adım takip edip, olaya içerden bakma yeteneğine kavuşmayı tercih etmişler. İşte bunlar Kazakistan'daki iş ortaklarıyla adım adım ilişkilerini güçlendirerek, daha iyi pozisyonlara gelmeye çabalamışlar. Tabi ki Kazakistan'ın o dönemindeki

⁵² http://www.auswaertiges-amt.de/www/en/eu_politik/gasp/eu_aussenbez/zentralasien

dengelesiz iç ortamından ve reformların getirdiği karışıklıklardan paylarına düşeni de almışlar.

1992 yılında yapılan ekonomik bilimsel ve teknolojik işbirliği anlaşmasının ardından hızlı bir başlangıç yapan ekonomik ilişkiler, sonraları büyük bir düşüş göstermiştir. Öyle ki 1993 yılında Kazakistan'dan ithal eden ülkeler sıralamasında Almanya, İsviçre, Çin ve ABD'den sonra dördüncü iken ihracatta da Çin'den sonra ikinciyken (BDT ülkeleri hariç) 1995 yılına kadar bu pozisyonunu hızla kaybetmiştir. İki devlet arasındaki ticaret hacmi hızla düşerken , 1997 yılındaki Nazarbayev'in Almanya ziyareti ilişkilerinin yeniden canlanmasına ve Almanya'nın eski pozisyonlarına kavuşmasıyla veya daha da iyileştirmesiyle sonuçlanmıştır. 1999 yılında bu gelişmelerin etkisiyle Almanya ithalatta üçüncü, ihracatta ise beşinci olmuştur. (Tablo 1).Bu durumu en iyi şekilde Almanya'da Kazakistan hakkında yetersiz bilgiye sahip oldukları ve Nazarbayev'in ziyareti ile bu eksikliği kısmen de olsa giderildiği varsayımıyla açıklamak mümkündür. Bugün Almanya ticaret hacmi olarak Rusya'dan sonra ikinci ve Avrupa ülkeleri arasında ise birinci sırada yer almaktadır. Son beş yılda iki ülke arasındaki ticaret hacmi üçe katlanarak 2.7 milyar alman markına ulaşmıştır. 1999 yılından itibaren Kazakistan Almanya ile olan ticaretinde artı vermeye başlamıştır. Eğer iki ülke arasındaki ticareti incelemek olursak Kazakistan'ın ihracatının Almanya'dan yaptığı ithalden daha fazla olduğunu görürüz. 2001 yılında bu artı 1 milyar Alman Markına ulaşmıştır. Bu durum Kazakistan'ın ihraç ettiği malların fiyatlarının uluslararası piyasalarda yükselmesiyle açıklanabileceği gibi, bir de Kazakistan'ın ihraç ettiği mal miktarının arttığını göstermektedir (özellikle ham petrol); örneğin 2000 yılında Almanya'ya ihracatının

%95'ini petrol (%80.9) ve madenler (%14.1) oluşturmuştur.⁵³ Almanya'dan yapılan ithalata gelince burada sanayi makinelerine, teçhizat, elektrik aletleri, araba ve kimyasal sanayi ürünlerine verilmiştir. 2000-2001 yılları arasında Kazakistan'ın Almanya'dan ithalatı %15 düzeylerinde artmıştır bu da Kazakistan'daki şirketlerin durumunun düzeldiği ve genel olarak Kazakistan'ın ekonomisinin büyümesiyle açıklanabilir.

Tablo1 Kazakistan'ın İhracat ve İthalat Yaptığı Ülkeler (1999) (Milyon ABD Doları)

Ülkeler	İhracat	İthalat	Denge
BDT Ülkeleri	1461.4	1594.4	-133
Gümrük Birliği	1225.3	1419.4	-194.1
Rusya Federasyonu	1107.6	1350.6	-243
Kırgızistan	59.5	27.6	31.9
Beyaz Rusya	12.1	39	-26.9
Gümrük Birliği'ne Dahil Olmayan Ülkeler	236.1	175	66.1
Ukrayna	115.1	59.2	55.8
Ozbekistan	66.4	86.7	-20.3
BDT Dış Ülkeler	4130.8	2088.3	2042.5
Avrupa	1908.8	1152.4	756.4
Avrupa Birliği Ülkeleri	1283.4	931.9	351.5
İngiltere	189.1	232.9	-43.8
Almanya	332.5	287.6	44.9
İtalya	418.9	107.1	311.8
Hollanda	161.2	101.2	60
Finlandiya	38.4	46.6	-8.2
Fransa	28.3	56.6	-28.2
Avrupa Birliğine dahil olmayan ülkeler	625.4	220.4	405
İsviçre	296.7	42.4	254.3
Estonya	109.6	1.4	108.2
Çek	7.9	27.9	-20
Polonya	76.3	63.3	13
Asya	875.1	458.9	416.2
Çin	473.1	81.4	391.7
Türkiye	36.2	112.2	-76
Kore Cumhuriyeti	35.8	48.8	-13
Japonya	23.4	119.1	-95.7
Amerika	1318	455.5	862.5
ABD	80.6	348.7	-268.1
Bermuda Adaları	780	-	780

⁵³ "Naş delovoi partner Germaniya", Vremya PO Gazetesi ,04.10.2001, s. 3

(Kaynak: K.C. İstatistik Ajansı)

2001 yılına ait verilere baktığımızda Almanya'nın toplam ticaret hacmi olarak Kazakistan'ın dış ticaretinde %6,8 sahip olduğunu görürüz. Eğer 2000 yılıyla karşılaştıracak olursak 2001 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi %48.9 düzeylerinde artmıştır. ⁵⁴Fakat Almanya'nın ekonomi büyümesinin düşüşü nedeniyle 2002 yılında iki ülke arasında ki ticaret hacmi % 6,8 düzeylerinde düşüş gösterdi. ⁵⁵

Günümüzde Kazakistan'da 126'den fazla Alman Bankaları ve Şirketleri bulunmaktadır. Bunların içinde Deutsche Bank, Komertzbank, Dresdenerbank, Siemens, Alcatel, ABB, Proesag, Basf gibi büyük banka ve şirketler bulunmaktadır. Ayrıca 160'tan fazla ortak işletmeler mevcuttur. Alman yatırımcıların daha başarılı alanlar olarak petrol ve gaz sanayi, mineral ve hammadde üretim sanayi, taşımacılık ve iletişim, finans ve bankacılık , ayrıca basım alanları göze çarpmaktadır.

Petrol ve gaz sanayi dalında kurulmuş olan ortak büyük işletmeler, RWE-EEG, Veba Oil konsorsiyumundan oluşan Kazgermunai ve Aktobe Proissag Energy AG Şirketleri göze çarpmaktadır. KazGermunai Kızıl-Orda Eyaletindeki Akşabulak, Nuralı ve Aksay petrol alanlarını işlemektedir. Aktobe Proissag ise Aktobe ilinde Batı Çarkamıs'ta ve Doğu Çarkamıs'ta gaz aramaktadır. 29 Alman şirketi gaz ve petrol sektörüne gerekli teçhizatı ve ihtiyaç malzemelerini sağlamakla meşguldürler. Mineral hammadde üretimi alanında ise Eschkon Ken, İvikon Altın Invest gibi ortak işletmeler çalışmaktadır. IBI Şirketi ise Kuzey Kazakistan'da titanyum üretimiyle uğraşmaktadır. ILF Şirketi Kenkiyak-Atırau petrol boru hattı projesini hazırlamaktadır.

⁵⁴ Ibid, s.4

⁵⁵ http://www.auswaertiges-amt.de/www/en/laenderinf.../laender_ausgabe_html

Ayrıca taşımacılık ve telekomünikasyon alanlarda, havacılık, demir yolları sektörlerinde ortak çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin Kazakistan işletmesi ile ve Siemens arasında bilgisayarlı takip ve yönetim projesi uygulanmaktadır. Bir diğer örnek ise KazTemir şirketi ADTrans şirketi ile ortaklaşa lokomotif üretimi yapmaktadır.⁵⁶

Alman şirketleri Siemens ve ADTrans Astana-Almatı hızlı demir yolu projesine özellikle büyük bir ilgi gösteriyorlar.

Telekomünikasyon alanda ise Kazak Telekom ile Alman şirketleri Deutsche Telekom ve Alcatel ortak çalışmalar yapmaktadır. 2000 Ekim ayında Siemens şirketinin başlattığı Batı Kazakistan telekomünikasyon ağının fiber optik hatları ile döşenerek yenilenmesi 63 Milyon Alman Markı maliyetiyle 2001 yılı Ağustos ayında tamamlanmıştır. Kazakistan piyasasında basım makineleri ve teçhizatı üreten ünlü alman şirketlerinin payı devamlı artmaktadır. Bunlar: Heidelberg, Man Roland, Zigloh, Hagel gibi şirketlerdir. Özellikle bankacılık sektöründe sıkı ilişkiler göze çarpmakta. Bu durum Kazakistan bankalarından Kaz Komertz Bank, Turan Alem Bank ve Halk Bankasının kredi verilebilir olarak uluslararası Bankalar tarafından kabul edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda sigorta ve kredi ajansı Germes para transferlerinde, uzun süreli projelerde risk sigortası yapmaya başlamıştır. Kazakistan'da bulunan büyük Alman bankalarından Deutsche Bank, Drezdner Bank, Kommertz Bank aktif olarak Kazakistan bankaları ile özellikle danışmanlık konusunda yakın ilişkilerde bulunmaktadır.

Ayrıca Kazakistan ve Almanya turizm sektöründe de yakın ilişkiler sürdürmektedirler. Bir sene içinde iki ülke arasındaki turist sayısı 50.000 kişiye

⁵⁶ Şugabayeva, D., "Kazahstan-Germaniya sotrudnichestvo ochevidno", Delovaya Nedelya Gazetesi, 07.05.2002, s. 4

ulaşmaktadır. Bu 160 turizm şirketinin Alman turizm şirketleriyle olan yakın ilişkileri sonucunda oluşmuştur. Alman sermayesinin desteğiyle turizm ve otelcilik okulu projesi hayata geçirilecektir.

Sonuç olarak iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin büyüdüğünü ve çeşitli sektörleri de kaplayarak genişlediğini söyleyebiliriz. Bu durum özellikle son 5 sene içinde iyice kendini göstermiştir. Buna karşın Alman şirketler tarafından yapılan doğrudan yatırım 191 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu yabancı yatırımların sadece %2'ni oluşturmaktadır. (Tablo 2)

DOĞRUDAN . YABANCI SERMAYE YATIRIMI YAPAN ÜLKELER(Milyon \$)

	1993-1997	1998	1999	TOPLAM
Amerika	1904.5	399.3	902.7	3206.5
Güney Kore	1433.6	31.9	28.7	1494.2
İngiltere	973.6	86.5	162.5	1186.6
Türkiye	354.1	88.8	34	476.9
Çin	325	86.7	49.6	461.3
Kanada	206.1	30.6	9.2	245.9
Japonya	54	227.4	4.3	285.7
Endonezya	124.3	55	0	179.3
Almanya	106.9	69.3	15.2	191.4
Virgin adaları	145.5	4.9	32.6	183
Adalar	149.8	3.2	0.5	153.5
Hollanda	6.5	27	218.5	252
İtalya	37.6	0.8	126.8	165.2
Diğer ülkeler	874.4	121.9	214.7	1211.1
Net yatırımlar	5353.5	1152	1587.2	8092.6

Tablo 2 (Kaynak:K.C. Yatırımcı Rehberi, 2000)

Bu göstergelerden de anlaşıldığı gibi Almanya Kazakistan'a doğrudan yatırım yapan ülkeler arasında dokuzuncu olabilmektedir.

Buna karşın Almanya Ekonomik Bakanlığı ikili ilişkilerde gelecekte büyük potansiyelin olduğunu ve geniş perspektiften bir bakış açısına sahip olmak gerektiği düşüncesindedir. Almanya'nın Kazakistan ile olan ilişkilerinden beklentisi, özellikle de ekonomik alanda petrol, gaz ve enerji alanlarıyla sınırlandırılmamalıdır. Tabii ki

yukarıda adı geçen alanlar ekonomik ilişkilerin temelini oluşturmakla birlikte en güçlü yönü de oluşturmaktadır. Dev Alman şirketlerinin bölgede bulunması, Almanya'nın jeopolitik çıkarlarıyla ilgisi yoktur, bu durum daha çok Orta Asya devletleri ile olan ekonomik ilişkilerin yayılabilme politikası ile direk olarak bağlıdır.

1994 yılında imzalaması ve 1997'de yürürlüğe giren Avrupa Enerji Birliği anlaşmasına Kazakistan'ın da katılımıyla, Kazakistan Enerji sektöründe devrim niteliğinde değişiklikler meydana gelmiştir. Bunlar Kazakistan'ın uluslararası piyasasında haklarının korunması, Kazakistan'ın uluslararası ekonomiye dahil olması ve ticaret yapılması için güvenli bir ülke statüsü gibi, Kazakistan açısından olumlu sonuçlar doğurmuştur. Avrupa Birliği ülkeleri özellikle de Almanya açısından bu anlaşma büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü Avrupa Birliği ülkelerinin Kazakistan enerji sektörüne yatırım yapmaları için uygun ortam oluşmuştur ve diğer bir önemli nokta ise Avrupa Birliği ülkeleri Kazakistan petrol piyasasında bu anlaşmayla "Shevron", "Mobile" "Texasco" dev şirketleri ile rekabet etme imkanını bulmuştur.

Almanların Kazakistan'la geniş çerçevede bir işbirliği ve çalışma isteğini, 29-30 Mart 1999 yılında Köln'de yapılan "Petrol Merkezli Kazakistan Endüstrisi" sempozyumu göstermektedir. Bu sempozyuma Alman dev şirketlerinden Siemens, Proissag, Mennessman, Feba, Tiessen, Erdoil Erdgaz Gubern vb. birçok şirket katılmıştır. Bu uluslararası sempozyumda Federal Almanya ile Kazakistan arasındaki ilişkilerin uzun vadede geliştirilme stratejisi belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu programda dikkati çeken noktalar, Alman doğrudan yatırımlarının, Kazakistan petrol sektörüne yönlendirilmesi, özellikle de Hazar havzasının işletilmesi, stratejik öneme haiz boru hatlarının döşenerek, Kazakistan petrol ve gazının dünya piyasalarına ulaştırılması ve buna uygun altyapının oluşturulması ile

petrol-gaz üretim ve işletmek için uygun makine ve teçhizatın sağlanması olarak sıralanabilir.⁵⁷

Kazakistan Stratejik Planlama ve Reformlar Ajansının Alman iş adamlarınca yaptığı açıklamada belirtilen önemli noktalar, Almanların ortak projelere dahil olmaları durumunda Kazakistan devletinden politik destek ve ekonomik kolaylık gördükleri yönündedir.

Ayrıca bu programda dikkati çeken iki önemli nokta:

a) Alman şirketlerin, petrol havzasının Kazakistan'a ait bölümünde petrol arama ve çıkarma işlemlerine katılması.

b) Alman hükümetinin uzun vadeli ve düşük faizli kredileri Kazakistan devletine, petrol endüstrisini geliştirmesi için sağlaması. Buna göre 5 yıl zarfında sağlanacak bu krediler, Alman konsorsiyumlarının işletmenliğinde 25-30 yıl vadeli ve toplam 2-2,5 milyar Alman markı dolaylarında kredi verilmesi planlanmıştır.

Yukarıda geçenleri analiz edecek olursak, varacağımız sonuç: Günümüzde Almanya'nın Kazakistan'a doğrudan yatırım konusunda bekleme pozisyonunda olduğunu söyleyebiliriz. Bugün Almanya doğrudan yatırım konusunda çekingen davranıyor olsa da, gelecek için daha aktif planlar yaptığı göze çarpmaktadır.

4. KÜLTÜREL İLİŞKİLER

Kazakistan ile Almanya arasındaki kültürel ilişkilere girmeden önce, Alman Dışişleri Bakanı Fischer'in globalleşen dünyada kültürel ilişkilerin mahiyeti hakkında söylediği sözleri hatırlamamız iyi olur. Fischer "Savaş döneminden sonra kültürel alanda Alman dış politikasının hedefi globalleşmede birçok hayati önem taşıyan

⁵⁷ "V Germanii proshel simpozium na temu nefteorierovannaya industriya Kazahstana", Nachnem s Ponedelnika Gazetesi, 2.04.1999, s. 4

karşılıklı ilişkilerinin sağlam yapının oluşturulması ve bunun sonucunda, doğabilecek görüş ayrılıklarının çözüme kavuşturulması sağlamaktır. Bu, insan haklarının ve özgürlüklerinin hayata geçirilmesi ve karşılıklı saygının oluşturulması sonucunda olabilir. Globalleşme ve onun sonuçları, kültürel alanda yeni yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Çünkü ülkeler arasındaki kültürel mesafe günümüzde çok kısa sürede alınabilir. Bu sayede ülkeler arasında kültürel yakınlık oluşabilir. Ama unutmamamız gereken başka bir gerçek de globalleşmenin ters bir etki yaparak ülkelerarasındaki kültürel mesafeyi uzatmasıdır. Bunun için dış politikada kültürel ilişkilere büyük önem vermeliyiz, çünkü kültürel ilişkiler iki ülke ilişkilerine pozitif bir katkı yapabilir”.⁵⁸

Kültürel alandaki Kazakistan-Almanya ilişkilerine etki eden iki temel faktör vardır.

1 Kazakistan’ın ortaöğretim ve yüksek öğrenimin büyük bir kısmında Almanca ana yabancı dil olarak öğretilmektedir.

2 Kazakistan’da önemli sayıda Alman azınlığının bulunması.

Bu iki temel faktörün sayısında, Kazakistan’a BDT ülkeleri içinde, Alman dış politikasında daha fazla önem verilmiştir.

Kazakistan-Almanya arasındaki kültürel ilişkiler, 1994 yılında imzalanan Kültürel Alanda İşbirliği Anlaşmasına dayanmaktadır.⁵⁹ Bu anlaşmayla taraflar sanatın, edebiyatın daima iyi öğrenilmesi ve tanıtılmasına katkıda bulunmayı, olanakları dahilinde iki ülkenin de yapılacak kültürel çalışmalara ki bunlar: konser organizasyonu, tiyatro, sergi, öğrenim kuruluşları arasındaki ilişkilerin oluşturulmasına, kütüphaneler, müzeler ve arşivler arasında bağlantının

⁵⁸ “V Kazahstane pobyval Ministr inostrannyh del Germanii Fischer”, Pravitelstvennyi Vestnik Dergisi, 2001, Sayı 5, s. 25

⁵⁹ http://www.auswaertiges-amt.de/www/en/laenderinf.../laender_ausgabe_html

sağlanmasına, bilimsel ve edebi çalışmaların çevrilmesine yardımcı olmayı taahhüt etmişlerdir.

Burada belirtmemiz gerekir ki bu anlaşma 1994 yılından beri pratikte de uygulanmaktadır. Çok yakın ilişkiler söz konusu olmasa da, belirli bir ivmeyle pozitif ilerleme vardır. 1994 yılından itibaren Almatı'da Goethe Enstitüsü, Orta Asya'da ilk olmak üzere, çalışmalarına başlamıştır. Bu enstitünün açılmasının sebeplerin en önemlisi Almatı'da büyük yoğunlukta Alman azınlığının bulunmasıdır. Goethe Enstitüsü ile olan işbirliği temelde Almanca kursların verilmesidir. Ayrıca Kazakistan'da Alman Akademik Değişim Kurulu (DAAD) faaliyet göstermektedir. Bu kurul her sene karşılıklı öğretim görevlisi değişimi yapmaktadır. Bundan başka her sene yüz Kazak öğrenciye ve bilimsel çalışma yapan asistanlara Almanya'da okuma imkanı sağlamaktadır.

1997'de "Alman Öğretmenlerinin Kazakistan Okullarına Gönderilmesi" anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Kazakistan'a gönderilen öğretmenlerin görevi Kazakistan okullarında Almanca eğitim veren öğretmenlerinin bilgisinin artırılmasına yardımcı olmaya, ayrıca Alman azınlığının yoğun yaşadığı bölgelerde ana dil olarak öğretilen Almanca'nın öğretilmesidir.

Bazı Alman ve Kazak üniversiteler arasında çok yakın ilişkiler bulunmaktadır. Örneğin Astana'daki Avrasya Üniversitesi ile Oldenburg'daki Karl von Osetsky Üniversitesi arasındaki yakın ilişkiler. Almanya'nın ve Kazakistan'ın işbirliği içinde buldukları okullar, her sene öğrenci değişimi gerçekleştirmektedir. Alman Dışişleri Bakanlığı Kazak genç diplomatların profesyonel derecelerini arttırma amacıyla her sene belirli bir grubu Almanya'ya davet ediyor. Bunun dışında Kazakistan'da Almanca yayın yapan "DAZ" ve "Deutsche Allgemeine Zeitung"

gazeteleri bulunmaktadır. Almanca oyunlar sahneleyen Alman Tiyatrosu da çalışmalarını büyük bir gayretle sürdürmektedir.

1996 yılında Kazakistan'da büyük bir başarıyla Alman kültür günleri düzenlenmiştir. Bu çalışma ile Kazakistanlılar Alman yazarlarını tanıma fırsatı bulurken, düzenlenen sergilerle de Alman konukları ziyaretçilere Almanya'yı tanıtmaya çalışmışlar.⁶⁰

1998 yılında Almanya'da Kazakistan günleri düzenlemiştir. Bu sayede Almanlar Kazakistan'ı ve Kazak değerlerini ve Kazak meşhur simaları ile tanışma fırsatını bulmuşlar. Örneğin ünlü Alman yazarı Geothe'yi Kazakçaya ilk çeviren Abay Kunanbaev'i tanımışlar. Hatta Berlin'de Kazakistan kültür günlerinin akabinde bir caddeye Abay Kunanbaev'in adını vermişler.⁶¹

Almanya'daki Kazakistan büyükelçiliğinin desteğiyle Kazak ressamlarını tanıtan iki sergi düzenlenmiştir. Bunlardan ilki Bonn'da 1996'da ve ikincisi Frankfurt'ta 1997'de gerçekleştirilmiştir. Bu sergilerle birlikte, "Koktem" adındaki çocuk korosunun konserleri de yapılmıştır.

2001 yılında Almanya Kazakistan'da Alman Kültürü Baharı adında büyük bir program gerçekleştirilmiştir. 15 Nisanda başlayan ve 23 Haziranda biten bu programda Alman Büyükelçiliğiyle Geothe Enstitüsü tarafından birçok gösteri sergilenmiştir. Bu program klasik müzikle başlarken, Alman yazarlarla buluşmayla sürmüş, modern bir konserle devam etmiş. Kazakistanlılar Almanya'nın en iyi drama sanatçıları, sinema ve tiyatro oyuncularıyla tanışma ve konuşma fırsatını bulmuşlar. Alman yazarı Hert Heindereihe ile tanışıp konuşma fırsatı bulan ziyaretçiler, Köln

⁶⁰ KazTag "V Kazhstane proshla nedelya nemetckoi kultury", Kazahstanskaya Pravda Gazetesi, 17.06.1996, s. 4

⁶¹ Tokaev, K., Pod Styagom nezavisimosti. Ocherki o vneshnei politike Kazahstana, Almaty, Bilim Basımevi, 1997, s. 111

Orkestrasının da çaldığı klasik eserleri dinlediler. Ayrıca düzenlenen Rap Konserinde de Frankfurt şehrinden DJ Mahmut ve Solist Murat Güngör tarafından dinleyicilere modern müzik ziyafeti yaşatılmıştır.

Kazakistan'da 2001'de yaşanan Alman kültür baharı 23 Haziranda uluslararası maratonla son bulmuştur.⁶²

İki ülkeyi birbirine bağlayan en büyük kültür bağı, Kazakistan'da yaşayan Alman azınlıklar ile Almanya'da yaşayan Kazakistanlı Alman göçmenlerinin katkısıyla gelişmekle birlikte iki devletin de büyük gayretle, iki halkı bir birine daha çok yakınlaşmaktadır. Bu sayede Almanya'daki Kazakistan hakkında bilgi boşluğu kısmen de olsa doldurulmaktadır. Bu da gelecekte iki ülke arasındaki, siyasi, ekonomik ve benzer birçok alandaki ilişkileri olumlu bir şekilde etkileyeceği anlamına gelir.

5. ASKERİ İLİŞKİLER

Kazakistan-Almanya arasındaki askeri münasebetler 1 Nisan 1993 yılında Almanya tarafından Almatı'daki Alman büyükelçiliğine askeri ataşenin atamasıyla başlamıştır. Alman Dışişleri Bakanı Folken 19.02.1993 yılındaki Almatı ziyaretinde, Kazakistan Savunma Bakanı ile Kazakistan-Almanya arasındaki savunma alanında işbirliğini geliştirme protokolünü imzalayarak bu iki ülke arasında askeri ilişkileri canlandırmıştır. Tam bir sene sonra Kazakistan Savunma Bakanı Almanya'ya ziyarette bulunmuştur.

⁶² Mukades, N., "Vesna Nemetckoi Kultury", Delovaya Nedelya Gazetesi , 25.06.2001, s. 4

Kazakistan 1994 yılından beri askeri personel eğitimi için Almanya'dan destek almaktadır. Almanya Kazakistan Silahlı Güçlerine, maddi destek olarak 4 güvenlik botu, tıbbi malzeme ve diğer askeri araç gereçler vermiştir.

Bu alandaki işbirliğinin bir parçası olarak da Alman uzmanları tarafından Kazak askerlerine Almanca eğitim verilmesidir. Almanya'da her sene ortalama olarak 12 Kazakistan Subayı Alman askeri okullarında eğitim görmektedirler.

Bugüne kadar Alman asker okullarında eğitimini tamamlayan Kazakistanlı subayların sayısı 71'e ulaşmıştır. Bunlardan beşi alman Genel Kurmay Akademisinde hazırlık gördüler. Eğitim gören Kazak subayların masraflarını Almanya Savunma Bakanı karşılamaktadır. Bunun dışında her sene Genelkurmay Başkanlıkları kendi aralarında görüşmeler yapıyor, ayrıca seminerler düzenleniyor ve uzmanlar görüş alışverişinde bulunuyor.⁶³

NATO'nun "Barış İçin İttifak" programı çerçevesinde düzenlenen askeri tatbikatlar sırasında 1995 ve 2001 Kazakistan ile Almanya arasında ikili görüşmeler yapılmıştır. Almanya ileride de imkanları çerçevesinde Kazakistan askeri güçlerine, bunların ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak yardım etme taraftarıdır.

Almanya Savunma Bakanlığı, Kazakistan askeri güçlerinin yeniden yapılandırılmasına büyük önem veriyor ve bu alanda Kazakistan'a yardım etme isteğinde bulunuyor.

2001 yılında Kazakistan Savunma Bakanlığı ve Almanya Savunma Bakanlığı arasında askeri işbirliğinin hukuki temelini oluşturan anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre tarafları aşağıda adı geçen alanlarda işbirliği yapmaya taahhüt etmişler. Yalnız tarafların kabul ettiği bir istisna var. Buna göre tarafların devlet sırtı

⁶³ "Kazakistan-Germaniya 10 let sotrudnechestva", MİD Bülteni, Almaty, 2002, s. 5

ve askeri sır olarak kabul ettikleri alanlarda bilgi verme konusunda özgür olacakları benimsenmiştir.

- Güvenlik politikası ve askeri politika
- Silahlı kuvvetlerin özgür demokratik toplumla entegrasyonu
- Anayasanın ve kanunların askeri alanla ilgili düzenlemeleri
- Subay eğitimi
- Silahlı kuvvetlerin yönetsel yapısı
- Barış zamanında askerin yönetilmesi
- Askeri tarih ve askeri coğrafi
- Afetlerde askerin kullanılması

Kazakistan Savunma Bakanı Altınbayev'in görüşüne göre Kazakistan ile Almanya arasında imzalanan "Askeri Alanda İşbirliği Anlaşması" 11 Eylül olaylarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Anlaşmanın imzalanmasının gerçekleri ise çok farklıdır. Bence bu anlaşmanın sebeplerinden biri Kazakistan'ın 70 bin kişilik orduyla topraklarını dış tehditlerden yalnız başına koruyabilecek güce sahip olmamasıdır. Bu yüzden Kazakistan güçlü bir devletle iki taraflı bir ittifak yapmak veya çok taraflı bir ittifaka dahil olmak zorundadır. Ancak bu şekilde dış tehditlere karşı kendini koruyabilme imkanına sahip olabilir.

Kazakistan kendi ulusal güvenliğinin sağlanmasında NATO ile işbirliğine çok büyük önem vermektedir. Kazakistan bu çerçevede NATO'nun bir üyesi olan Almanya ile yakın ilişkiler kurmayı arzu etmektedir. Ama Kazakistan, kuzey komşusu olan Rusya ile de iyi ilişkilerde bulunmak istiyor. Orta Asya'da Batı ülkeleri ile Rusya'nın çıkarları bazen kesişmektedir. Bu yüzden, böyle durumlarda Kazakistan'ın ince politikalar izlemesi gerekiyor. Örneğin NATO'nun doğuya

genişlemesi konusu. Bildiğimiz gibi Almanya NATO'nun doğruya doğru genişlemesi konusunda başlatıcı ülkelerden idi. Çünkü NATO'nun genişlemesi az da olsa Almanya'nın etki alanının büyümesi anlamına gelebilir. NATO'nun doğruya doğru genişleme konusu Rusya için çok hassasken , Kazakistan hükümetine göre bu genişleme Kazakistan'ın ulusal güvenliğini tehlikeye sokmuyor. Bu konudaki Kazakistan'ın tutumu şöyledir: NATO'nun genişlemesi Rusya'nın kaygıları göz önüne alınarak gerçekleştirilmelidir. Kazakistan açısından NATO'nun genişlemesi bu örgütün üyelerinin ve bu örgüte üye olmak isteyen ülkelerinin doğal haklarıdır. Kazakistan ,diğer Orta Asya ülkeleri gibi NATO'ya karşı herhangi bir askeri blok kurma isteğinde bulunmadığını vurguluyor.⁶⁴

Gördüğümüz gibi Kazakistan ile Almanya arasında olan askeri ilişkilerin gelişmemesi için hiç bir sebep yoktur .Bu ilişkilerin temeli başarıyla atılmıştır ve gelecekte bu ilişkilerin gelişmesi tahmin edilebilir.

6. TERÖRİZM VE ORGANİZE SUÇLARA KARŞI İŞBİRLİĞİ

Kazakistan ve Almanya hükümetleri 1995 yılında “Terörizme ve Organize Suçlara Karşı Mücadelede İşbirliği Anlaşmasını” imzaladılar. Bu anlaşmanın ikinci maddesine göre aşağıdaki alanlarda işbirliği yapmaya karar verilmiştir.

- Yasa dışı olarak afyon ve benzeri uyuşturucu maddelerin ekimi, satışı ve transit geçişi.
- Para aklanması
- Terörizm
- Ülkeye izinsiz girişler

⁶⁴ “Rasşireniye NATO na Vostok Nam ne Ugrozaet”, Karavan Gazetesi.05,02,2001,s.7

- Yasa dışı silah, mermi ve patlayıcı madde satışı
- Fuhuşun yaygınlaştırılması ve insan satışı
- Sahte para basımı ve dağıtımı
- Özel mülke karşı işlenen suçlar
- Resmi belge, çek ve kredi kartı sahtekarlığı
- Topluma karşı işlenen suçlar
- Radyoaktif, nükleer ve zehirli maddelerin kaçakçılığı
- Kültürel miras değerini taşıyan eşyaların kaçakçılığı

Yukarıda saydığımız alanlardan, iki ülkenin de en çok önem verdiği konu uyuşturucu kaçakçılığıdır. Çünkü Orta Asya bu açıdan büyük bir potansiyele sahiptir. Bunun sebepleri olarak bölgedeki işsizlik fakirlik, ahlaki çöküntü, kanunlara karşı güvenin ve saygının azalması ve kısa sürede büyük para kazanma fırsatı gösterilebilir. Orta Asya'da uyuşturucu kaçakçılığının artmasının dış sebepleri olarak bölgedeki karışıklık ve düzensizliktir. Özellikle de Afganistan göz önüne alındığında bu ülkede uyuşturucu üreticiliği ve kaçakçılığı bu ülkenin devamlılığının bir kaynağı olmuştur. Örneğin yalnızca 1999 yılında Afganistan'da 4600 ton afyon üretilmiştir. Uzmanların görüşüne göre 4600 ton afyondan yaklaşık 460 ton saf eroin elde etmek mümkündür.⁶⁵ Bu da yaklaşık 5 milyar doz anlamına gelmektedir, yani neredeyse tüm dünya nüfusuna yetebilecek boyuta ulaşmıştır. Bunun ekonomik yönüne gelince bu miktar yaklaşık 130-140 milyar dolar etmektedir. Bu durum uyuşturucu mafyası için uygun ortam oluşturmaktadır. Uyuşturucu mafyası son zamanlarda elde ettiği bu ürünü kuzeyden, yani Tacikistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan üzerinden Çin ve Rusya'ya ve oradan da Avrupa ve Amerika'ya ulaştırmaktadır. Almanların görüşüne göre Afganistan uyuşturucusunun %65'i Orta Asya üzerinden Avrupa

⁶⁵Prihodko, E., "Bezopasnost v Tcentralnoi Azii", Vremya PO Gazetesi ,17.01.2000, s. 3

ülkelerine ulaştırmaktadır. Almanya Avrupa ülkesi olarak bu durumdan hiç memnun değil. Bu yüzden Almanya, Orta Asya ülkeleriyle yaptığı anlaşmalarla ve çalışmalarla bu tehdidin önlenmesi için ellerinden geleni yapmaktadırlar.

Bu hedeflere ulaşmak için aşağıda belirtilen devlet organlarının koordinasyon içinde çalışmaktadırlar.

Almanya tarafından :	Kazakistan tarafından :
İçişleri Bakanlığı	Federal İçişleri Bakanlığı
Devlet Güvenlik Komitesi	Federal Sağlık Bakanlığı
Sağlık Bakanlığı	Sınır Güvenliği Yönetimi
Gümrük Müsteşarlığı	Gümrük polisi

Bu organlar tecrübe ve bilgi paylaşımı içinde bulunarak, uyuşturucu kaçakçılığını ve diğer tüm organize suçların önlemeye çalışmaktadırlar.

7. KAZAKİSTAN-ALMANYA İLİŞKİLERİNDEKİ SORUNLAR

Kazakistan-Almanya ilişkileri 1992’de iyi başlarken, daha sonra duraklama yaşamıştır. Bu iki ülke arasında olan ilişkilerin gelişmesinde bazı sorunlar yaşanmıştır. Bunların bir kısmı aşılmışken bir kısmı da halen sürmektedir. Daha önceden bahsettiğimiz gibi Kazakistan ile Almanya arasında olan ticaret hacmi yüksekken, Almanya tarafından Kazakistan ekonomisinde, yapılan doğrudan yatırımın oranı düşük sayılabilir. Ayrıca uzun dönem dikkate alınırsa Almanya’nın Kazakistan’a yaptığı doğrudan yatırımlarda bir düşüş trendi yaşamaktadır. Düşüş sadece devlet sektöründe değil, aynı zamanda özel sektörde de yaşanmaktadır. Bunun birçok objektif ve sübjektif nedeni var. Objektif nedenlere gelince bunlar:

a) Orta Asya ve Kazakistan Alman dış politikasında öncelikli bir yere sahip değildir, çünkü Alman Dış politikası temel olarak Avrupa eksenlidir.

b) Almanya'nın hammadde üretimi, petrol ve doğal gaz sektörlerinde deneyime sahip olamaması. Oysa bu alanlar yabancı yatırımlar için çok karlı ve cazip geliyor.

c) Kazakistan pazarının temelde küçük olması ve ülke içinde lojistik sorunların mevcut olması.

Sübjektif nedenlere gelince, bunlardan tüm yabancı yatırımları yakından ilgilendiren, özellikle de Alman ticaret mentalitesini göz önüne aldığımızda etkisi çok daha fazla artar sebeplerdir.

a) Kazakistan'ın yasal düzenlemelerin devamlı değişmesi, sorumlulukların yerine getirilmemesi. Özellikle de Kazakistan Hükümeti tarafından verilen sözlerin ihmal etmesi örnekleri mevcuttur.

b) Almanya ile işbirliği konusunda sorumlu Kazakistan resmi görevlilerin devamlı değişmesi ve devlet organları arasında görev dağılımının belirsiz olması.

c) Kazakistan'da devlet içinde yaşanan rüşvetçilik, görevini şahsi çıkarları uğruna kötüye kullanılması, bazı yetkililerin yetkisizlik ve bilgisizliği.

d) Kazak ortakların sorumluluktan kaçması, ticari etiğin gelişmemiş olması.

e) Nüfusun düşük maaşlardan dolayı yetersiz alım gücüne sahip olması

f) Doğrudan yapılan yatırımlara devlet garantisinin verilmemesi.

g) Almanya'nın kendi yatırımcılarına yetersiz siyasi desteği.⁶⁶

Maalesef çift taraf ilişkilerin gelişimini engelleyen bunun gibi birçok neden günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

⁶⁶ Asel Berimzharova, "Kazakistan-Germaniya nadezhda na novyi impuls", Vremya PO Gazetesi, 05.10.2001, s. 2

Bu konuda bir başka çok önemli etken de Almanya'da Kazakistan'ın siyasi ve ekonomini gelişiminin bilinmemesi veya yetersiz bilgiye sahip olmasıdır. Almanya'nın sahip olduğu eski bilgilerden dolayı Kazakistan hakkında yanlış düşünceler oluşuyor. Almanya'nın Kazakistan hakkında eski bilgilere sahip olmasının ilk nedeni: SSCB dağılmadan önce batılı araştırmacılar Sovyetleri bir bütün olarak ve Moskova yönetimini dikkate alarak inceliyorlardı. Sovyetlere dahil olan cumhuriyetler onların bakış açılarının dışında kaldıkları için, bugün bu bilgi boşluğunu doldurmaya çalıştıklarında yanlış düşünceye kapılıyorlar. Bunun sonucunda iki temel yanlış yapılmaktadır.

- Kazakistan bir Müslüman Orta Asya devleti olduğu için burada aşırı dinci uçların sivrilmesi ve öne çıkması tehdidini hissediyorlar.

- Alman araştırmacılar halen güvenilir ve kaliteli bilgi kaynaklarına sahip değiller. Bu konuda araştırma yaparken genelde Rus araştırmacıların her zaman objektif olmayan çalışmalarını ve Rus basınına başvuruyorlar.

Bu durumda Alman resmi çevrelerini, ticari çevrelerin ve toplumun Kazakistan'daki gelişim, olaylar, gerçek sorunlar ve yanlış algılamalar konusunda bilgilendirilmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu sorunların üstesinden gelmek için, Almanya'daki Kazakistan Büyükelçiliği bu yıldan itibaren "Kazakistan Haberleri" adında Almanca olarak basın bülteni yayınlamaya başladı. İki ayda bir yayınlanacak olan bu bülten Almanya Bakanlıklarına, temsilciliklerine, bilimsel, kültürel ve toplumsal merkezlere ve Alman basınına ulaştırılmaktadır.

Almanya-Kazakistan ilişkilerindeki oluşan sorunlara en iyi örnek finansal ve teknolojik alandaki gerçekleşen işbirliğidir. Bu sorunların kaynağı temelinde ortak

projelerin yanlış zamanda sunulması veya öyle projelerin olmamasıdır, organizasyon karışıklıklar, yani Kazakistan hükümet adına anlaşmaları imzalayabilecek yetkili organların bulunmayışı ve imzalanan anlaşmaların geç onaylanmasıdır. Tüm bunlar Kazakistan hükümetinin ve organlarının çalışma şeklinin negatif bir şekilde algılanmasına sebep olmaktadır. Özellikle de en büyük kaygıların yaşandığı ve ilerisi içinde yanlış anlaşılmalara sebep olacak olay ise 1988'den beri ham petrol üretimi yapan KazGermunay ile olan anlaşmanın "Kazakpetrol" tarafından iptal edilmesidir. Almanlar bu projeye 300 milyon marklık bir yatırım yapmışlardı. Kazakpetrol bu anlaşmayı hiçbir açıklama yapmadan geçersiz kabul etmiştir. Alman Ekonomi Bakanı Müllerin devreye girmesiyle olaya el koyan Kazak hükümeti anlaşmanın devam etmesini sağlamıştır.⁶⁷ Eğer KazGermunay şirketi zarar görseydi, Alman hükümeti Kazakistan'a yapılan yatırımlara bir daha garanti vermeyecekti. Bu durum Alman-Kazak ticari ilişkilerinde büyük bir krize neden olurdu, ki sonucunda Alman yatırımcıların Kazakistan'a yatırım yapma oranında büyük bir düşüş yaşanırdı.

Yaşanan bazı sorunlara karşın, taraflar bunların aşılabileceğine inanıyor. Bugüne kadar yaşanan bir çok kötü tecrübeye karşın, Almanya'nın, Kazakistan'a yatırım yapma konusunda önemli sayılabilecek bir ilgisi mevcuttur. Eğer Kazakistan'da uygun ortam oluşturulursa, şüphesiz ki bu ilgili yatırımlara dönüşecektir ve ikili işbirliği daha da artacaktır.

⁶⁷ "Nemetskiyi proekt po dobyche nefi v Kazahstane", Korinf Dergisi, 2001, Sayı 4, s. 15-16

BÖLÜM 3

KAZAKİSTAN'DAKİ ALMAN AZINLIĞI

1. KAZAKİSTAN'DAKİ ALMAN AZINLIĞININ TARİHÇESİ

1.1 Almanların Rus İmparatorluğuna Göçü Ve Bu Göçün Sebepleri

Kazakistan'a yerleşen ilk Alman yerleşimcileri yaklaşık 200 yıl önce Kazakistan'da ilk köylerini kurmaya başlamışlardır. Almanların Kazakistan'a gelişi üç dalga halinde incelenebilir. İlk dalga Rusya'da 1906 toprak reformları döneminde gerçekleşmiştir. (Stolipin reformu). Bu reformların sonucunda Rus imparatorluğunun batısında topraklarını kaybeden Almanlar doğuya göç etmeye başlamışlardı. İkinci göç dalgası I. Dünya Savaşı döneminde gerçekleşmiştir. II Dünya Savaşı döneminde ise Volgaboyu Almanlar Sovyet hükümeti tarafından başta Kazakistan olmak üzere SSCB'nin doğu bölgelerine sürgün edilmişti.⁶⁸

Kazakistan'daki Almanların tarihi, Rus İmparatorluğu'ndaki Almanların doğuya göçünün başladığı iki yüzyıllık bir geçmişe dayanmaktadır. Almanların Rusya'ya gelişi ise çok daha eski tarihe dayanmaktadır. 12 yüzyılında Kiev Knyazi Yaroslav Mudriy (1019-1054) Almanlarla yakın ilişkiler kuran ilk Rus hükümdarı olmuştur.⁶⁹ Hatta oğullarını alman kadınları ile evlendirmiştir. Korkunç İvan döneminde ise Moskova'da Alman mahallesi oluşmuştu. (Kukuyskaya Sloboda) Daha sonra Büyük Petro Rusya'da Avrupalasma hareketini başlatmıştır. Büyük Petro döneminde önemli mesleklere sahip olan Almanlar Rusya'ya yerleşmişlerdi. Bunlar Rusya'nın yeni başkent St.Petersburg'un kurulmasında Ruslara yardımcı olmuşlardı.

⁶⁸ Güler,N., "Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel", Asam, Ankara, 2002, Sayı 4, s.162

⁶⁹ Kolosov,A., "Proşloe İ Nastoyashee Nemeckoy Diaspori v Kazahstane", Almatı, KazNTU, 1998, s.3

Almanların Rusya'ya toplu halde yerleşmesi II. Yekaterina zamanında gerçekleşmiştir. Rus İmparatorluğu'nun gittikçe genişleyen topraklarını doldurmak amacıyla II. Yaketerina 1762'de "Yabancıların Rusya'ya Serbestçe Girebilmeleri ve Yerleşmeleri ve Rusya'dan İltica Eden Rusların Serbestçe Ülkelerine Geri Dönebilmeleri Hakkında" ve 1763'te "Rusya'ya Gelen Tüm Yabancılara Serbest Giriş Ve Arzu Ettikleri Vilayete Yerleşme Hakkı Ve Ayrıcalıklı Hakların Tanınması Hakkında Manifesto" başlıklı yasalar çıkarılmıştır. 1763 yılında çıkarılan Manifestonun 3. maddesine göre Rusya'ya yerleşmeye isteyenler vergide muaftılar. Bu yasaların tanıdığı serbestlik sonucu 1764'ten 1870'li yıllara kadar Rusya'ya birçok Alman yerleşmiştir. Rus İmparatorluğu'nün vaat ettiği avantajlar ve kolaylıklar Almanların Rusya'ya göç etmesinde önemli etkiye sahipti. Bu durum özellikle Güney-Batı Almanya'da yaşayan halkı ilgilendiriyordu. Göçün en temel sebepler ise bunlardır:⁷⁰

- Yönetici tabakanın siyasi baskısı
- Askeri yükümlülük ve kendi yöneticileri ile yabancı devletlere verilen ağır vergiler
- Açlık kuram yıllar, evsizlik
- Sert ve adaletsiz yönetim biçimleri
- Dini inançları yerine getirmede sınırlamalar
- Napolyo'nun savaşları
- Yabancı devletlerin işgalleri

Almanya'da sıkıntılar yaratan bu sebepler birçok Almanın Rusya'ya yerleşmesine neden olmuştur

⁷⁰ "Deutsche in Rusland und in der Gus", Volk Auf Dem Weg Dergisi, Moskau, International Verband der deutschen Kültür, 1998, s.5

Göçmenlerin Anavatanı

Hessen'den 1763-67 yılları arasında asıl göç dalgası Volga'ya doğru gitmiştir. Daha sonra 19. yüzyılın başlarında Karadeniz sahillerine de bir başka göç dalgası gitmiştir. Danzing ve Batı Prusya'dan ayrıca göç dalgaları hareket etmiştir. 1814-42 yıllarında ise daha önce Polonya'ya göç etmiş olan Almanlar, Rusya'ya göç etmişler.

Almanların en çok göç ettiği bölgeler olarak Güney ve Güneybatı Almanya'da Württemberg ,Schwaben, Baden, Pfalz, Elzas ve Rheinhessen eyalet ve şehirleriydi.⁷¹

Almanlar ilk başlarda Karadeniz yakınları ile Volga nehrinin yakınlarına yerleştiler. Daha sonraları 19. yüzyılının sonlarına doğru, Kuzey Kafkasya, Ural, Sibirya, Kazakistan ve Orta Asya'ya dağıldılar.

18000 yılında I. Pavel döneminde göçmenlere ek haklar tanınıyordu. Bunlar askerlik muafiyeti ve göçmenlerin istediği mesleği seçme hakkı. I. Aleksander'ın Manifestosunda ise (1804) özellikle tarım ve hayvancılık alanında deneyimli çalışabilecek, yetenekli göçmenlere tercih veriliyordu.⁷² Rusya'ya göç eden Almanlar kısa bir sürede Ruslar için örnek sayılabilecek çiftlikler kurarak tarımda ve hayvancılıkta büyük gelişmeyi sağlamışlardı.

II. Aleksandr Rusya'nın başına gelince alma azınlığı için tanınan bazı hakları ve kolaylıkları kaldırmaya başlamıştır. 1874'te Almanlar için askeri hizmet zorunlu olmuştur. 1881'de Rusya'nın tahtına III. Aleksandr oturmuştu. Milliyetçi Aleksandr Alman karşıtı siyaseti ile Rusya'da yaşayan Almanların kültürel özerkliğini tehdit altına alıyordu. Rusya'da Alman düşmanlığı gelişmeye başlamıştı. Bu durum,

⁷¹ *Ibid*, s.5

⁷² *Ibid*, s.5

Almanları imparatorluğun doğu bölgelerine hareket etmeye zorladı. 19. yüzyılın sonlarından itibaren Volga boyu, Priçernomorye, Volın bölgelerinde yaşayan Almanlar, yeni toprak arama amacıyla Güney Ural'a, Sibirya'ya ve Orta Asya'ya göç etmeye başlamışlardır.⁷³ Böylece, 1880'de Kazakistan'da ilk Alman köyleri kurulmaya başlamıştı. II Nikola döneminde ortam biraz yumuşadıysa da I. Dünya Savaşı zamanında Volgaboyu Almanlar yeniden zor günler geçirmişti

2. BOLŞEVİK DÖNEMİ VE VOLGABOYU ÖZERK ALMAN CUMHURİYETİ

1917'de Bolşevik İhtilali zamanında Almanlar Bolşevik hareketine destek vermişlerdi. Lenin SSCB'de yaşayan tüm halklara özgürlük vereceğine söz vermişti. Rusya'da bir özerkliği arzu eden Almanlar Bolşevikleri bu yüzden desteklemişlerdi. 1918'de Volgaboyu Alman kolonileri, I Kurultayı Volgaboyun'da özerk bir bölgenin kurulması kararı aldı. Sovyetler Birliği'nin Halk Komiserleri Konseyi kararı onaylanarak Sovyet yönetiminin tarihinde etnik temele dayalı ilk özerk birimin oluşturmasını gerçekleştirmişti. 1924 yılında ise bu özerk birim cumhuriyet statüsünü kazanarak Volgaboyu Almanları Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine dönüşmüştü.⁷⁴ İlk 10 yılda bu bölgede sanayi hızla gelişmeye başlamıştı ve tarım teknolojileri gelişmişti. Ekonomik büyümenin dışında kültürel alanında da büyük gelişmeler yaşanmıştı. Volgaboyu Almanları Özerk Cumhuriyetini bu dönemde "Stalin'in çiçek açan bahçesi" olarak adlandırmaya başlamışlardır. SSCB içinde okuma-yazma oranını en yüksek bu bölgede idi. Okulların çoğunda tamamen Almanca eğitim verilmekteydi. Bu olumlu gelişmelere rağmen Almanlar o dönemde

⁷³ *İbid*, "Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel", s.165

⁷⁴ *İbid*, "Deutsche in Russland und in der Gus" s. 21

de zor günler geçirmişti. 1921-1924 ve 1932-1933 yılları arasında Sovyet Almanları tarihinde ilk kez açlık yaşamıştır. I Dünya Savaşı ve İç Savaş, ayrıca açlık yıllarının sonucunda Rusya'da yaşayan Almanların sayısı yaklaşık 400.000 azalmıştır. (1914'te 1.621.000 Alman yaşarken 1924'te bu sayı 1.238.500 kişiye kadar inmişti) Özellikle Almanları çok kötü etkileyen 1937-38 yıllarındaki büyük baskıları olmuştur.

Tablo 3: SSCB'deki Alman Nüfusunun Dağılımı (1939)

YERLEŞİM YERİ	SAYI
Altay Bölgesi	29.000
Omsk Vilayeti	59.000
Novosibirsk Vilayeti	8.100
Krasnoyarsk Vilayeti	4.000
Kemerovo Vilayeti	3.300
Orenburg Vilayeti	19.000
Toplam RSFSC	862.000
Karaganda Vilayeti	14.000
Kokçetav Vilayeti	15.000
Pavlodar Vilayeti	6.500
Akmola Vilayeti	7.600
Toplam Kazak SSC	92.000
Azerbaycan SSC	23.000
Gürcistan SSC	20.000
Kırgız SSC	12.000
Kırım	95.000
Toplam Ukrayna SSC	362.000

(Tablo 3 Kaynak: Kolosov "Proşloe I Nastoyashee Nemeckoy Diasporı v Kazahstane" s. 25)

Alınan bilgilere göre 1937-1938 yılları arasında bazı Alman yerleşim birimlerinde 20 yaşından büyük erkeklerin %48 sürgün edilmiştir. Sürgün edilenlerin ancak çok az kısmı evlerine dönebilmiştir. Stalin'in gerçekleştiği Kolektivizasyon politikası sonucunda, insanların hayvanları ve tarımsal ürünleri zorla ellerinden alınıyordu. Buna rağmen Almanlar kendi özerk cumhuriyetlerini geliştirmekteydiler.

1939 yılına gelindiğinde SSCB'deki toplam Alman nüfusunun sayısı 1.659.999 kişi idi (Tablo 3'e bakınız).

3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SÜRGÜN

Almanların durumu radikal bir şekilde İkinci Dünya Savaşından sonra değişmiştir. Bu savaşın başlaması ile Sovyet Güvenlik ve İstihbarat Birimleri Almanları yakın takibe almışlardı. NKVD (İçişleri Halk Komiserliği) yetkililerine göre, Sovyet Almanları Almanya'dan sinyal bekliyor ve SSCB topraklarında sabotaj hazırlıkları yapıyorlardı. Temmuz 1941 yılında 45.000 Kırım Almanı Orta Asya'ya sürgün edildiler. 28 Ağustos 1941 yılında ise SSCB Yüksek Konseyi Volgaboyu Almanlarının sürgün edilmesi hakkında karar almıştır.⁷⁵ Bu kararda Almanların SSCB topraklarında sabotaj hazırlıkları vurgulanıyordu. Bu sebeple 340.000 Volgaboyu Almanı Sibirya'ya Sürgün edilmişti. Volgaboyu erkeklerin aileden ayrılıyor ve başka yere sürgün ediyorlardı. Almanlar yanlarına minimum ihtiyaçlarını karşılayacak kadar eşya alabildiler yollarda açlıktan çok insan ölmüştü. Ayrıca 1941 yılında Kafkasya Almanları ve 1942' de Leningrad Almanları sürgün edilmişti. Toplam 800.000 kişi sürgün edilirken bunlardan 444.005'i Kazakistan'a yerleştirilmiştiler.

⁷⁵ İbid, "Deutsche in Rusland und in der Gus", s. 22

Tablo 4: Kazakistan'a Yerleştirilen Alman Nüfusunun Bölgelere Göre Dağılımı
(25 Kasım 1941)

Vilayetler (Oblast)	Planlanan	Yerleştirilen
Güney Kazakistan	48.000	23.832
Cambul	41.000	20.994
Kuzey Kazakistan	60.000	48.303
Alma-ata	30.000	8.764
Aktyba	15.000	5.554
Pavlodar	45.000	43.202
Kustanay	60.000	30.010
Akmola	60.000	56.753
Doğu Kazakistan	32.000	28.136
Karaganda	29.000	8.304
Semipalatinsk	50.000	38.170
Kızıl-Orda	15.000	3.608

(Tablo 4. Nermin Güler, Kazaakistan'da Alman Azınlığı, Asam, 2002s.167)

Sürgün edilenler çalışma ordusuna (Trudovaya Armiya) çağırılıyordu. Bu çalışma ordusunda çalışan Almanlar Nazi kamplarında çalışan esirlerden pekte farklı durumda değildiler. Çalışma kamplarındaki ağır koşullar nedeniyle çok sayıda insan hayatlarını kaybediyordu. Savaş bitince Almanların durumu daha da zorlaştı. Almanların yaşadığı bölgelerde Komendatura (Özel Hal) ilan edilmişti. 26 Kasım 1948 NKVB tarafından çıkan karar Almanların yaşadığı bölgeleri izinsiz terk etmeleri durumunda 20 yıl hapis cezası öngörmekteydi.⁷⁶

Sürgün döneminde çok sayıda Alman hayatını kaybetmişti. Aleksander Dits'in araştırmalarına göre 1939-1949 arasında 400.000 Sovyet Almanı hayatını kaybetmişti.⁷⁷

⁷⁶ İbid, "Deutsche in Russland und in der Gus" s.26

⁷⁷ İbid, "Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel", s.169

4. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI SSCB'DEKİ ALMAN AZINLIĞI

II. Dünya Savaşı bittikten sonra, Sovyet Almanlarının varlığı saklanmaya çalışılıyordu. Onların hakkında konuşmak yasaktı. Ne televizyonlar, ne gazeteler ne de radyolar Sovyet Almanların hakkında haber yapamazdılar. Ancak Stali'nin ölmesi ve Kruşçev'un yönetime gelmesi ile durum az da olsa değişmeye başlamıştı. Kruşçev SSCB'deki etnik azınlıklara karşı yapılan zorlama ve sürgünlerin bir hata olduğunu kabul etmiştir.

Alman Kanzleri Konrad Adenaver'in 1955 yılındaki SSCB'ye ziyareti sonucunda iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler yeniden kuruluyor. Bu andan itibaren Sovyet Almanlarının durumu iyileşmeye başlamıştır.⁷⁸ 13 Aralık 1955 yılında SSCB'nin Yüksek Konseyi, Sovyet Almanlarla ilgili karar alıyor. Bu karar Sovyetler Birliğinde Zorunlu İstikamete Tabi Tutulan Sovyet Almanlarının ve Ailelerinin Haklarına Getirilen Sınırlamaların Kaldırılması" adıyla çıkmıştır.⁷⁹ Buna karşın Almanlara eskiden yaşadıkları yerlere dönmeleri yasaklanmıştı. Almanların rahat yaşamaları karşılığında, daha önce yaşadıkları yerlere taşınmayacaklarına ve devletin el koyduğu mallara itiraz etmeyeceklerine dair onlardan imza alınmıştır. 200.000 Alman, Alman büyükelçiliğine başvurarak Almanya'ya dönme izninin verilmesini istemişlerdir. Fakat hiçbir başvuru kabul edilmemiştir. Her şeye karşın 1955'te çıkan karar Sovyet Almanlarının hayatını kolaylaştırmıştır. 15 yıllık

⁷⁸ Tofonov, V., "Sovetskaya Vneshnyaya Politika v 50'ye Gody", Moskva, Zvezdnaya Basımevi, 1974, s.23

⁷⁹ *Ibid*, "Deutsche in Rusland und in der Gus" s.26

ayrılıktan sonra, herkes SSCB’de akrabalarını aramaya başlamıştır. Ayrıca Kızıl Haç aracılığıyla Almanya’daki akrabalarını da arıyorlarmış.

1955’ten itibaren kültürel alanda da gelişmeler yaşanmış, Almanca gazeteler çıkarılmaya başlanmış, televizyonlarda programlar yapılmaya, ayrıca Kazakistan’da, Kırgızistan’da ve Rusya’da Almanca radyo yayınları yapılmaya başlamıştır. 1957’de Kazakistan’da yaşayan Almanlar için ana dillerinde eğitim alma hakkı tanınmıştır. 1959 yılında yapılan genel nüfus sayımında Sovyetler Birliğinde toplam 1.615.000 Alman olduğu saptanmıştır. Bunlardan 820.000’ni Rusya’da, 648.000’i Kazakistan’da diğerleri ise Kırgızistan, Özbekistan’da yaşamını sürdürmekteydi.⁸⁰

1960’larda Kazakistan’da Tselina (Bakir toprakları) isimli tarım projesi gerçekleştirilmeyordu. Bu proje Sibiry’a da yaşayan Almanların Kazakistan’a göç etmelerinin nedeni olmuştur.

1964 yılında SSCB’nin Yüksek Konseyi 1941’de alınan Volgaboyu Almanlarının sürgün kararını iptal etmiştir. Bu kararla Almanların üzerindeki vatan hainliği kara lekesi kaldırmıştı. Bununla birlikte 1941 yılın kararın asılsız olduğu kabul edilmişti. 1964 yılında alınan kararla Volgaboyu Almanlar için mali yardım ve kültür alanında destek ön görülüyordu. Fakat bu kararda geçenlerin çoğu yazıda kalmıştı. Volgaboyu Almanlarına yeniden özerkliğin verilmesi ise söz konusu bile değildi. Almanların özerklik isteği milliyetçilik olarak algılanıyordu. Almanlar mümkün oldukça SSCB’yi terk etmeye başlamışlar. 1970’lerin ikinci yarısında yaklaşık 60.000 Alman ülkeyi terk etmişti.⁸¹ 1976’da Sovyetler Birliği Komünist partisi yönetimi göçü engellemek için Almanlara ait özerk bir birimin kurulmasını tek çare görüyordu. Fakat bu özerk birimin Volga bölgesinde değil Kazakistan’da

⁸⁰ *Ibid*, s.28

⁸¹ Betke, N., “10 let sotrudničestva s Germaniyey”, Karavan Gazetesi, 2002,07.01.2002,s.5

kurulması planlanıyordu. 6 Ağustos 1976'da partinin üst düzey makamlarında çalışanlarından oluşturulan bir gruba Alman özerk birimin kurulması hakkında çalışma başlatma kararı iletildi. Bu çalışma grubu, Ağustos 1976'da Kazakistan'da bir özerk birimin kurulması önerisinde bulunmuştu. 31 Mayıs 1979 da ise Kazakistan'da özerk Alman birimlinin kurulması hakkında karar Kazakistan yönetimine iletildi. Kararın Tselinograd(Astana) şehrinde yayınlaması ile yerel halk arasında gerginlik yaratılmıştı. Kazaklar bu karara protesto düzenlemeye başladı. Bunun sonucunda Kazakistan'da bir özerk Alman bölgenin oluşturulmayacağı anlaşılmıştı.⁸²

Bu dönemde Almanların Almanca eğitim görmek imkanları da azalmaya başlamıştı. Almanca eğitim yapan okullar olmasına karşın bu okullarda öğretmen yetersizliği çok önemli bir şekilde kendini göstermekteydi. Bir de Almanca basılan yayın yetersizliği hiçbir şekilde karşılanamıyordu. Almanya'dan kitap getirmek ise yasaktı. Tüm bu sorunlar Almanca eğitim yapan kurumların teker teker kapanmasına neden olmaktaydı. Ayrıca farklı bahaneler nedeniyle Alman gençleri üniversitelere alınmıyordu. Almanların sadece %3 yüksek eğitim alabiliyorlardı. 1985 İktidara Gorbaçev gelince SSCB'de perestroyka ve glasnost politikaları uygulanmaya başlamıştı. Bu politikalar SSCB'nin tüm devlet sisteminin değiştirilmesi anlamına geliyordu. Bu dönemde Almanlar Volgaboyu Özerk Cumhuriyetinin tekrar kurulmasının umudunu güçlendirmişlerdi. Fakat yine sonuç alamamışlardı.

Sovyet Almanları tüm bu sorunlarla mücadele ederken hiç kimseden yardım görmediler. Doğu Almanya'dan yardım beklenmezdi. Çünkü Doğu Almanya Sovyet Almanları ile hiç ilgilenmiyordu. Federal Almanya Cumhuriyeti ise Anayasanın 116. maddesine göre Sovyet Almanlarının haklarını korumakla kendisini sorumlu

⁸² *Ibid*, "Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel", s.170

tutuyordu. Bundestag bu yönde kararlar alıp, hükümete tavsiyelerde bulunuyorsa da, hükümet hiçbir şey yapamıyordu. Çünkü Sovyetler Birliği bu konuyu içişlerine müdahale olarak algılıyordu. Bu durum 1990'lara kadar sürmüştü. 1990 yılının sonlarında Federal Almanya ile Sovyetler Birliği arasında iyi komşuluk ve dostluk anlaşmanın imzalanmasından sonra Sovyetler Birliğinin her semtinde yaşayan Almanların durumu tamamen değişti. Tam bir yıl sonra Sovyetler Almanların kaderini değiştiren olay ise Sovyetler Birliğinin dağılmasıydı.

Tablo 5: 1939-1989 Kıyaslaması İle SSCB'deki Alman Nüfusunun

Bölgelere Göre Dağılımı

	1939	1989
SSCB	1.600.612	2.038.341
RSFSC	811.137	842.033
UKRAYNA	546.527	37.849
BEYAZ RUSYA	8.448	3.517
ÖZBEKİSTAN	10.434	39.809
KAZAKİSTAN	92.252	957.518
GÜRCİSTAN	20.527	1.546
AZERBAYCAN	13.133	748
LİTVA	18.300	2.058
MOLDOVA	36.530	7,335
KIRGIZİSTAN	11.741	101.309
TACİKİSTAN	2024	36.671
ERMENİSTAN	433	265
TÜRKMENİSTAN	3346	4.434
ESTONYA	15780	3466
LETONYA	-	3783

(Tablo 5. Kaynak, Deutsche in Rusland und in der Gus, s.37)

5. SSCB'İN DAĞILMASINDAN SONRA KAZAKİSTAN'DAKİ ALMAN AZINLIĞI

1991'de SSCB dağılmıştı ve Kazakistan artık bağımsız bir devlettir. Ülkede yaklaşık 130 etnik grup yaşamaktaydı. Bunlardan biri ise Almanlardı. 1992 yılında Kazakistan'ın 18 milyonluk nüfusundan yaklaşık olarak 1 milyonu kendisini etnik olarak Alman kabul etmekteydi. Kazakistan'da büyük sayıda Alman azınlığının bulunması Kazakistan-Almanya ilişkilerinin kurulmasında büyük önem taşıyordu. Kazakistan'da yaşayan tüm soydaşlarının çıkarlarını gözetmeyi amaçlayan Almanya, Kazakistan'da faaliyet gösteren Alman derneklerin bir federasyon altında birleşmesini zorunlu görüyordu. 1992 yılında yapılan ilk Alman kongresinde Kazakistan'daki bütün Alman dernekleri birleştirilerek bir federasyon olmuştu. "Vozrojdeniye" (Yeniden Doğuş) olarak isimlendirilen federasyon başkan ve yönetim kurulu tarafından yönetiliyordu.⁸³ Yönetim merkezi olarak kullanılan Alman Evi, Almanya hükümeti tarafından Kazakistan'da yaşayan Almanlara 1994'de hediye edilmiştir. Alman Hükümetinin yaptığı katkılarla, Kazakistan Almanları sürgünün etkilerini azaltmak ve kendi kültürünü güçlendirmeye başlamıştı. İki devletin hükümetlerinin ilgisi sayesinde Alman Evi ikili ilişkilerin ana merkezi olmuş ve alman kültürünün gelişmesine büyük katkılarda bulunmuştur. "Vozrojdeniye" Federasyonu Almanların dillerini, gelenek ve göreneklerini unutmamaları için önemli çalışmalar yapmıştır. Bu federasyon uluslararası çerçevede Rusya, Ukrayna, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Almanya ve Danimarka'da yaşayan sürgünleri yaşamış Almanların kurdukları federasyonlarla bağlantı kurup, bu federasyonlarla yakın ilişkilerde bulunmuştur. Ayrıca "Vozrojdeniye" Federasyonu, Avrupa Etnik Azınlıklar Birliği'ne üye olmasıyla birlikte Alman Dışişleri Bakanlığı,

⁸³ Kumambetov, C., "Federatcii Vozrozhdeniye İspolnilos 10 let", Politika Dergisi, sayı 2, 2002, s.27

Kazakistan'daki Alman Büyükelçiliği, Alman Teknik İşbirliği Fonu ve uluslararası Goethe Enstitüsü ile yakın ilişkiler ve işbirliği içindedir.

Federasyonun temel çalışma alanları bunlardır.

- Alman dilinin öğrenilmesi
- Alman kültürünün geliştirilmesi
- İhtiyaçta olan Almanlara ekonomik ve sosyal destek
- Gençlerle çalışma
- Alman girişimcilerin desteklenmesi
- Alman basınının yayınlanması⁸⁴

Bu federasyonun kurulmasına ve iki devletin de Alman azınlığının desteklenmesine karşın Sovyetler Birliğinin çöküşünden sonra Kazakistan'da yaşayan Almanlar büyük bir sayıda Almanya'ya göç etmeye başlamışlardı. Bunun birkaç nedeni vardır. Kazakistan'da bağımsızlığın kazandıktan sonra bu ülkede Kazak kimliği ortaya çıkarılarak güçlendirmeye başlamıştır. Üst düzey yönetici kadrolarına Kazak kökenli vatandaşlar tercih edilmeye başlanmıştır. Eğitim Kazakçaya yöneliyordu. Bu durum diğer etnik grupları biraz zorluyordu, çünkü hiç kimse aniden Kazakçayı öğrenemezdi. Bu yüzden siyasi ve sosyal nedenlerin birkaç etnik azınlıkları göç etmeye başlamıştır. En çok göç eden Almanlarla Ruslar olmuştur.

Fakat göçün ekonomik nedenleri de mevcuttur. 1991 sonrası ekonomide yaşanan gerileme yaşam standartlarının düşmesine ve işsizliğe neden olmuştur. Bu durumda Kazakistanlıların çoğunun göç etmesine neden olmuştur. Göçmenler arasında en yüksek oranda göç edenler ise Almanlardı. Kazakistan'daki Alman nüfusu hızla azalmaya başlamıştı.

⁸⁴ *Ibid*,s.28

Tablo 6: Kazakistan Nüfusunun Yıllara Göre Etnik Dağılımı

	Sayı	Sayı	Sayı
Yıllar	1979	1989	1994
Kazak	5.829.000	6.535.000	7.474.000
Rus	5.991.000	6.228.000	6.042.000
Ukraynalı	898.000	896.000	857.000
Beyaz Rus	181.000	183.000	178.000
Alman	900.000	957.000	614.000
Ozbek	263.000	332.000	372.000
Tatar	313.000	328.000	331.000
Azerbaycanlı	73.000	90.000	101.000
Toplam	14.684.000	16.464.000	16.870.000

(Tablo 6.Nermin Güler,Kazakistan'da Alman Azınlığı,Asam,2002,s.173)

1998 yılında ise Kazakistan'da sadece 500 bin Alman kalmıştı, bu da 5 sene içinde Kazakistan'daki Almanların yarısının gittiklerini göstermektedir.⁸⁵

Almanlar başta ekonomik, siyasi ve sosyal nedenlerinden dolayı Kazakistan'ı terk etmeye başlamışlardı. Eğer Kazakistan'da ekonomik ve sosyal durum daha iyi olsaydı Almanların göçü daha da az oranlarda olurdu. Kazakistan'da yapılan anketler de bunu yanıtlamaktadır. Göç etmeye isteyen Almanlar arasında 1995'te yapılan bir ankette katılımcıların sadece %3,2'si kararını hiçbir şekilde değiştirmeyeceğini dile getirmiştir. Çoğunluk ise ekonomik durumunun iyileşmesi (%48,6) kendileri ve çocukları için iyi bir geleceğinin garantisinin sağlanması (%44,8) Rusça'nın Kazakça'nın yanında resmi dil olması (%17,7) vs. koşulların yerine getirilmesi halinde Kazakistan'ı terk etmekten vazgeçebileceklerini bildirmişlerdir.⁸⁶

⁸⁵ <http://www.personal.psu.edu/users/a/l/alb243/today.html>

⁸⁶ *ibid*, "Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel", s.174

5.1. Kazakistan Cumhuriyeti ve Federal Almanya Cumhuriyeti arasındaki Kazakistan'da Yaşayan Almanların Desteklenmesi Anlaşması

1996 yılında Alman hükümeti ile Kazakistan hükümeti arasında Kazakistan'da yaşayan Alman azınlığının kaderini belirleyen "Kazakistan'da Yaşayan Almanların Desteklenmesi" başlıklı anlaşma imzalanmıştır.

Bu anlaşmaya göre Kazakistan Hükümeti, Alman azınlığının kültürel, toplumsal ve ekonomik gelişmelerini aşağıdaki yöntemlerle desteklemeyi üstleniyordu.

- İnsanı yardım ve karşılıksız bağış olarak gönderilen gıda ve malzemelerin gümrük ve harçlardan muaf tutulması
- Alman azınlığına Kazakistan'da yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde Almanca'yı kullanma izninin verilmesi
- Almanca'nın eğitim ve öğreniminin çeşitli kademelerinde yaygınlaştırılması ve özendirilmesi
- Radyo ve Televizyonun Almanca'nın öğretilmesinde kullanılması için destek vermek
- Kazakistan'daki Almanca basının gelişmesi için gerekli desteği vermek ve serbest bilgi alışverişini sağlamak

Alman hükümeti ise aşağıdaki görevleri üstleniyordu.

- Kazakistan'da yaşayan Almanlar ile ilgilenen Kazak-Alman komisyonunun aldığı kararları ve alman azınlığının yoğun yaşadığı bölgelerle ilgili projelerin gerçekleştirilmesi

- Alman çiftliklerin teknolojik açıdan desteklenmesi ve onların ekonomik açıdan, üretim açısından ve hukuki açıdan serbest piyasa koşullarına uydurulması.
- Tıbbi ve toplumsal alanlarda destek
- Uzmanların yeteneklerinin artırılması
- Almanca'nın yaygınlaştırılması ve özendirilmesi için uygun ortamın oluşturulması.
- Kazakistan'daki Alman azınlığına ait kuruluşların birleştirilmesi ve demokratik unsurların oluşturulması
- Bu anlaşmanın hayata geçirilmesi için gerekli finansal desteğin sağlanması

Bu anlaşmanın yedinci maddesine göre ortak bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonun görevi Kazakistan'daki Alman azınlığının problemlerini belirlemek ve bu problemlerin çözüm yollarını iki devletin hükümetlerine bildirmektir. Maalesef bu komisyonun faaliyeti etkin bir şekilde gerçekleşmemiştir. Kazakistan başkanı Nursultan Nazarbayev'in Kazakistan'daki Almanlarla Almanya'ya göç eden Almanlar arasındaki bağı kullanarak, Kazakistan'daki Almanların sosyal ve ekonomik açıdan güçlendirilmesi beklentileri ise gerçekleşmemiştir.

Almanya her ne kadar yasal olarak tüm etnik Almanları kabul edeceğine dair yasa yükümlülük üstlense de, 1990'lerden sonra göçteki hızlı artış Almanya'da ekonomik ve sosyal sıkıntılar yaratmıştı. Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesi sonucu Almanya'da bu tür sorunların artması da etnik Almanların göçünü kısıtlayıcı bir etken olmuştur. Dikkat edilecek olursa önceleri tüm Alman azınlığını Almanya'ya kabul edilmesi politikası uygulanırken daha sonra bu politika

değişmeye başlamıştır. 1996 yılında imzalanan “Kazakistan’da Yaşayan Alman Azınlığının Desteklenmesi” anlaşması bu politikanın değişmesini göstermekteydi. Almanya artık Kazakistan’da yaşayan Almanların Almanya’ya kabul etme politikasının yerine Alman azınlığının yaşadıkları bölgelerde yaşam şartlarını iyileştirerek, onların Almanya’ya göçünü durdurmak politikasını uygulamaya başlamıştır. Resmen açıklanmayan bu politika değişikliği fiiliyatta kendini açık bir şekilde göstermekteydi. Buna örnek olarak, Almanya’ya göçmen kabul etme şartlarının sertleştirilmesi gösterilebilir. Önceleri Alman Kökenli göçmenler için dil bilme şartı yokken, şimdilerde her ailede en az bir kişinin dil bilmesi gerekiyor. Hatta Almanya’ya göç etmek isteyenler için iki dil sınavı uygulanmaktadır. Birincisi Kazakistan’da Alman Büyükelçiliği tarafından uygulanırken ikincisi Almanya’da uygulanıyor. İkinci sınavı geçemeyenler Almanya’yı terk etmek zorunda kalıyorlar.⁸⁷

Almanya’nın Kazakistan’da yaşayan Alman azınlığına karşı uyguladığı politikasının değişmesi sadece ekonomik değil, sosyal sorulardan da kaynaklanmaktadır. Kazakistan’dan giden Almanlar ile Almanya Almanlar arasında sosyal uyumsuzluk yaşanmaktadır. Farklı kültür ve sistemde yetişmiş insanların Almanya’dan adaptasyon sorunu ile karşılaşmaları kaçınılmazdır. Almanya’da göçmenlerin eğitim ve bilgisi geçersiz sayılıyor dolayısıyla göçmenlerin kendi mesleği ile ilgili iş bulmaları çok zordur ve onlar daha düşük seviyeli işlerde çalışmak zorundadırlar. Ayrıca BDT’den Almanya’ya göç eden Almanların konuşmalarında ki aksan farkı , giyim ve yaşam tarzı onlara Rus olarak yaklaşılmasına sebep olmuştur.⁸⁸ Hatta kendileri bile birbirine “Rusak” demeye başlamışlar. Bütün bunlar göçmenlerin büyük kısmının hayal kırıklarına uğratmıştı. Bu olumsuz

⁸⁷ “Germaniya Uzhestochila Usloviya Priema Nemetskogo Grazhdanstva”,*Karavan Gazetesi*,08.06.1999

⁸⁸ *Ibid*“Proşloe İ Nastoyashee Nemeckoy Diaspori v Kazahstane”,s.11

nedenlerden dolayı Almanya'ya giden Almanların çok az kısmı olsa da eski ülkelerine dönmüşlerdir.

1996 Alman Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel'in Kazakistan'a resmi ziyareti sırasında Kazakistan'da yaşayan Almanların desteği amacıyla imzalanan bu anlaşmanın esas amacı Kazakistan Almanlarının göçünü engellemektedir. Klaus Kinkel'in ziyaret sırasında gerçekleşen ikili görüşmelerde Almanların Kazakistan'da kalarak iki ülke arasındaki köprü rolü üstlenebilecekleri 2001'de Nazarbayev Almanya ziyareti sırasında, Kazakistan'daki Almanların Kazakistan'da kalması Kazakları memnun edeceğini söyledi.

Almanya Kazakistan'da yaşayan Almanlara yardımlar da bulunarak, onlar için geçim ve iş olanakları sağlamaya başladı. Kültür alanında ise büyük gelişmeler sağlandı. Karaganda, Pavlador, Kustanay, Kokçetav, Taraz şehirlerinde faaliyet gösteren kültür dernekleri Alman Hükümeti tarafından destekleniyorlar .Günümüzde Kazakistan'da yaşayan Almanlar için Alman Teknik İşbirliği Fonu tarafından verilen 552 Almanca kursu faaliyet göstermektedir. Almanlara sosyal yardım da yapılmaktadır. Muhtaç olanlara bedava ilaç ve tıbbi yardım yapılıyor. Yoksul ve çok çocuklu ailelerle mali yardım yapılmaktadır. 1992-1997 aralarında Almanya Kazakistan'daki Almanların desteklenmesi için 55 milyon alman markı ayırmıştı. Günümüzde bu rakam 100 milyonu artmıştır.⁸⁹

İki ülkenin çabalarına rağmen Kazakistan'da yaşayan Almanları, Almanya'ya göç etmeye devam ediyorlar. Şu anda Kazakistan'da yaklaşık 300.000 Alman yaşamaktadır. Her sene bunların yaklaşık 40-50 bini Almanya'ya göç ediyorlar.

⁸⁹ <http://www.personal.psu.edu/users/a/l/alb243/today.html>

Çünkü onlar Kazakistan'ı gelecekleri için güvenilir bir yer olarak görmüyorlar.
Böyle devam edilirse 7-8 sene içinde Kazakistan'da Alman kalmayabilir.

Sonuç

Almanya ile Kazakistan arasında diplomatik ilişkilerin kurulması anından itibaren 10 seneden fazla zaman geçti. Bu kısa süre içerisinde iki devlette ikili ilişkilerin geliştirilmesi için büyük gayret göstermişler. Doğal olarak iki devlet ilişkilerinin 10 sene gibi kısa süre içinde çok önemli gelişmeler göstermesi pek beklenmeyen durumdur. Bugün geriye baktığımızda nelerin gerçekleştiğini ve nelerin gerçekleşmediğini görürüz. Önemli bir aşama olarak iki devletin bu kısa süre içerisinde yaptığı anlaşmalarla ilişkilerinin hukuki ve siyasi yapısını oluşturması gösterilebilir. İki devletin ilişkilerini kapsayan birçok anlaşma imzalandı. Bu anlaşmalar bugün olduğu gibi yarında Kazakistan ile Almanya arasındaki ilişkilerin güçlenmesine ve gelişmesine yardımcı olacak.

Hem Kazakistan hem de Almanya ikili ilişkilerin olumlu yönde gelişmesiyle ve güçlenmesiyle yakından ilgilidir. İki devlet de bunun için birçok nedene sahiptir.

Kazakistan açısından bakarsak, Almanya genç Kazak devletinin ihtiyaç duyduğu yatırımlar yapabilecek devlettir. Ayrıca Almanya Kazakistan'ın Avrupa ile ilişkilerinde önemli bir yere de sahiptir. Almanya açısından bakacak olursak, onun için Kazakistan hem yeni bir pazar hem de zengin hammadde kaynağıdır.

Ayrıca Kazakistan-Almanya ilişkilerine bakarken dikkate almamız gereken çok önemli nokta Kazakistan'da yaşayan 300.000 den fazla Alman azınlığıdır. Bu etken iki devleti birbirine bağlayan çok önemli bir bağıdır. Kazakistan'ı olduğu gibi Almanya'yı da bu Alman azınlığının Kazakistan'da kalması daha çok ilgilendirmektedir. İki devlette bu önemli bağı kopmasını istemiyor. Bundan dolayı iki devlette büyük gayret göstererek Alman azınlığına iyi hayat şartları oluşturmaya

abalıyor. Almanya, Orta Asya'nın ve Hazar evresinin politik ve ekonomik çalkantılardan arınmış istikrarlı bir bölge olması için abalanmaktadır. Çünkü bu bölgedeki karışıklıktan bir çok devleti etkileyeceği gibi Almanya'yı da bu bölgedeki kilit ülke ve lider ülke kabul edilen Kazakistan'a bu konuda yakın ilişkiler içindedir.

İkili ilişkilerdeki bu olumlu gelişmelere karşın kabul etmemiz gerekir ki bu ikili ilişkiler potansiyelinin çok gerisinde kalmaktadırlar. Yapılmak istenen her Şey yapılmış değil. Örneğin Kazakistan'da bulunan Alman sermayesi çok azdır ve gerçek potansiyelini yansıtmamaktadır. Ayrıca iki devletinde gayretlerine karşın Alman azınlığı Kazakistan'dan gitmeyi sürdürmektedir.

Buna karşın hatırlatmamız gerekir ki; Almanya Kazakistan ilişkileri çok kısa bir geçmişe sahipler ve yaşanacak bir çok gelişim için önlenirinde uzun yıllar var. Bu ilişkilerin gelişim temelleri ise buğün atılmıştır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

- 1) Alimbekov, M., *İstoriya Kazahstana*, Almaty, Bilim Basımevi, 1999.
- 2) Asanbayev, E., *Problemy Dinamizatcii Kazahstansko Germanskikh Otnoshenii*, Almaty, Bilim Basımevi, 1997.
- 3) Bekturov, Ş., *İstoriya Kazahstana Dlya 11 Klasov*, Almaty, Jetti Jarğı Basımevi, 1997.
- 4) Jambatirova, G., *Avrupa ve Amerika Ülkeleri Tarihi*, Ankara, YEPA Basımevi, 1998.
- 5) Tofonov, V., *Sovetskaya Vneshnyaya Politika v 50'ye Gody*, Moskva, Zvezdnaya Basımevi, 1974.
- 6) Tokaev, K., *Pod Styagom nezavisimosti. Ocherki o vneshnei politike Kazahstana*, Almaty, Bilim Basımevi, 1997.
- 7) Kolosov, A., *Proşloe İ Nastoyashee Nemeckoy Diasporı v Kazahstane*, Almaty, KazNTU, 1998.

MAKALELER:

- 1) Abramenko, T., *"Prezident Kazahstana sovershil ofitcialnyi vizit v FRG"*, Panorama Gazetesi, 28.10.1997
- 2) Berimzharova, A. *"Kazahstan-Germaniya nadezhda na novyi impuls"*, Vremya Po Gazetesi, 05.10.2001
- 3) Betke, N., *"10 let sotrudničestva s Germaniyey"*, Karavan Gazetesi, 2002, 07.01.2002
- 4) Gizzatov, V.H., *"Germaniya dlya nas okno v Evropu"*, Kontinent Dergisi, Mayıs 2001
- 5) Güler, N., *"Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel"*, ASAM, Ankara, 2002, Sayı 4
- 6) Kadirbayev C., *"Nas posetil ministr inostrannyh del Germanii"*, Kazahstanskaya Pravda Gazetesi, 20.10.1991
- 7) Kumambetov, C., *"Federatcii Vozrozhdeniye İspolnilo 10 let"*, Politika Dergisi, sayı 2, 2002
- 8) Litvnenko, S., *"Formalny Soyuz"*, Moskovskaya Pravda Gazetesi, 22.12.1991
- 9) Mukades, N., *"Vesna Nemetckoi Kultury"*, Delovaya Nedelya Gazetesi, 25.06.2001
- 10) Prihodko, E., *"Bezopasnost v Tcentralnoi Azii"*, Vremya PO Gazetesi, 17.01.2000
- 11) Somuncuoğlu, A., *"Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel"*, ASAM Ankara, 2002, Sayı 4
- 12) Şugabayeva, D., *"Kazahstan-Germaniya sotrudnichestvo ochevidno"*, Delovaya Nedelya Gazetesi, 07.05.2002
- 13) *"Amerika Protiv GKÇP"*, Komsamolskaya Pravda Gazetesi, 20.08.1991
- 14) *"Germaniya Uzhestochila Usloviya Priema Nemetskogo Grazhdanstva"*, Karavan Gazetesi, 08.06.1999

- 15) “*Germaniya za demokraticeskoe razvitie obrazovavshihsiya novyh gosudarstv na postsovetskom prostranstve*”, Moskovskiyi Komsomoletc Gazetesi, 05.01.1992
- 16) “*Gorizonty Sotrudnichestva*”, Pravitelstvennyi Vestnik Dergisi, Almaty, 2001, sayı 1
- 17) “*Deutsche in Rusland und in der Gus*”, Volk Auf Dem Weg Dergisi, Moskau, International Verband der deutschen Kültür, 1998
- 18) “*Kazahstan-Germaniya 10 let sotrudnechestva*”, MİD Bülteni, Almaty, 2002
- 19) “*Kazahstan-Germaniya novaya stupen v sotrudnichestve*”, Kazahstanskaya Pravda Gazetesi, 12.03.1998
- 20) “*Naş delovoi partner Germaniya*”, Vremya PO Gazetesi ,04.10.2001
- 21) “*Nemetskiyi proekt po dobyche nefi v Kazahstane*”, Korinf Dergisi, 2001, Sayı 4
- 22) “*Rasşirenije NATO na Vostok Nam ne Ugrozhaet*”, Karavan Gazetesi.05,02,2001
- 23) “*Vneocherednoe Sobrniye Kompartii Kazahstana*”, Kazahstanskaya Pravda Gazetesi, 20.08.1991
- 24) “*V Gemanii proshel simpozium na temu nefteorientirovannaya industriya Kazahstana*”, Nachnem s Ponedelnika Gazetesi, 2.04.1999
- 25) “*V Kazahstane pobyval Ministr inostrannyh del Germanii Fischer*”, Pravitelstvennyi Vestnik Dergisi, 2001, Sayı 5
- 26) KazTag “*V Kazhstane proshla nedelya nemetckoi kultury*”, Kazahstanskaya Pravda Gazetesi, 17.06.1996
- 27) Kaz Tag, “*Nursultan Nazarbayev posetil Germaniyu*”, Kazahstanskaya Pravda Gazetesi, 25.11.1992
- 28) Kaz Tag, “*Kazahstan –Germaniya vse bolshe stimulov dlya razvitiya*”, Kazahstanskaya Pravda Gazetesi, 05.10.1996

ANLAŞMALAR:

- 1)Kazakistan Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti Arasında, Çift Vergilendirmeden Kaçınma Anlaşması
- 2)Kazakistan Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti Arasında Teknolojik İşbirliği Anlaşması
- 3)Kazakistan Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti Arasında Finansal İşbirliği Anlaşması
- 4)Kazakistan Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti Arasında Alman Öğretmenlerin Kazakistan’da Bulunan Okullara Gönderilmesi Anlaşması
- 5)Kazakistan Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti Arasında Kara, Yük ve İnsan Taşımacılığı Anlaşması.

- 6) Kazakistan ile Federal Almanya Arasında Yapılan Ekonomik, Sanayi, Bilimsel ve Teknolojik Alanlarda İşbirliğini Geliştirme Anlaşması.
- 7) Federal Almanya Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Yapılan Finansal İşbirliği Anlaşmaları. (1995, 1997, 1998-1999, 2000 ve 2002 Tarihlerinde Yapılmıştır).
- 8) Federal Almanya Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Teknolojik İşbirliği Anlaşması
- 9) Federal Almanya Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Kültürel Alanda İşbirliği Anlaşması
- 10) Federal Almanya Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda İşbirliği Anlaşması
- 11) Federal Almanya Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında “Terörizme ve Organize Suçlara Karşı Mücadelede İşbirliği Anlaşması
- 12) Kazakistan Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti Arasındaki Kazakistan’da Yaşayan Almanların Desteklenmesi Anlaşması

YARARLANILAN İNTERNET SAYFALARI:

- 1) <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/gm.html>
- 2) <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ak/almanya.htm>
- 3) http://www.germany-info.org/relaunch/info/facts/facts_about/history.html
- 4) http://www.germany-info.org/relaunch/info/facts/facts_about/02_02.html
- 5) http://www.auswaertiges-amt.de/www/en/laenderinf.../laender_ausgabe.html
- 6) http://www.auswaertiges-amt.de/www/en/eu_politik/gasp/eu_aussenbez/zentralasien
- 7) <http://www.personal.psu.edu/users/a/l/alb243/today.html>

ÖZET

Ruslan, Amzayev, Sovetler Birliği'nin Dağılmasından Sonra Kazakistan ile Almanya İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd.Doç.Dr. Nail Alkan, 94s.

Almanya ile Kazakistan arasındaki ilişkiler, Kazakistan'ın 1991'de bağımsızlığını kazanmasıyla başlayıp günümüze deyin süre gelmektedir. Bu ilişkilerin tarihsel sürecinin kısa olmasına rağmen, iki ülke de aralarındaki bağlarının geliştirmek ve güçlendirmek konusunda çok önemli adımlar atmışlardır. Taraflar 10 sene içerisinde, çeşitli alanlarda imzaladıkları anlaşmalarla ikili ilişkilerin hukuki temellerini oluşturmayı başarmışlardır. Ama maalesef bu anlaşmaların bir kısmının pratikte uygulanmasında eksiklerin mevcut olduğu da bir gerçektir. Bu durum iki ülke arasındaki ilişkilerinin gelişmesini olumsuz yönden etkilemektedir. Hem Almanya hem de Kazakistan , iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi için ellerinde olan potansiyellerini tam olarak kullanamadıklarını kabul etmektedirler. Buna rağmen son 5 sene içerisinde iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişim hızının artış gösterdiği göze çarpmaktadır. Üst düzeyde gerçekleşen karşılıklı ziyaretler de ikili ilişkileri olumlu etkilemektedir. İki ülke de birbirine büyük ilgi ve önem göstermektedir. Avrupa ile Kazakistan arasında aracı görevini taşıyan Almanya , Orta Asya çıkarlarının korunmasında Kazakistan'ın önemli rol oynamasını kabul etmektedir.

Kazakistan ile Almanya arasındaki ilişkilerine özellik katan bir unsur ise Kazakistan'da yaşayan yaklaşık 300 000 Alman azınlığıdır. Bu azınlık iki ülke arasında bir bakıma "bağ köprüsü" rolünü üstlemektedir. Maalesef Kazakistan'da yaşayan Almanlar, Kazakistan'ı terk edip Almanya'ya yerleşiyorlar. İki ülke de Alman azınlığının göç etmesini istemiyor ve Almanların Kazakistan'da kalmaları için uygun ortam yaratmaya çalışıyorlar.

Kazakistan-Almanya ilişkileri tam potansiyelini yakalamamışsa da gelecekte bu ilişkilerin gelişmesi için hiçbir engel görünmemektedir.

Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Yrd.Doç.Dr. Nail Alkan
2009

ABSTRACT

Ruslan, Amzayev, The Relations Between Kazakhstan and Germany After Desintegration of the USSR, Master's Thesis, Advisor: Yrd.Doç.Dr.Nail Alkan, 94p.

The relationships between Germany and Kazakhstan have begun with the acquirement of independence by Kazakhstan in 1991 and continues until today. Although the historical process of these relationships are short, both countries have taken very important steps to develop and strengthen the ties between themselves. The Parties have managed to establish the legal basis of the bilateral relationships with several agreements signed in various areas. But unfortunately, it is a reality that there is insufficiency in the implementation of some of these agreements in practice. This condition affects the development of the relationships between the countries negatively. Both Germany and Kazakhstan accept that they have not been able to use the potentials they have in their hand for the development of the relationships between the two countries completely. Despite this it is noticed that the development rate of the relationships between these two countries has been increasing in the last 5 years. The reciprocal visits at high levels also positively affect the bilateral relationships. Both countries show great interest and importance to each other. Germany, which plays a mediator role between Europe and Kazakhstan, considers Kazakhstan playing an important role in its benefits in Central Asia.

Another element which gives speciality to the relationships between Germany and Kazakhstan is the approximately 300,000 German minority living in Kazakhstan. This minority is playing like a "tie bridge" role between these two countries. Unfortunately, Germans living in Kazakhstan leave Kazakhstan and settle in Germany. Both countries do not want the migration of the German minority and try to make a suitable environment for Germans to stay in Kazakhstan.

Although the Kazakhstan-Germany relationships have not reached their full potentials, there seems to be no obstacle for the development of these relationships in the future.